

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Економіка і управління

Том 32 (71). № 5, 2021

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Головний редактор:

Горник Володимир Гнатович – доктор наук з державного управління, доцент, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Члени редакційної колегії:

Белякова Оксана Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри «Менеджмент та підприємництво на морському транспорті» Азовського морського інституту Національного університету «Одеська морська академія».

Бойченко Єліна Борисівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Кисельов Володимир Борисович – доктор технічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту муніципального управління та міського господарства Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Корнєєв Володимир Вікторович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та обліку Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Кравченко Сергій Олександрович – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Кузьминчук Наталія Валеріївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва економічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Медведєв Микола Георгійович – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри загально-інженерних дисциплін та теплоенергетики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Кучабський Олександр – доктор габілітований, професор кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща).

Міхальські Томаш – доктор габілітований, професор кафедри океанографії Гданського університету (Польща).

Хлобистов Євген Володимирович – доктор економічних наук, професор, Вища школа економіки та гуманітаристики в м. Бельсько-Бяла (Польща).

**Затверджено до друку та поширення через мережу Інтернет відповідно до рішення вченої ради
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(від 9 грудня 2021 року протокол № 6)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління» зареєстровано Міністерством юстиції України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ серія КВ № 15716-4187Р від 28.09.2009 року)

Видання входить до категорії «Б» «Переліку друкованих фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» на підставі Наказу МОН України від 17 березня 2020 року № 409 (Додаток 1)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Сторінка журналу: www.econ.vernadskyjournals.in.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2523-4803 (print)
ISSN 2707-1103 (online)

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2021

ЗМІСТ

1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Михайлова Є.В., Михайлов С.В.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ..... 1

2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Лишко С.В.

ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНА СИСТЕМА: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

ТА УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ У СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІ..... 7

Moskalenko Viktoriia, Gadomska-Lila Katarzyna

LEADERSHIP MODEL FOR THE ENTERPRISE IN THE VUCA CONCEPT..... 11

Наконечна Т.В., Гринів Н.Т.

ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

У ЛОГІСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ..... 16

Разумова К.М., Новак В.О., Новальська Н.І.

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ

ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСПОРТНОГО

ПІДПРИЄМСТВА «УКРЗАЛІЗНИЦЯ» В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 22

Самойленко В.В.

АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ АНАЛІЗУ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ..... 29

Samra Rasulova

THE ROLE OF PROFITABILITY IN THE FINANCIAL ACTIVITY

OF AN ECONOMIC ENTITY..... 33

Семакіна Д.Е., Фесенко В.В.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДУ АНАЛІЗУ

ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА..... 38

Шпаков А.В.

РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ

ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ЗАСОБІВ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ

БУДІВЕЛЬНИХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ..... 43

3. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Клименко О.М., Мала С.І., Пугінцев А.В.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ..... 49

Стороженко Н.О., Височина А.В.

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ 54

4. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Демченко Т.А., Слатвінський М.А., Ареп'єва О.В.

ПЕРСПЕКТИВИ ОБЛІКУ

ТА АНАЛІЗУ ВЕНЧУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ..... 60

5. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Гудратханым Гулиева, Вусал Ибрагимов, Сара Садыгова

ПРИМЕНЕНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ

К ИССЛЕДОВАНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗАДАЧ..... 66

CONTENTS

1. ECONOMIC THEORY AND HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT

Mykhailova Yelyzaveta, Mykhailov Stanislav

THEORETICAL ASPECTS OF DEFINITION OF THE CONCEPT
OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT.....1

2. ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT

Lyshko Svitlana

TRANSPORT AND LOGISTICS SYSTEM:
TRENDS OF DEVELOPMENT AND CONDITIONS OF IMPLEMENTATION
IN THE MODERN BUSINESS PROCESS.....7

Moskalenko Viktoriia, Gadomska-Lila Katarzyna

LEADERSHIP MODEL FOR THE ENTERPRISE IN THE VUCA CONCEPT.....11

Nakonechna Taisia, Hryniv Nataliya

APPLICATION OF THE LATEST TECHNOLOGIES
IN THE LOGISTICS ACTIVITY OF ENTERPRISES.....16

Razumova Kateryna, Novak Valentyna, Novalska Nadiia

ANALYSIS OF ACTIVITIES AND WAYS OF INCREASING THE COMPETITIVENESS
OF UKRZALIZNYTSYA TRANSPORT ENTERPRISE
IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION.....22

Samoilenko Viktoriia

ASPECTS OF ANALYSIS IDENTIFICATION AND RISK MANAGEMENT.....29

Samra Rasulova

THE ROLE OF PROFITABILITY IN THE FINANCIAL ACTIVITY
OF AN ECONOMIC ENTITY.....33

Semakina Diana, Fesenko Valeriia

IMPROVEMENT OF THE METHOD
OF ANALYSIS OF ASSET MANAGEMENT EFFICIENCY.....38

Shpakov Andrii

DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL APPROACHES
AND TOOLS FOR CONTROL OF CHANGES IN BUILDING STAKEHOLDERS.....43

3. MONEY, FINANCES AND CREDIT

Klymenko Oksana, Mala Svitlana, Putintsev Anatolii

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF UKRAINE BANKING SYSTEM
IN THE CONDITIONS OF CORONACRISIS.....49

Storozhenko Nataliia, Vysochyna Alina

CURRENT STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS
OF LOCAL FINANCE DEVELOPMENT IN UKRAINE.....54

4. ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

Demchenko Tatyana, Slatvinskyi Maksym, Arepieva Olena

PROSPECTS OF ACCOUNTING
AND ANALYSIS OF VENTURE ACTIVITIES OF ENTERPRISES.....60

5. MATHEMATICAL METHODS, MODELS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMY

Gudratkhanym Gulieva, Sara Sadygova, Vusal Ibragimov

APPLICATION OF MATHEMATICAL METHODS TO THE STUDY
OF ECONOMIC PROBLEMS.....66

1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-5-1>

УДК 330. 37.07

Михайлова Є.В.

кандидат філологічних наук,
Національний університет водного господарства та природокористування

Михайлов С.В.

аспірант кафедри трудових ресурсів і підприємництва,
Національний університет водного господарства та природокористування

Mykhailova Yelyzaveta, Mykhailov Stanislav

National University of Water and Environmental Engineering

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

У статті розглядаються теоретичні підходи до визначення поняття антикризового управління з метою систематизації напрямів дослідження. Оскільки сучасне розуміння антикризового управління має досить неоднорідне і багатозначне тлумачення, практичні рекомендації рекомендації із розроблення та реалізації систем антикризового управління характеризуються теоретичною невизначеністю та необґрунтованістю. Зважаючи на те, що головною метою антикризового управління є створення умов для стійкого функціонування підприємства, сфери або національної економіки, то цілі антикризового управління варіюватимуться залежно від типу фінансової системи об'єкта управління. Аналіз теоретичних підходів до визначення поняття антикризового управління дав змогу систематизувати класифікацію методів антикризового управління підприємствами і запропонувати два напрями їх застосування: діагностичні методи та методи управління кризовою ситуацією.

Ключові слова: антикризове управління, фінансова стабільність, економічна криза, державне регулювання, макроекономіка.

Постановка проблеми. Головною метою антикризового управління є створення умов для стійкого функціонування підприємств на ринку, незважаючи на будь-які економічні, політичні і соціальні перетворення в країні, розроблення стратегічних альтернатив на основі прогнозування та передбачення розвитку ситуації, уникнення фінансових проблем та подолання загрози банкрутства з найменшими втратами, упровадження інноваційних змін у діяльність [4]. Проте поняття антикризового управління досить неоднорідне та багатозначне, оскільки, з одного боку, під ним розуміється управління підприємством, сферою або національною економікою в умовах загальної кризи економіки, з іншого – управління підприємством, сферою або національною економікою, що потрапили в кризову ситуацію внаслідок незадовільного менеджменту; також розуміється управління підприємством, сферою або національною економікою на порозі банкрутства або ж у період банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом як зарубіжні, так і вітчизняні науковці (А.А. Бог-

данов, В.О. Василенко, А.С. Гальчинський, Е. Дюркгайм, Д.Т. Жовтун, А.Б. Зверинцев, В.С. Капустін, С.В. Михайлов, В.Л. Романов, Г. Спенсер, Г. Ханов, М.І. Пірен, Г.Г. Почепцов, А.Д. Чернявський) розглядають антикризове управління як макроекономічну проблему та значну увагу у їхніх дослідженнях приділено антикризовому управлінню підприємствами державної та приватної форм власності.

Формулювання цілей статті. Метою пропонованого дослідження є теоретичний аналіз підходів до визначення поняття антикризового управління для систематизації напрямів подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Сучасне розуміння антикризового управління має досить неоднорідне і багатозначне тлумачення. В одному випадку під ним розуміють управління на державному, регіональному, локальному рівнях в умовах загальної системної кризи, яка спостерігається в країні; у другому – управління регіоном або підприємством, викликане кризовими явищами в результаті незадовільного ведення систем регіонального менеджменту; у третьому – управління

підприємством на порозі банкрутства; у четвертому – у період банкрутства. Різні трактування одного і того самого поняття призводить до теоретичної невизначеності і необґрунтованості практичних рекомендацій із розроблення та реалізації систем антикризового управління [1, с. 8].

П. Шривастава та Ф.Е. Удвадіва з Університету Південної Каліфорнії визначають антикризове управління як систему попереднього аналізу, в основі якого лежить прогнозування майбутніх криз [15]. В.Т. Кумбс з Університету Східного Іллінойсу визначає антикризове управління як процес запобігання або зменшення шкоди, яку може завдати криза організації та її зацікавленим сторонам. Цей процес він поділяє на три етапи: докризовий (попередження та підготовки), реагування на кризу (фактичне реагування на кризу) та післякризовий (підготовка до наступної кризи та виконання зобов'язань, узятих під час кризи) [12].

Л.К. Комфорт зазначає, що ефективна система антикризового управління є динамічною міжорганізаційною системою, яка характеризується чотирма основними пунктами прийняття рішень: виявлення ризику; визнання та інтерпретація ризику для безпосереднього контексту; дослідження кризи на різних рівнях її прояву; самоорганізація та мобілізація колективної системи реагування громади [21].

У спільній роботі Дж. Банді, М.Д. Пфаррера, К.Е. Шорта та В.Т. Кумбса антикризове управління описується з двох перспектив. Перша перспектива, яку визначають як внутрішню, зосереджена на внутрішньоорганізаційній динаміці управління ризиками, складністю та технологіями [7; 14; 23; 27]. У такому контексті антикризове управління передбачає координацію складних технічних та реляційних систем, а також організаційних структур для запобігання виникненню ситуації, зменшення впливу та вивчення кризи. На противагу цьому друга перспектива, яка визначається як зовнішня, зосереджена на взаємодії організацій та зовнішніх зацікавлених сторін, переважно спираючись на теорії соціального сприйняття та управління враженнями [8; 13; 25]. Згідно із цим баченням, антикризове управління передбачає формування сприйняття та координацію із зацікавленими сторонами для запобігання, вирішення та виходу з кризи [9].

Т. Каракьоше визначає антикризове управління як процес прийняття необхідних заходів для попередження загроз функціонування підприємства [19]. У дослідженнях О. Челіккана антикризове управління вимагає заздалегідь визначених заходів для подолання кризи, метою яких є запобігання можливим негативним наслідкам [11].

С. Їлмаз зазначає, що хоча антикризове управління не здатне повністю запобігти кризі, проте може допомогти вийти із цієї несподіваної ситуації з мінімальними збитками [29].

А. Байдаш вважає, що антикризове управління – це процес виявлення та аналіз можливих кризових ситу-

ацій [6]. На думку Т. Караача, головною метою антикризового управління є планована підготовка до кризових етапів, проте некоректне антикризове управління може саме по собі призвести до кризи.

С.М. Пірсон визначає антикризове управління як реакцію на можливу кризову ситуацію, визначення та оцінку ознак кризи та процес прийняття і здійснення необхідних заходів для подолання кризи з найменшими втратами [23].

На думку М.Ш. Шімшек, антикризове управління – це швидке та ефективне прийняття нових рішень, що якнайшвидше здатні нормалізувати відхилення [26]. Е. Карабулут вважає, що антикризове управління – це здатність підприємства діяти ефективно та швидко у ситуаціях, що негативно впливають на його діяльність [16].

Ф. Кюско зазначає, що в умовах антикризового управління визначальними чинниками є сфера діяльності підприємства, умови середовища, фінансові можливості, організація, структура, менталітет управління, ефективність спілкування, організаційний клімат тощо. Багато чинників можуть бути визначальними [19].

У дослідженнях А. Каракая антикризове управління описується як структурний елемент стратегічного управління. Оскільки криза характеризується попередніми ознаками, антикризове управління буде ефективним настільки, наскільки керівництво може передбачити ознаки кризи. Тому менеджмент підприємства повинен реагувати системно на всі ознаки та застосовувати комплекс систематичних заходів щодо запобігання або зменшення її наслідків. В умовах антикризового управління, в умовах сильної невизначеності та конкуренції, спричиненої кризою, вибір та реалізація відповідних стратегій є одним із найефективніших чинників, що визначають антикризове управління [17].

Ш. Оз-Альп також визначає антикризове управління як частину стратегічного управління, додаючи, що для успішної діяльності підприємства, необхідною умовою є зменшення невизначеності її керівництвом [22]. У таких умовах важливими є методи прогнозування кризи, методи розрахунків ризику та методи аналізу середовища функціонування [20].

Проте у цьому аспекті важливим є не лише збір інформації про діяльність, організацію та чинники навколишнього середовища, а й обробка та використання цієї інформації у процесах прийняття рішень [10].

Оскільки повільний процес прийняття рішень не підходить для швидко мінливих умов навколишнього середовища, система стратегічного управління підвищить ефективність рішень, забезпечуючи швидкість та гнучкість процесу прийняття рішень у невизначених умовах навколишнього середовища [5].

Таким чином, підходи до визначення антикризового управління можна класифікувати за такими напрямками: 1) упереджувальні механізми; 2) новаторський варіант виходу з кризи; 3) відновлювання платоспроможності та фінансової стійкості; 4) виробничі відносини на рівні підприємства.

Залежно від трактування поняття антикризового управління визначається й мета, що реалізується внаслідок такого типу управління: відновлення фінансової рівноваги підприємства та мінімізація обсягів зниження його ринкової вартості, зумовленого фінансовими кризами; вирівнювання диспропорцій внутрішніх і зовнішніх параметрів підприємства; забезпечення фінансової стабілізації (стійкості) підприємств; забезпечення життєдіяльності підприємства; розроблення та впровадження таких управлінських механізмів, які дадуть змогу зберегти життєздатність підприємства в процесі розвитку будь-яких типів криз [2].

Висновки. Зважаючи на те, що головною метою антикризового управління є створення умов для стійкого функціонування підприємств на ринку, незважаючи на будь-які економічні, політичні і соціальні перетворення в країні, то цілі антикризового управління підприємством будуть варіюються залежно від типу фінансової системи підприємства: розроблення стратегічних альтернатив на основі прогнозування та передбачення розвитку ситуації, уникнення фінансових проблем та подолання загрози банкрутства з найменшими втратами, упровадження інноваційних змін

у діяльність. В умовно стабільній системі метою антикризового управління є діагностика показників діяльності підприємства з метою своєчасного виявлення проявів кризових явищ. У системі з проявом кризових явищ антикризове управління спрямоване на локалізацію виявлених криз, подолання їхнього негативного впливу і відновлення докризових показників. У загальнокризовій системі метою антикризового управління є управління підприємством в умовах тривалої кризи. Кожна модель антикризового управління має відповідні етапи, реалізація яких покликана максимально нівелювати негативний вплив кризових явищ на діяльність підприємства. Аналіз методів антикризового управління дав змогу систематизувати класифікацію методів антикризового управління підприємствами і запропонувати два напрями їх застосування: діагностичні методи (методи моніторингу, системного аналізу, аудиту, виявлення ризиків і оцінка поточного стану) і методи управління кризовою ситуацією (система залучення та підготовки антикризових фахівців та сукупність методів, інструментів і заходів антикризового управління, які застосовуються під час активного антикризового управління).

Список літератури:

1. Андреева Н.Н. Системология антикризисного управления регионом: теоретические подходы и особенности. *Економічні інновації*. 2010. Вип. 40. С. 6–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2010_40_3 (дата звернення: 01.10.2021).
2. Гасанов С.С., Штангрет А.М., Котляревський Я.В. Антикризове корпоративне управління: теоретичні та прикладні аспекти. Київ : Акад. фін. управління, 2012. 301 с.
3. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в мережевому онлайн-просторі. Київ : ВІКНУ, 2016. 286 с.
4. Кушнір Н.Б. Особливості антикризового управління та економічної діагностики підприємства в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_5_16 (дата звернення: 01.10.2021).
5. Altunoğlu E. Stratejik Planlama Süreci ve Firma Performansı: Çevre Belirsizliğinin Rolü, 9. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, İstanbul, 2001. URL: <http://danismend.com/kategori/altkategori/stratejik-bilgi-sisteminin-kriz-yonetimine-etkisi/> (дата звернення: 01.10.2021).
6. Baydaş A., Bakan İ., ve Öztılmaz A. Kriz ve Kriz Yönetimi. Çağdaş Yönetim Yaklaşımları, İstanbul : BETA Yayıncılık, 2015. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusiyasal/issue/631/6431> (дата звернення: 01.10.2021).
7. Bigley G.A., Roberts K.H. The incident command system: High-reliability organizing for complex and volatile task environments. *Academy of Management Journal*. 2001. Vol. 44. № 6. URL: <https://journals.aom.org/doi/abs/10.5465/3069401> (дата звернення: 01.10.2021).
8. Bundy J., Pfarrer, M.D. A burden of responsibility: The role of social approval at the onset of a crisis. *Academy of Management Review*. 2015. Vol. 40. P. 345–369. URL: <https://journals.aom.org/doi/10.5465/amr.2013.0027> (дата звернення: 01.10.2021).
9. Bundy J., Pfarrer M.D., Short C.E., Coombs W.T. Crises and Crisis Management: Integration, Interpretation, and Research Development. *Journal of Management*. 2016. Vol. 43. Is. 6. P. 1661–1692. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0149206316680030> (дата звернення: 01.10.2021).
10. Certo S.C. Principles of Modern Management: Function and System. Wm. C. Brown Company, Publishers, 1983. 594 p. URL: <https://priscilla.work/download/4574591-samuel-c-certo-principles-of-modern-management-in> (дата звернення: 01.10.2021).
11. Çetinkaya Ö. Rekabet Stratejilerinin Belirlenmesinde Portföy Analizi ve Tarih Üzerine Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2006. 8/3, P. 57–76. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuiibfd/issue/28334/301127> (дата звернення: 01.10.2021).
12. Coombs W.T. Crisis Management and Communications. Institute for Public Relations, 2007. URL: <http://195.130.87.21:8080/dspace/bitstream/123456789/96/1/Crisis%20management%20and%20communications%20Coombs.pdf> (дата звернення: 01.10.2021).
13. Elsbach, K.D. Managing organizational legitimacy in the California cattle industry: The construction and effectiveness of verbal accounts. *Administrative Science Quarterly*, 1994. P. 57–88. URL: <https://www.jstor.org/stable/2393494> (дата звернення: 01.10.2021).
14. Gephart, R.P., Van Maanen, J., Oberlechner, T. Organizations and risk in late modernity. *Organization Studies*, 2009. P. 141–155. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.991.3064&rep=rep1&type=pdf> (дата звернення: 01.10.2021).

15. Mitroff I.I., Shrivastava P., Udwadia F.E. Effective Crisis Management. *Academy of Management EXECUTIVE*, 1987. Vol. 1, no. 4. URL: <https://journals.aom.org/doi/full/10.5465/ame.1987.4275639> (дата звернення: 01.10.2021).
16. Karabulut E., Pekdemir I. Kriz Belirtilerini Algılama ve Algılanan Krize Karşı Hazırlıklı Olma: Bir Araştırma, 10. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı, Antalya, 2002. 684 p.
17. Karakaya A. Stratejik yönetim sisteminin kriz yönetimine katkısı üzerine bir araştırma teknoloji, 2004. Cilt 7. Sayı 2. P. 225–233.
18. Karaköse T., Örgütler ve Kriz Yönetimi. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 2007. Sayı:13. URL: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868312.pdf> (дата звернення: 01.10.2021).
19. Küskü F. Krizler Öğretici Oluyor mu? Türk Tekstil Sanayi İnsan Kaynakları Yönetimi Faaliyetlerinin İki Kriz Dönemi Ardından Kıyaslanması, 10. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı, Antalya, 2002. 711 p.
20. Kutman Ö. Türkiye’deki Şirketlerde Erken Uyarı Göstergelerinin Araştırılması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Sayı 4, 2001. P. 60–68.
21. Louise K. Comfort Crisis Management in Hindsight: Cognition, Communication, Coordination, and Control. *Public Administration Review*, 2007. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1540-6210.2007.00827> (дата звернення: 01.10.2021).
22. Özalp, Ş. Üst Yönetici ve Yönetim Kurulu. *Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1983, Cilt I, 128 p.
23. Pearson, C.M., Clair, J.A. Reframing crisis management. *Academy of Management Review*. 1998. Vol. 23. P. 59–76. URL: <https://www.jstor.org/stable/259099> x (дата звернення: 01.10.2021).
24. Pearson C.M., Clair J.A. Reframing Crisis Management. *The Academy of Management Review*. 1998. Vol. 13. URL: https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/9401_56017_4501.pdf (дата звернення: 01.10.2021).
25. Pfarrer M.D., DeCelles, K.A. Smith K.G., Taylor M.S. After the fall: Reintegrating the corrupt organization. *Academy of Management Review*. 2008. Vol. 33. P. 730–749. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2008-08729-008> (дата звернення: 01.10.2021).
26. Şimşek, M.Ş. Yönetim ve Organizasyon. Damla Ofset A.Ş., 1998. P. 312–313. URL: <https://www.nadirkitap.com/yonetim-ve-organizasyon-prof-dr-m-serif-simsek-kitap1357290.html> (дата звернення: 01.10.2021).
27. Starbuck W.H., Milliken F.J. Challenger: Fine tuning the odds until something breaks. *Journal of Management Studies*. 1988. Vol. 25. P. 319–340. URL: https://www.researchgate.net/publication/229759765_Challenger_Fine-Tuning_the_odds_until_something_breaks (дата звернення: 01.10.2021).
28. Yılmaz S. Teorik Çerçevede Kriz Kavramı ve Kriz Yönetimi. Ankara2013. URL: <https://docplayer.biz.tr/61076646-Turk-dis-politikasi-acisindan-bir-kriz-ornegi-i-korfez-savasi-ve-turkiye-ye-gelen-irakli-kurt-siginmacilar-1991.html> (дата звернення: 01.10.2021).

References:

1. Andreeva N.N. 2010 Sistemologiya antykriznogo upravleniya regionom: teoreticheskie podkhody i osobennosti [Systemology of anti-crisis management of the region: theoretical approaches and features]. *Ekonomichni innovatsii* [Economic innovations]. Vol. 40, pp. 6–22.
2. Kurban O.V. (2016) Suchasni informatsiyni viiny v merezhevomu on-layn prostori [Modern information wars in the online network space]. Kyiv: VIKNU. (in Ukrainian)
3. Kushnir N.B. (2016) Osoblyvosti antykrizovoho upravlinnia ta ekonomichnoi diahnostryky pidpriemstva v suchasnykh umovakh [Features of anti-crisis management and economic diagnostics of the enterprise in modern conditions]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy], no. 5. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_5_16 (accessed: 01 November 2021).
4. Hasanov C.C., Shtanhret A.M., Kotliarevskyy Ya.V. (2012) Antykrizove korporativne upravlinnia: teoretychni ta prykladni aspekty [Anti-crisis corporate governance: theoretical and applied aspects]. Kyiv: DNNU “Akad. fin. upravlinnia”. (in Ukrainian)
5. Altunoğlu E. (2001) Stratejik Planlama Süreci ve Firma Performansı: Çevre Belirsizliğinin Rolü [Strategic Planning Process and Firm Performance: The Role of Environmental Uncertainty], 9. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, İstanbul, Available at: <http://danismend.com/kategori/altkategori/stratejik-bilgi-sisteminin-kriz-yonetimine-etkisi/> (accessed: 01 November 2021).
6. Baydaş A., Bakan İ., ve Öztılmaz A. (2015) Kriz ve Kriz Yönetimi. Çağdaş Yönetim Yaklaşımları [Contemporary Management Approaches]. İstanbul: BETA Yayıncılık. Available at: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusiyasal/issue/631/6431> (accessed: 01 November 2021).
7. Bigley G.A., Roberts K.H. (2001) The incident command system: High-reliability organizing for complex and volatile task environments. *Academy of Management Journal*, vol. 44, no. 6. Available at: <https://journals.aom.org/doi/abs/10.5465/3069401> (accessed: 01 November 2021).
8. Bundy, J., Pfarrer, M.D. (2015) A burden of responsibility: The role of social approval at the onset of a crisis. *Academy of Management Review*, vol. 40, pp. 345–369. Available at: <https://journals.aom.org/doi/10.5465/amr.2013.0027> (accessed: 01 November 2021).
9. Bundy J., Pfarrer M.D., Short C.E., Coombs W.T. (2016) Crises and Crisis Management: Integration, Interpretation, and Research Development. *Journal of Management*, vol. 43, issue 6, pp.1661–1692. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0149206316680030> (accessed: 01 November 2021).
10. Certo S.C. (1983) Principles of Modern Management: Function and System. Wm. C. Brown Company, Publishers. Available at: <https://priscilla.work/download/4574591-samuel-c-certo-principles-of-modern-management-in> (accessed: 01 November 2021).

11. Çetinkaya Ö. (2006) Rekabet Stratejilerinin Belirlenmesinde Portföy Analizi ve Tarih Üzerine Bir Araştırma [A Study on Portfolio Analysis and Tarih in Determining Competitive Strategies]. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, vol 8/3, pp. 57–76. Available at: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuiibfd/issue/28334/301127> (accessed: 01 November 2021).
12. Coombs W.T. (2007) Crisis Management and Communications. Institute for Public Relations. Available at: <http://195.130.87.21:8080/dspace/bitstream/123456789/96/1/Crisis%20management%20and%20communications%20Coombs.pdf> (accessed: 01 November 2021).
13. Elsbach, K.D. (1994) Managing organizational legitimacy in the California cattle industry: The construction and effectiveness of verbal accounts. *Administrative Science Quarterly*, p. 57–88. Available at: <https://www.jstor.org/stable/2393494> (accessed: 01 November 2021).
14. Gephart, R.P., Van Maanen, J., Oberlechner, T. (2009) Organizations and risk in late modernity. *Organization Studies*, pp. 141–155. Available at: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.991.3064&rep=rep1&type=pdf> (accessed: 01 November 2021).
15. Mitroff I.I., Shrivastava P., Udwardia F.E. (1987) Effective Crisis Management. *Academy of Management EXECUTIVE*, vol. 1, no. 4. Available at: <https://journals.aom.org/doi/full/10.5465/ame.1987.4275639> (accessed: 01 November 2021).
16. Karabulut E., Pekdemir I. (2002) Kriz Belirtilerini Algılama ve Algılanan Krize Karşı Hazırlıklı Olma [Perception of Crisis Symptoms and Preparedness for Perceived Crisis]. 10. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı. Antalya. 684 p.
17. Karakaya A. (2004) Stratejik yönetim sisteminin kriz yönetimine katkısı üzerine bir araştırma teknoloji [A research on the contribution of the strategic management system to crisis management]. Vol. 7, no. 2, pp. 225–233.
18. Karaköse T. (2007) Örgütler ve Kriz Yönetimi [Organizations and Crisis Management]. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*. Vol. 13. Available at: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868312.pdf> (accessed: 01 November 2021).
19. Küskü F. (2002) Krizler Öğretici Oluyor mu? Türk Tekstil Sanayi İnsan Kaynakları Yönetimi Faaliyetlerinin İki Kriz Dönemi Ardından Kıyaslanması [Are Crises Instructive? Comparison of Turkish Textile Industry Human Resources Management Activities After Two Crisis Periods] 10. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı, Antalya. 711 p.
20. Kutman Ö. (2001) Türkiye’deki Şirketlerde Erken Uyarı Göstergelerinin Araştırılması [Investigation of Early Warning Indicators in Companies in Turkey]. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, vol. 4, pp. 60–68.
21. Louise K. (2007) Comfort Crisis Management in Hindsight: Cognition, Communication, Coordination, and Control. *Public Administration Review*. Available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1540-6210.2007.00827> (accessed: 01 November 2021).
22. Özalp, Ş. (1983) Üst Yönetici ve Yönetim Kurulu [Top Manager and Board of Directors]. *Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi*, vol. I, pp. 120–128.
23. Pearson, C.M., Clair, J.A. (1998) Reframing crisis management. *Academy of Management Review*, vol. 23, pp. 59–76. Available at: <https://www.jstor.org/stable/259099> (accessed: 01 November 2021).
24. Pearson C.M., Clair J.A. (1998) Reframing Crisis Management. *The Academy of Management Review*, vol. 13. Available at: https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/9401_56017_4501.pdf (accessed: 01 November 2021).
25. Pfarrer M.D., DeCelles, K.A. Smith K.G., Taylor M.S. (2008) After the fall: Reintegrating the corrupt organization. *Academy of Management Review*, vol. 33, pp. 730–749 Available at: <https://psycnet.apa.org/record/2008-08729-008> (accessed: 01 November 2021).
26. Şimşek M.Ş. (1998) Yönetim ve Organizasyon [Management and Organization]. *Damla Ofset A.Ş.*, pp. 312–313. Available at: <https://www.nadirkitap.com/yonetim-ve-organizasyon-prof-dr-m-serif-simsek-kitap1357290.html> (accessed: 01 November 2021).
27. Starbuck W.H., Milliken F.J. (1988) Challenger: Fine tuning the odds until something breaks. *Journal of Management Studies*, vol. 25, pp. 319–340. Available at: https://www.researchgate.net/publication/229759765_Challenger_Fine-Tuning_the_odds_until_something_breaks (дата звернення: 01.10.2021).
28. Yılmaz S. (2013) Teorik Çerçevede Kriz Kavramı ve Kriz Yönetimi [The Concept of Crisis and Crisis Management in Theoretical Framework]. Ankara. Available at: <https://docplayer.biz.tr/61076646-Turk-dis-politikasi-acisindan-bir-kriz-ornegi-i-korfez-savasi-ve-turkiye-ye-gelen-irakli-kurt-siginmacilar-1991.html> (дата звернення: 01.10.2021).

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ

В статье рассматриваются теоретические подходы к определению понятия антикризисного управления в целях систематизации направлений исследования. Поскольку современное понимание антикризисного управления имеет достаточно неоднородное и многозначное толкование, практические рекомендации по разработке и реализации систем антикризисного управления характеризуются теоретической неопределенностью и необоснованностью. Учитывая, что главной целью антикризисного управления является создание условий для устойчивого функционирования предприятия, сферы или национальной экономики, цели антикризисного управления будут варьироваться в зависимости от типа финансовой системы объекта управления. Анализ теоретических подходов к определению понятия антикризисного управления позволил систематизировать классификацию методов антикризисного управления предприятиями и предложить два направления применения: диагностические методы и методы управления кризисной ситуацией.

Ключевые слова: антикризисное управление, финансовая устойчивость, экономический кризис, государственное регулирование, макроэкономика.

THEORETICAL ASPECTS OF DEFINITION OF THE CONCEPT OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT

The article is devoted to the theoretical approaches to defining the concept of crisis management in order to systematize research areas. Taking into account, that the modern understanding of crisis management has a rather heterogeneous and ambiguous interpretation, practical recommendations for the development and implementation of crisis management systems are characterized by theoretical uncertainty and unfoundedness. In one case, anti-crisis management is considered as management at the state, regional, local levels in the general systemic crisis that is observed in the country; in another as management of the region or the enterprise caused by the crisis phenomena as a result of inappropriate providing of regional management; in the third case as a management of the enterprise on the verge of bankruptcy or in the period of bankruptcy. In a conditionally stable system, the purpose of anti-crisis management is to diagnose the performance of the enterprise in order to identify the signs of crisis phenomena. In a system with the signs of crisis phenomena, anti-crisis management is aimed to localize the identified crises, overcoming its negative impact and restoring pre-crisis indicators. In the general crisis system, the purpose of anti-crisis management is to manage the enterprise in a prolonged crisis. Each model of crisis management has appropriate stages, the implementation of which is aimed to minimize the negative impact of crisis phenomena. Considering the main purpose of crisis management as a creation of conditions for the sustainable operation of the enterprise, sector or national economy, the objectives of crisis management will vary depending on the type of financial system of the object of management. The analysis of theoretical approaches of the definition of the concept of crisis management allowed to systematize the classification of crisis managements methods of enterprises and to offer two directions of their application: diagnostic methods and methods of crisis management. Summarizing all modern approaches, the main purpose of anti-crisis management is to create conditions for sustainable operation of enterprises in the market, despite any economic, political and social transformations in the country, to develop the strategic alternatives based on forecasting, avoiding financial problems and overcoming the threat of bankruptcy with minimal losses.

Key words: crisis management, financial stability, economic crisis, state regulation, macroeconomics.

2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-5-2>

УДК 656.078

Лишко С.В.

кандидат історичних наук,
доцент кафедри маркетингу, фінансів, банківської справи і страхування,
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8121-7871>

Lyshko Svitlana

Insurance Rauf Ablyazov University East European

ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНА СИСТЕМА: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ У СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІ

У статті розглянуто та досліджено тенденції розвитку транспортно-логістичних систем як одного з важливих елементів в організації бізнес-процесу. На основі аналізу тенденцій, оцінки рівня зрілості і потенційного ефекту від нових рішень визначено ключові чинники, які впливають на розвиток транспортно-логістичної сфери. Висвітлено програми поліпшення транспортно-логістичних систем, напрями державної підтримки та політики в галузі транспорту. Дано оцінку перспективних напрямів розвитку та визначено умови їх ефективної реалізації у сучасному бізнес-процесі. Виділено основні принципи функціонування транспортно-логістичної системи, які інтегрують транспортну галузь у транспортно-логістичні системи країни шляхом забезпечення їх ефективної взаємодії. Розкрито функції транспортно-логістичної системи, які впливають на ефективність її діяльності на регіональному рівні.

***Ключові слова:** транспортно-логістична система, бізнес-процес, транспортна галузь, тенденції, розвиток, чинники.*

Постановка проблеми. Транспортно-логістична галузь проходить стадію трансформації, яка визначається появою нових технологій і тенденцій сучасного ринку. Ще ніколи не спостерігався надзвичайно масштабний вплив на транспортну індустрію політичних, економічних, соціальних, технологічних, екологічних та юридичних змін.

Сучасні транспортні і логістичні системи постійно ускладнюються, і все важче зрозуміти на що слід звернути увагу, щоб визначити ключові чинники, які впливають на розвиток транспортно-логістичної галузі. Це питання постає надзвичайно важливим, оскільки транспортно-логістична система є одним із найважливіших складників, який забезпечує економічний розвиток підприємства. Вона є тією ланкою, яка зв'язує виробників, торгівлю та споживачів між собою. Від рівня транспортно-логістичного обслуговування залежить рівень задоволення потреб споживачів у якісних товарах та послугах, тому проблеми розвитку транспортно-логістичної системи є актуальними і заслуговують уваги. Вони потребують аналізу з урахуванням тенденцій, які їх визначають, і рівня правильності прийняття рішень, котрий повинен відповідати тенденціям сучасного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз та вивчення тенденцій розвитку, умов реалізації, розроблення та застосування новітніх технологій у процесі формування ефективної роботи транспортно-логістичних систем є об'єктом вивчення та темою досліджень науковців-маркетологів. Значну кількість наукових праць провідних вітчизняних і зарубіжних учених присвячено концептуальним засадам, науково-методичним підходам і практичним рекомендаціям із формування й розвитку транспортно-логістичних систем. Загальні питання формування і функціонування вітчизняної транспортної логістичної системи вивчено такими науковцями, як В. Дикань, О. Зборовська, М. Корінь, Є. Крикавський, О. Лактіонова. Проблематику створення транспортно-логістичної системи в умовах європейської інтеграції розглядали І. Зайцева, О. Яцюта, О. Ткач, І. Садловська, М. Устенко. Дослідження науковців стосуються роботи різних видів транспорту, управлінської діяльності, маркетингового підходу та інших актуальних питань, пов'язаних із транспортно-логістичною системою або її складниками. Проте залишаються недостатньо вивченими питання розвитку транспортно-логістичних систем на регіональному рівні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є з'ясування сутності транспортної логістики як складової частини логістичної системи для підвищення ефективності її функціонування. Проблема визначення сучасних тенденцій розвитку транспортно-логістичних систем, пов'язаних із глобалізацією, розвитком цифрових технологій, зміною умов сучасного світу, інноваціями у сфері управління та новими потребами суспільства, потребує вивчення.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні транспортна логістика – одна з найбільш перспективних галузей сучасного бізнесу. В Україні це значний і важливий сегмент для економіки країни, адже ефективна та злагоджена робота цієї системи є рухомою силою для загального розвитку країни.

Розвиток економіки України в умовах світової кризи та нестабільності ставить перед транспортом завдання організаційно-економічної перебудови. Основним орієнтиром перебудови транспортної галузі залишається вирішення завдань, викладених у Національній транспортній стратегії України на період до 2030 р. [1]:

- створення інтегрованого до світової транспортної мережі безпечно функціонуючого та ефективного транспортного комплексу України;
- задоволення потреб населення у перевезеннях;
- поліпшення умов ведення бізнесу для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності національної економіки.

Транспортна логістика – це система з організації доставки, а саме з переміщення будь-яких матеріальних предметів, речовин тощо з однієї точки в іншу за оптимальним маршрутом. Транспорт як провідна галузь економіки забезпечує функціонування і розвиток усіх галузей господарського комплексу країни, виступає фундаментальною основою їх взаємодії у процесі економічного розвитку [2].

Транспортно-логістична система – це інтегрована багаторівнева, багатофункціональна сукупність суб'єктів транспортно-логістичної діяльності та об'єктів транспортно-логістичної інфраструктури країни, що взаємодіють між собою з метою оптимізації руху вантажопотоків за мінімальних витрат на максимально вигідних умовах та забезпечує якісне надання транспортно-логістичних послуг. Вона являє собою процес організації ланцюга поставки та управління цим ланцюгом. Цей ланцюг охоплює постачання сировини, необхідної для виробництва, управління матеріальними ресурсами на підприємстві, постачання готової продукції на склади та розподільчі центри, сортування, переробку, пакування, розподіл продукції у містах споживання [3].

На створення ефективної транспортно-логістичної системи безпосередньо впливають міжнародне та національне регулювання перевезення вантажів, фінансова система країни, ринкова інфраструктура, природно-ресурсний потенціал країни, ринок споживачів транспортно-логістичних послуг [4].

Важливим чинником розвитку транспортної галузі є формування транспортно-логістичної системи, яка забезпечує взаємодію всіх учасників перевізного процесу з метою надання споживачам транспортних послуг і досягнення цілісного розвитку транспортно-логістичної інфраструктури регіону. Транспортно-логістична система регіону являє собою інтегровану сукупність суб'єктів транспортно-логістичної діяльності й об'єктів транспортно-логістичної інфраструктури, що взаємодіють між собою з метою оптимізації руху вантажопотоків «від дверей до дверей» за мінімальних витрат на максимально вигідних умовах.

Функціонування транспортно-логістичної системи залежить від таких функцій, як:

- логістична координація та інтеграція;
- саморозвиток на основі реінжинірингу;
- забезпечення раціонального поєднання технічного оснащення та інформаційних технологій для підвищення якості й ефективності роботи;
- здійснення введення інновацій, пов'язаних з упровадженням нових логістичних технологій;
- стратегічний і оперативний контролінг;
- оптимізація функціонування логістичних транспортних ланцюгів на основі термінальної технології [5, с. 89].

Сучасні транспортні і логістичні системи постійно ускладнюються. У процесі їх функціонування постійно виникають питання, на які потрібно звертати увагу. У процесі дослідження тенденцій розвитку ТЛС було виділено п'ять ключових чинників, які впливають на розвиток транспортно-логістичної сфери:

- цифровізація;
- зміни в міжнародній торгівлі;
- зміни в процесах, пов'язаних з упровадженням нового програмного забезпечення;
- зміна динаміки внутрішнього ринку;
- зміни в процесах, пов'язаних з упровадженням нового обладнання.

Також було виявлено, що наявність кожного з вище перелічених чинників має свої як позитивні, так і негативні моменти, останні з яких потрібно вирішувати з якомога можливим позитивним результатом для максимальної ефективності функціонування транспортно-логістичної системи.

Позитивним результатом цифровізації операційних і договірних процесів є зміни в поведінці споживачів та доступність нових технологій, але виникає проблема з нехваткою кваліфікованих кадрів та необхідністю змін у законі про захист даних та трудовому законодавстві.

Зміни в міжнародній торгівлі для ТЛС мають такі сприятливі наслідки, як збільшення обсягів торгівлі, інтернаціоналізація транспортних послуг, але вимагають розвитку транспортної інфраструктури та укладення угод про вільну торгівлю.

Зміни в процесах, пов'язаних з упровадженням нового програмного забезпечення, мають тільки позитивні боки. Це розвиток базових технологій, таких як штучний інтелект, Інтернет речей, аналіз даних, блок-

чейн – технологія розподілених реєстрів та необхідність постійного підвищення ефективності бізнесу.

Зміна динаміки внутрішнього ринку створює потребу в нових рішеннях унаслідок підвищення рівня електронної комерції, оптимістичних прогнозів економічного зростання, появи нових партнерів на міжнародному ринку та необхідності підвищення ефективності діяльності.

Зміни в процесах, пов'язаних з упровадженням нового обладнання, будуть актуальними й отримують підтримку в розвитку технологій у транспортному машинобудуванні, коливанні цін на паливо, розвитку технологій електромобільності, увазі до екологічних проблем та змінах у трудовому законодавстві.

Із проаналізованого вище можна зробити висновок, що модернізація транспортно-логістичних систем за допомогою розглянутих чинників трансформації галузі вимагатиме впровадження нових рішень, а саме це будуть застосовані цифрові рішення, розроблення нових торгових шляхів, запровадження інтелектуальних транспортних систем, роботизація бізнес-процесу, спостереження та контроль за допомогою дронів, блокчейн-рішення, освоєння ринку електронної комерції крупним бізнесом, інвестиції компаній у сфері електронної комерції, роботизація системи складського зберігання та ін.

Одним із важливих чинників реалізації транспортно-логістичних систем та їх ефективності у сучасному бізнесі є PESTEL-аналіз, у ході якого виявлені тенденції (геополітичні зміни, перехід до цифрової економіки, інтернаціоналізація бізнесу, ріст клієнтських очікувань, дефіцит кваліфікованих спеціалістів, прискорені темпи розвитку технологій) вимагають нових рішень для запобігання збою у функціонуванні роботи бізнес-компанії.

У сучасному суспільстві спостерігається ще один стійкий тренд – захист навколишнього середовища. У транспортній сфері все більше приділяється уваги екологічним нормам, а також стандартам корпоративної соціальної відповідальності. Учасники логістичного ланцюга намагаються співпрацювати з постачальниками, які пропонують не лише надійні, а

й екологічно безпечні рішення. Ці вимоги вже закріпилися в низці прийнятих у світі законодавчих актів і норм. Більше того, ці стандарти посилюються з кожним роком. В Україні вплив цієї тенденції поки що не відчувається так гостро, як у країнах ЄС та США, але вітчизняним компаніям усе ж таки важливо врахувати цю тенденцію, оскільки вона стане актуальною та необхідною і для нашої країни.

Висновки. Функціонування розвинутої транспортно-логістичної системи сприятиме розвитку багатьох галузей економіки та виступатиме підґрунтям економічного розвитку держави.

Із метою ефективного розвитку транспортно-логістичної системи необхідно активізувати такі напрями:

- державне регулювання логістичних процесів та їх правове забезпечення;
- створення та експлуатація транспортної інфраструктури за видами діяльності;
- стимулювання розвитку логістичних проектів за регіонами.

Формування якісних транспортно-логістичних систем регіону забезпечує надання повного комплексу транспортних послуг, включаючи мультимодальні перевезення, розроблення логістичних схем перевезення вантажів, страхування, забезпечення безпеки перевезень. Розвиток транспортно-логістичної системи регіону може бути забезпечений оновленням матеріально-технічної бази транспорту; посиленням інформатизації; якісним поліпшенням і розбудовою транспортно-логістичної інфраструктури регіону; розширенням внутрішнього ринку транспортно-логістичних послуг; підвищенням ефективності транспортних перевезень; удосконаленням митно-тарифної та інвестиційної політики; взаємодією всіх учасників ланцюгів постачань вантажів; розробленням і реалізацією спільних програм розвитку транспортно-логістичних систем регіону.

Транспортно-логістична система піддається постійній трансформації, і ті компанії, які слідкують за всіма тенденціями та запроваджують їх, забезпечують собі вагомі переваги на ринку, що є надзвичайно важливим чинником сучасного функціонування бізнес-процесу.

Список літератури:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року» від 30 травня 2018 р. № 430-р.
2. Трідід О.М. Логістика : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 566 с.
3. Маловичко А.С. Інтеграція України до транспортно-логістичної системи Європейського Союзу. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 7. С. 55–58.
4. Брагінський В.В. Розвиток транспортно-логістичної системи як форма реалізації транзитного потенціалу України. *Державне управління: теорія і практика*. 2011. № 2. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/index.htm> (дата звернення: 20.10.2021).
5. Ремига Ю. Проектування транспортно-логістичних систем як ефективна складова діяльності підприємства. *International scientific journal*. 2015. № 7. С. 86–90.

References:

1. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennya Natsional'noyi transportnoyi stratehiyi Ukrainy na period do 2030 roku» vid 30 travnya 2018 r. № 430-r.
2. Trydid O.M. (2008) Lohistyka [Logistics]. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian)
3. Malovycho A.S. (2016) Intehratsiia Ukrainy do trans-portno-lohistrychnoi systemy Yevropeiskoho Soiuzu [Integration of Ukraine into the transport and logisticssystem of the European Union]. *Prychornomorski eko-nomichni studii*, vol. 7, pp. 55–58.
4. Bragins'kyj V.V. (2011) Rozvytok transportno-lohistrychnoi' systemy yak forma realizacii'tranzytnogo potencialu Ukrainy [Development of the transport and logistics system as a form of realization of the transit potential of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka*, vol. 2. Available at: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/index.htm> (accessed 20 October 2021)
5. Remyha Yu. (2015) Proektuvannia transportno-lohistrychnykh system yak efektyvna skladova diialnosti pidpriemstva [Designing transport and logistics systems as an effective component of the enterprise]. *International scientific journal*, no. 7, pp. 86–90.

ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА: ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И УСЛОВИЯ РЕАЛИЗАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ БИЗНЕС-ПРОЦЕССЕ

В статье рассмотрены и исследованы тенденции развития транспортно-логистических систем как одного из важных элементов в организации бизнес-процесса. На основе анализа тенденций, оценки уровня зрелости и потенциального эффекта от новых решений определены ключевые факторы, влияющие на развитие транспортно-логистической сферы. Освещены программы по улучшению транспортно-логистических систем, направления государственной поддержки и политики в области транспорта. Дана оценка перспективных направлений развития и определены условия их эффективной реализации в современном бизнес-процессе. Выделены основные принципы функционирования транспортно-логистической системы, которые интегрируют транспортную отрасль в транспортно-логистические системы страны путем обеспечения их эффективного взаимодействия. Раскрыты функции транспортно-логистической системы, влияющие на эффективность ее деятельности на региональном уровне.

Ключевые слова: транспортно-логистическая система, бизнес-процесс, транспортная сфера, тенденции, развитие, факторы.

TRANSPORT AND LOGISTICS SYSTEM: TRENDS OF DEVELOPMENT AND CONDITIONS OF IMPLEMENTATION IN THE MODERN BUSINESS PROCESS

The article discusses and investigates the development trends of transport and logistics systems as one of the important elements in the organization of a business process. Based on the analysis of trends, assessment of the level of maturity and the potential effect of new solutions, the key factors influencing the development of the transport and logistics sector have been identified. The programs to improve transport and logistics systems, directions of state support and policy in the field of transport are highlighted. The assessment of promising areas of development is given and the conditions for their effective implementation in the modern business process are determined. The main principles of the functioning of the transport and logistics system are highlighted, which integrate the transport industry into the transport and logistics systems of the country by ensuring their effective interaction. The functions of the transport and logistics system that affect the efficiency of its activities at the regional level are disclosed. Modern transport and logistics systems are constantly becoming more complex and it is increasingly difficult to understand what to look for to identify key factors that affect the development of the transport and logistics industry. This issue is extremely important because the transport and logistics system is one of the most important components that ensures the economic development of the enterprise. It is the link between producers, traders and consumers. The level of satisfaction of consumer needs in quality goods and services depends on the level of transport and logistics services. Therefore, the problems of development of the transport and logistics system are relevant and deserve attention. They need to be analyzed taking into account the trends that determine them and the level of correctness of decision-making, which should correspond to the trends of the modern market. Problems of development of the transport and logistics system are relevant and deserve attention. They need to be analyzed taking into account the trends that determine them and the level of correctness of decision-making, which should correspond to the trends of the modern market.

Key words: transport and logistics system, business process, transport sector, trends, development, factors.

Moskalenko Viktoriia

PhD in Economics, Associate Professor,
National University of food technologies

Gadomska-Lila Katarzyna

Uniwersytet Szczeciński

Москаленко В.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет харчових технологій

Гадомська-Ліла К.

професорка,
Університет Щецинський, Польща

LEADERSHIP MODEL FOR THE ENTERPRISE IN THE VUCA CONCEPT

Leadership is one of the most important elements of any society. The phenomenon of leadership becomes particularly important in times of strategic and technological changes. The purpose of the article is to reveal the essence, tasks and problems of leadership in Ukrainian food industry enterprises. The author concludes by describing the leadership model in order to authenticate the key vectors of leadership model change in the enterprises of the food industry. The analysis is based on data provided by enterprises and obtained through communication with CEOs. The analysis is based on the data obtained in the course of qualitative research. The author's vision of the formation of the model of modern leadership in enterprises is presented. Asymmetrical aspects of the formation of a new generation of business leaders are mentioned. The article focuses on the combination of elements of vertical leadership development, emotional, cultural, social and verbal intelligence, with value management at its core.

Key words: leader; cross-cultural leadership, cultural intelligence, values, enterprise, management, elements of vertical leadership development, model.

Problem statement. In today's world, everything is changing, the needs and requirements of customers are changing, the overall market situation is changing, and everything that is considered stable is no longer a reality. But why are so many CEOs and business owners hesitant to implement change, even if they realize it's time to transform their companies? The reason lies in the natural human fear of the new and unknown, often referred to as the "zone of the unknown."

Thus, change has become a structural part of business reality and, according to management gurus, it will become the standard. Therefore, the role of leaders is to take this situation into account before they can successfully lead change. It's not enough to just talk about it, it's important to act. The more they support a culture in which change is perceived as something continuous (adding flexibility, toughness, vigilance, proactive behavior, and innovation), the more their teams will be able to embrace and achieve successful changes.

Analysis of recent research and publications. Various leadership theories, models, styles, and approaches have been scientifically substantiated, such as: behavioral approach (power orientation, leadership as a continuum, employee/production orientation, Likert's management system, managerial grid, Three-Dimensional Grid) and situational approach are proved scientifically (Bilanich,

2004; Evtihov, 2007; Czerniachowicz, Lis, Wieczorek-Szymańska, 2017; Guseva, 2011; Leskiw and Singh, 2007; Ulrich, Zenger and Smallwood, 1999). Recently to all of the above known leadership theories and models have been added such concepts as: emotional leadership, cross-cultural leadership, and social leadership (Van Dyne, L.). All of the above definitions have a direct impact on today's idea of an effective leader, which is especially relevant in Ukraine in the context of contemporary events, as the economic and cultural life of Ukraine is changing rapidly due to the signing of the association agreement with the European Union.

Formulating the goals of the article. The purpose of this article is to discuss the main aspects of leadership in Ukrainian food industry enterprises and to develop a leadership model adapted to the needs of Ukrainian food industry enterprises. The main issue in the research process was to identify the main obstacles and problems of disproportionate leadership trends in food industry enterprises.

Presentation of the main material. Dates that were used in analysis have been collected from a variety of food establishments of different ownership, capital and location. Taking into account the aforementioned problems of the present study, the author sets the following tasks: to analyze modern leadership theories and to highlight

modern leadership trends; to analyze the readiness of CEOs for further development of leadership qualities. The author also believes that it is necessary to implement VUCA leadership practices. The VUCA concept describes a business environment that is characterized by: volatility, uncertainty, complexity and ambiguity. Volatility refers to an increase in the four dimensions of change we face today, namely type, speed, volume and scale. As a result of volatility, there is no way to predict future events, which creates uncertainty, complexity leads to widespread confusion, with no clear link between cause and effect, which affects all organizations these days. Ambiguity means a lack of precision and the existence of multiple meanings in our environment (Tovar, 2016).

The article consists of three parts: theoretical (including a presentation of leadership theories as well as the meaning and ideas of the VUCA concept), analytical (covering asymmetrical aspects of leadership in food processing enterprises), and empirical (developing a leadership model in accordance with the VUCA concept taking into account the values of the enterprise).

It is important to note that the topic of leadership has recently received a lot of attention at different levels in Ukraine. The Western NIS Enterprise Fund, Horizon Capital, and the Academy of Leadership have been established. In order to identify and understand the real situation of the food industry in Ukraine, an analysis of enterprises in the industry was conducted in accordance with the Global Leadership Forecast (Global Leadership Forecast, 2018).

The questionnaire survey was conducted among top managers of Ukrainian companies representing such industries as: dairy, beer, bakery, oil and fats, confectionery, meat, soft drinks, production of eggs, tomato sauce,

ketchup and mashed potatoes, snacks. The results are shown in Figure 1. It should be emphasized that among the organizations studied, 32% are conducting leadership analysis and only 17% of leaders are ready for leadership in the digital age.

The results of the study show that not all food industry enterprises have a high corporate culture. It should also be noted that the emotional and cultural intelligence of the heads of enterprises is quite low. At a low level, trends such as: a focus on vision for the future, working through culture, and readiness for digital age leadership are seen in most of the businesses that have been studied.

Corporate values, when applied to certain leaders, mean an effective mechanism of corporate culture of the enterprise, increasing the attractiveness of the company to potential consumers. These corporate values serve as the most effective principle of a management system that does not need constant manual control as opposed to a rigidly constrained and regulated system, a value-based system that guides the cultural environment within the company, in which each team member seeks to generate new ideas and new practices while being guided by the company's value principles.

Similarly, the levels of leadership competencies were studied: intellectual curiosity, digital literacy, hyper-collaboration, virtual leadership, and levels of emotional, cultural, and social intelligence in food enterprises (Figure 2).

The proper corporate culture of the company will allow to assess the adequacy of the labor contribution of each team member and identify potential leaders. He or she knows his or her strengths well and at the same time is able to cope with his or her weaknesses. The leader is also able to cope with his or her stress, the team is well aware of the motivation of each team member and is able to organize

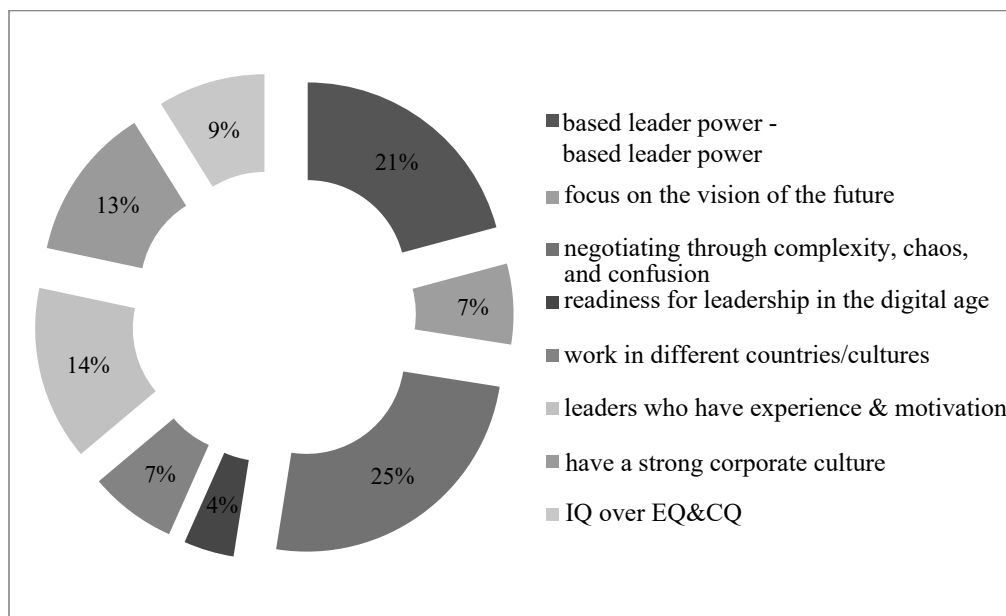

Figure 1. Leadership trends in the food industry in Ukraine

Source: made by the author based on the analysis of enterprise data

real friendly cooperation instead of working under duress.

Agility competencies for effective leaders include abilities related to contextualization, collaboration with stakeholders, creativity, and self-leadership.

The ability to set context is the ability to scan one's environment, predict what might change, and articulate one's context in a way that influences others. It is the ability to step back and see connections beyond your particular initiative, function, company or even industry. It allows

one to focus on the longer term, think forward and make an impact.

Stakeholder flexibility is the ability to identify, seek out and engage key stakeholders. It is the ability to understand and empathize with the views of multiple stakeholders while respecting your own point of view. Catalyst leaders seek information from stakeholders not only to gain agreement, but also to be influenced by the opinions of others to make decisions more effectively.

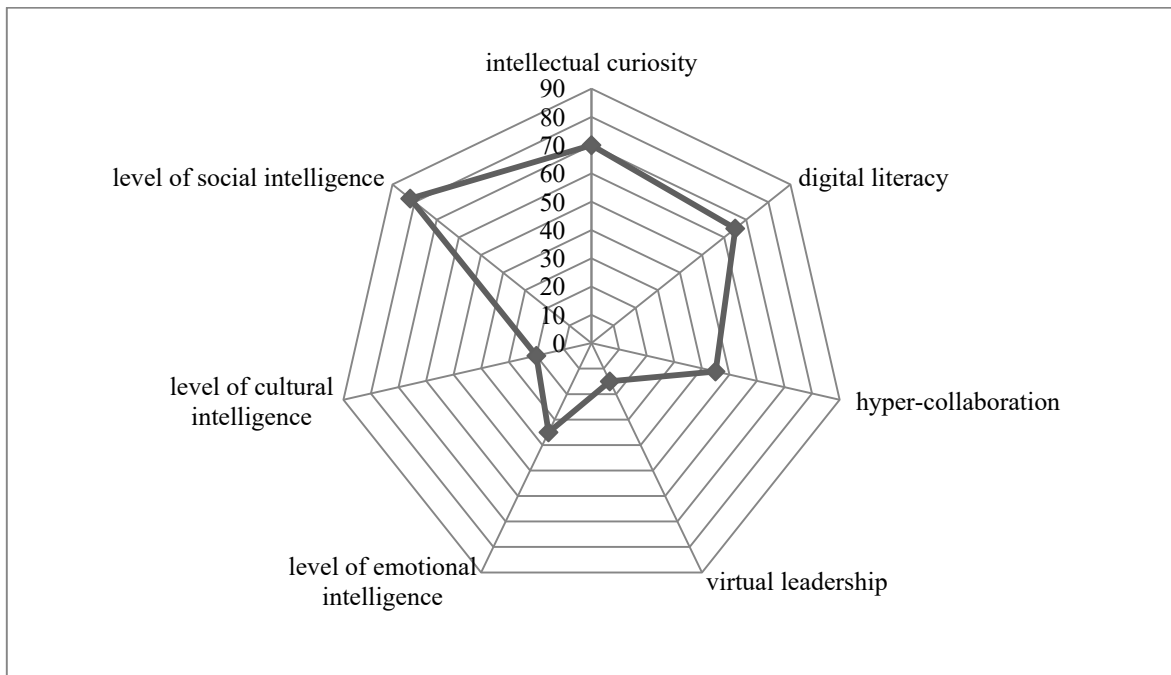

Figure 2. Levels of leadership competencies in the food industry in Ukraine

Source: made by the author based on the analysis of enterprise data

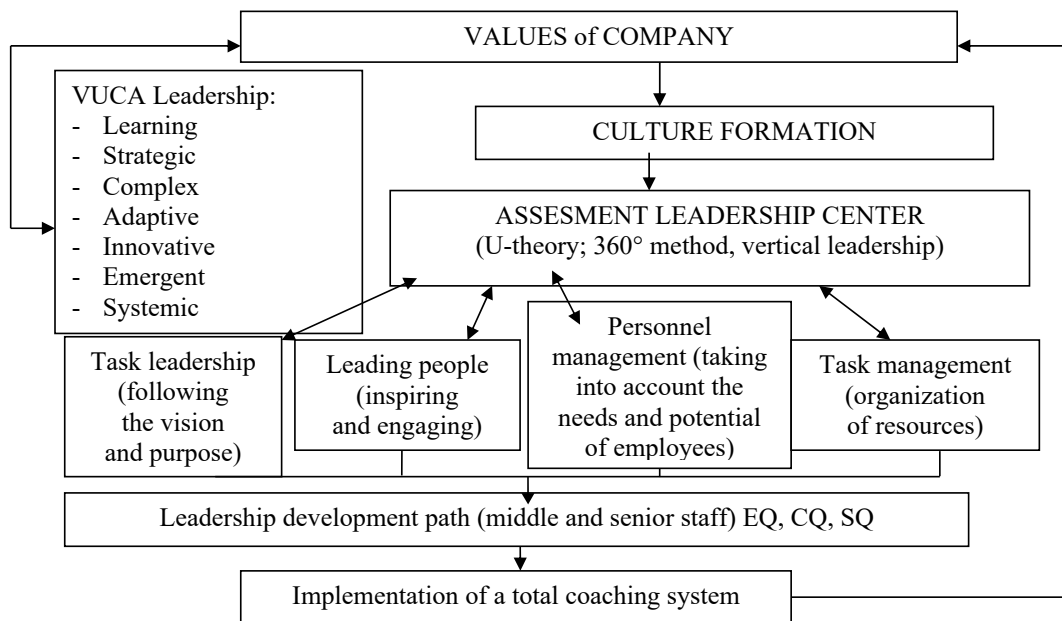

Figure 3. Leadership model

Source: made by the author

Although in management theory and business practice there are many models of leadership, the author of the article has developed an own model (Fig. 3), which is adapted to the conditions of Ukrainian enterprises and the needs of Ukrainian leaders. It is also important to emphasize that the culture characteristic of Ukrainian companies and the peculiarities of the food industry, which is characterized by seasonality, influenced the author's model of leadership (Guseva, 2011; Leskiw and Singh 2007; Ulrich and Zenger and Smallwood, 1999).

Creative flexibility is the ability to explore multiple perspectives in solving a complex problem and to step back to examine the assumptions made. Catalytic leaders hold the tension within the paradox (short-term versus long-term, practicality versus idealism) to lead teams that come up with unique solutions.

Self-leadership is the ability to engage profoundly in self-reflection and self-guidance, imagining what kind of leader they want to be. Catalyst leaders are interested in aligning their behavior with values and strive to become more authentic leaders. They use personal growth for professional development (Inam, 2017).

All of the above suggests the following conclusion about the personality of the modern leader. First of all,

it is an emotionally mature and stable team leader. She/he is highly resilient to maintain her/his leadership in an unstable and volatile environment. She/he is a true leader in the enterprise and ensures (initiates) the appropriate changes desired by the company.

Conclusions. Summing up, first of all, the main aspects of leadership in the enterprises of the food industry of Ukraine were studied. The key vectors of development of the specifics of the food industry were taken into account. The leader's indisputable qualities are the following: the ability to detect malfunctions in the work process and to highlight them in a timely manner. This study proves that a high level of emotional, cultural and social intelligence are the qualities that will determine each leader's self-efficacy in combination with the effectiveness of the enterprise.

Key recommendations for managers of enterprises operating in the VUCA and digital era are presented. The developed leadership model includes the main components that help, in particular, food enterprises to form an effective leadership system. Consequently, the leadership abilities presented, necessary for success in the digital world, will be able to enhance the leader's performance.

References:

1. Bilanich, B. (2004), *Leading With Values: 8 Common Sense Leadership Strategies for Bringing Organizational Values to Life*, Walk The Talk, Dallas.
2. Czerniachowicz, B., Lis, A., Wiczorek-Szymańska, A. (2017), „The Relationships Between Leadership and Corporate Social Responsibility”, *Journal of Corporate Responsibility and Leadership*, Vol. 4, Issue 3, pp. 9–23.
3. Evtykhov, O.V. (2007), *Stratehyy u pryemy lyderstva: teoriya u praktyka*, Yzdatelstvo Rech, Sankt-Peterburh.
4. Guseva, N.I. (2011), “Modern Model of Leadership in the Conditions of Global Context: Problem of Theory and Practice of mManagement”, *News of ISEA*, No. 4 (78), pp. 82–88.
5. Leskiw, S.L., Singh, P. (2007), “Leadership Development: Learning from Best Practices”, *Leadership and Organization Development Journal*, Vol. 28, Issue 5, pp. 444–464.
6. The Global Leadership Forecast 2018”, Retrived from: <https://www.ddiworld.com/glf2018>: (accessed 12 February 2019).
7. Ulrich, D., Zenger, J., Smallwood, N. (1999), *Results-Based Leadership*, Harvard Business School Press, Boston.
8. Van Dynne, L. (2017), “The 20-item, Four Factor Cultural Intelligence Scale (CQS)”. Retrieved from: <http://www.linnvandyne.com/shortmeasure.html> (accessed 13 December 2017).

Список літератури:

1. Bilanich B. *Leading With Values: 8 Common Sense Leadership Strategies for Bringing Organizational Values to Life*, Walk The Talk, Dallas. 2004.
2. Czerniachowicz B., Lis, A., Wiczorek-Szymańska A. *The Relationships Between Leadership and Corporate Social Responsibility. Journal of Corporate Responsibility and Leadership*. 2017. Vol. 4, Issue 3, pp. 9–23.
3. Евтихов О.В. *Стратегии и приемы лидерства: теория и практика*, Издательство Речь, Санкт-Петербург, 2007.
4. Guseva, N.I. *Modern Model of Leadership in the Conditions of Global Context: Problem of Theory and Practice of mManagement. News of ISEA*. 2011. No. 4 (78), pp. 82–88.
5. Leskiw S.L., Singh P. *Leadership Development: Learning from Best Practices. Leadership and Organization Development Journal*. 2007. Vol. 28, Issue 5, pp. 444–464.
6. The Global Leadership Forecast 2018. URL: <https://www.ddiworld.com/glf2018> (accessed 12 February 2019).
7. Ulrich D., Zenger J., Smallwood N. *Results-Based Leadership*, Harvard Business School Press, Boston, 1999.
8. Van Dynne L. *The 20-item, Four Factor Cultural Intelligence Scale (CQS)*. 2017. URL: <http://www.linnvandyne.com/shortmeasure.html> (accessed 13 December 2017).

МОДЕЛЬ ЛІДЕРСТВА ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВА В КОНЦЕПЦІЇ VUCA

Лідерство – один з найважливіших феноменів будь-якого суспільства. Особливого значення лідерство набуває в період стратегічних і технологічних змін. Мета статті – розкрити сутність, завдання та проблеми лідерства на українських підприємствах харчової промисловості. У статті глобальний прогноз лідерства на 2017–2030 роки детально представлений з метою визначення основних векторів розвитку для керівників різних галузей. У статті був застосований системний підхід, який дозволив розглядати типи інтелекту як взаємопов'язані компоненти. Процесний підхід, у дослідженні лідерства на українських підприємствах, а саме застосування опитувальника який був використаний для збору думок про сучасний стан та основні проблеми підприємств харчової промисловості. Анкети були надіслані на сорок чотири підприємства харчової промисловості. В опитуванні взяли участь 18 підприємств харчової промисловості. У цьому дослідженні було використано поєднання кількісних та якісних методів. Для виявлення основних проблем підприємств у контексті лідерства використовувалися якісні методи. Кількісні методи, переважно статистичні дані, засновані на даних харчових підприємств для оцінки лідерських тенденцій та рівнів лідерських компетенцій. Також в процесі дослідження проводилися співбесіди з керівним складом декількох підприємств харчової промисловості. Метою цього етапу було проілюструвати лідерські компетенції та тенденції, в контексті формування ефективної системи лідерства. Концепція дослідження полягає у формуванні напрямів (аспектів) лідерства для підприємств будь-якої промисловості України в середовищі VUCA. Емпірична частина статті починається з презентації аспектів сучасного лідерства. Також автор описує модель лідерства з метою автентифікації ключових векторів зміни моделі лідерства на прикладі харчових підприємств. Надалі необхідно вивчити практику керівництва середнього рівня та врахувати всі проблеми, з якими стикаються керівники середнього рівня та їх підлегли. Це дослідження в подальшому допоможуть адаптувати та впровадити сучасні методи розвитку лідерства на підприємствах. Аналітичні дані базуються на даних, наданих підприємствами та отриманих під час спілкування з керівниками. Аналіз базується на даних, зібраних в результаті якісного дослідження. Представлено авторське бачення формування моделі сучасного лідерства на підприємствах. Згадуються асиметричні аспекти формування нового покоління лідерів бізнесу. У статті зосереджено увагу на поєднанні елементів вертикального розвитку лідерства, емоційного, культурного, соціального та вербального інтелекту, які базуються на управлінні цінностями.

Ключові слова: лідер, крос-культурне лідерство, культурний інтелект, цінності, підприємство, менеджмент, елементи розвитку лідерства, модель.

МОДЕЛЬ ЛІДЕРСТВА ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВА В КОНЦЕПЦІЇ VUCA

Лідерство – один из важнейших феноменов каждого общества. Особое значение лидерство приобретает в период стратегических и технологических изменений. Цель статьи – раскрыть сущность, задачи и проблемы лидерства на украинских предприятиях пищевой промышленности. Также автор описывает модель лидерства с целью аутентификации ключевых векторов изменения модели лидерства на примере пищевых предприятиях. Это исследование в дальнейшем помогут адаптировать и внедрить современные методы развития лидерства на предприятиях. Аналитические данные базируются на данных, предоставленных предприятиями и полученных во время общения с руководителями. Анализ базируется на данных, собранных в результате качественного исследования. Представлены авторское видение формирования модели современного лидерства на предприятиях. В статье исследование сосредоточено на сочетании элементов вертикального развития лидерства, которое включает развитие: эмоционального, культурного, социального и вербального интеллектов, основанных на ценностях предприятия.

Ключевые слова: лидер, межкультурное лидерство, культурный интеллект, ценности, предприятие, менеджмент, элементы развития лидерства, модель.

Наконечна Т.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу і логістики,
Національний університет «Львівська політехніка»

Гринів Н.Т.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу і логістики,
Національний університет «Львівська політехніка»

Nakonechna Taisia, Hryniv Nataliya

Lviv Polytechnic National University

ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЛОГІСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті показано актуальність новітніх технологій та розглянуто інноваційну логістику як найактуальніший складник логістичної діяльності підприємств. Визначено найбільш прогресивні сучасні технології в логістиці. Розкрито сутність технологій, описано переваги та особливості їх упровадження в умовах реального часу. Показано характер впливу цих технологій на логістику та ланцюги поставок. Виявлено найбільш прогресивні інноваційні технології в логістичній сфері, які дадуть змогу всім учасникам логістичного ланцюга створити прозору та ефективну систему запису транзакцій, відстеження активів та управління всіма супутніми документами. Визначено ефекти, отримані суб'єктами логістичного ланцюга від упровадження новітніх технологій. Доведено, що застосування прогресивних інновацій зможе забезпечити зростання ефективності потокових процесів, зниження сукупних витрат на їх реалізацію та підвищення якості обслуговування споживачів у цілому.

Ключові слова: інноваційна логістика, новітні технології, логістична система, інноваційні технології, управління логістичним процесом.

Постановка проблеми. Сучасний стан економічної системи України, необхідність підвищення прибутковості і зниження загальних витрат вітчизняних підприємств, постійне зростання вимог до їхньої конкурентоспроможності підштовхують підприємства до ефективнішого управління своїми ланцюгами поставок. Необхідними умовами для підвищення привабливості ведення бізнесу всередині країни є наявність розвиненої логістичної інфраструктури, своєчасність та прозорість поставок логістичними операторами, висока якість та оперативність послуг на митних кордонах України тощо.

Резервами підвищення ефективності логістичних процесів слугують сучасні передові технології, а також різного роду інновації, що містяться у таких технологіях. Беручи до уваги недостатню розвиненість логістичної інфраструктури в Україні, актуальність упровадження сучасних технологій у логістичну діяльність підприємств становить значний практичний та дослідницький інтерес.

Використання новітніх технологій у логістиці забезпечить високу швидкість виконання необхідних операцій, а також скорочення фінансових і трудових витрат та сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємств і зростанню їхніх прибутків.

Інноваційну логістику саме за рахунок впровадження новітніх технологій необхідно розглядати як найактуальніший складник логістичної діяльності. Застосування прогресивних інновацій зможе забезпечити зростання ефективності потокових процесів, зниження сукупних витрат на їх реалізацію та підвищення якості обслуговування споживачів у цілому. Отже, питання можливостей та перспектив розвитку новітніх технологій в Україні є надзвичайно актуальними, а впровадження таких технологій у логістику є важливим та перспективним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання застосування новітніх технологій у логістиці задля підвищення ефективності ланцюгів поставок, управління логістичною діяльністю підприємств знаходяться в полі зору таких зарубіжних учених та дослідників, як: К. Картер, П. Ларсон, Д. Ламберт, А. Халлдорссон, І. Чен, П. Істон, Дж. Баррі, А. Паулраж, Д. Роджерс, Д. Ламберт, О. Вільямсон та ін.

Теоретичне обґрунтування оптимізаційних процесів та процесів підвищення ефективності управління логістичними ланцюгами є затребуваним у вітчизняній літературі. Це пояснюється тим, що значна конкуренція на ринку логістичних послуг та нестабільна економічна ситуація в країні призводять до необхід-

ності пошуку нових інноваційних способів діяльності. Дослідженнями інноваційних технологій у логістиці займалися і вітчизняні науковці: В. Борисова, І. Афанасенко, Н. Чухрай, Р. Патора, Л. Болдирева та ін. Аналізуючи різні сфери економіки, науковці зазначали, що саме для транспорту і комунікацій надзвичайно важливим є застосування інноваційних технологій, що дасть змогу забезпечити безперешкодне переміщення товарів, капіталів, інформації, трудових ресурсів, послуг тощо.

Однак, незважаючи на високий рівень актуальності цієї проблематики, невизначеними залишаються питання ефективності впровадження сучасних інноваційних технологій для суб'єктів ланцюга поставок.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження та оцінка новітніх технологій, які впливають або можуть вплинути на розвиток вітчизняної логістики в майбутньому, визначення актуальних інноваційних процесів у ланцюгах поставок та обґрунтування головних напрямів підвищення ефективності функціонування суб'єктів ланцюга поставок.

Виклад основного матеріалу. Технологічні інновації відіграють усе більшу роль у всіх галузях економіки, і логістика та управління ланцюгами поставок також не залишаються осторонь від цього процесу [8].

Один із напрямів реформування економіки України лежить у площині інноваційних технологій логістичної системи та створенні механізму, який гнучко й ефективно забезпечував взаємодію основних елементів логістики «постачання – виробництво – складування – транспортування – збут». Головною ідеєю логістики є організація у рамках єдиного потокового процесу переміщення матеріалів та інформації вздовж усього ланцюга – від постачальника до кінцевого споживача. Таким чином, можна визначити мету логістики – оптимізація циклу відтворення шляхом комплексного, орієнтованого на потребу формування потоку матеріалів та інформації у виробництві та розподілі продукції [10].

Останніми роками глобалізація, стрімке посилення конкуренції на світовому ринку, коливання потреб споживачів, постійне прагнення до зниження витрат породили нові технології та бізнес-процеси. Сьогодні логістика переживає період швидких та безпрецедентних перевтілень. Саме тому майбутнє цієї галузі тісно пов'язане з нововведеними технологіями та інноваціями. Нещодавно, як відомо, такі новітні технології, як Інтернет речей, 3D-друк, доставлення вантажів безпілотними апаратами та інші нововведення, уважалися предметами наукової фантастики, проте зараз вони стали майже реальністю. Використання сучасних технологій та інновацій у логістиці зумовлено такими чинниками:

- зростанням ступеня диференціації ринку (диференціація потреб споживачів переваг клієнтів, індивідуалізація сегментів ринку, диверсифікація товарів тощо);

- великою конкуренцією на ринку, що потребує володіння перевагами підприємства над іншими;

- збільшенням потужності підприємства через використання новітніх технологій;

- постійним розвитком технологій;

- мінімізацією витрат за максимізації прибутку.

Упровадження новітніх технологій у логістичній сфері пов'язане з прагненням логістичних компаній не відстати від розвитку галузі, чого значною мірою вимагають клієнти, основною вимогою яких є швидша доставка товарів і послуг із мінімальними витратами. Важливим також є розуміння суб'єктів ланцюга поставок у необхідності впровадження технологій та інновацій, що значною мірою визначатимуть їхнє місце в логістиці майбутнього.

Найбільш прогресивними інноваційними технологіями в логістиці сьогодні є:

- ланцюг поставок у режимі реального часу (SCV);

- Інтернет речей та RFID;

- роботизація складських операцій;

- цифрові двійники;

- блокчейн;

- 3D-друк;

- доставка вантажів безпілотними дронами та іншими безпілотними транспортними засобами, які тільки доповнюють цю перспективну реальність.

Ланцюг поставок у режимі реального часу. Ця технологія перестала бути «технологічною родзинкою» або «дивиною» в логістиці, адже в 2019 р. її почали впроваджувати багато компаній, а в 2020 р. вона стала широко розповсюдженою [8].

Нині з'явилася велика кількість стартапів, які забезпечують прозорість ланцюга поставок, надають технології, які сприяють швидкому реагуванню на зміни, даючи змогу підприємствам використовувати дані в реальному часі. Усе це дає змогу оптимізувати та динамічно планувати маршрути доставки та максимізувати використання автопарку в цілому. Логістичні компанії, які використовують повністю інтегровані ланцюги поставок, є ефективнішими порівняно зі своїми конкурентами.

Говорячи про управління ланцюгами поставок, не можна оминати технологію Інтернету речей, що вважається найважливішим активом для відстеження поставок. Під цим терміном слід розуміти всеосяжну та відкриту мережу інтелектуальних об'єктів, які здатні обмінюватися інформацією, даними та ресурсами, автоматично самоорганізовуватися, реагувати та діяти в умовах різних ситуацій, що відбуваються у швидкозмінному середовищі. Реалізація концепції Інтернету речей дає можливість відслідковувати стан активів, транспортних засобів, вантажів, обладнання у реальному часі в будь-якій частині ланцюга поставок. До того ж призводить до автоматизації бізнес-процесів, поліпшення якості прогнозування та зниження загальних витрат. Варто відзначити, що застосування технології Інтернету речей також дає змогу знизити втручання людини у логістичні процеси, а це сприяє мінімізації ризиків, які пов'язані з людським фактором [9].

Інтернет речей заснований на використанні чіпів радіочастотної ідентифікації (RFID). Тобто це метод відстеження, який використовує радіочастоту для передачі інформації за допомогою прикріплених до об'єкта міток. RFID-системи застосовуються тоді, коли потрібні оперативний і точний контроль, відстеження й урахування численних переміщень різноманітних об'єктів [1, с. 64]. Тому логістичні компанії, які використовуватимуть цю технологію, отримають значну вигоду та зможуть примножити кількість задоволених клієнтів.

Безпілотні транспортні засоби є новинкою сучасного ринку логістики, тому, незважаючи на те що транспортні засоби без водія все ще знаходяться на стадії випробувань, вони уже показали великий потенціал як інструменти логістики та управління ланцюгами поставок. Через здатність автономних автомобілів відчувати навколишній простір та орієнтуватися без зайвих втручань людини вони вважаються ідеальним та безпомилковим способом доставки вантажів. У логістиці подібні технології можуть застосовуватися з метою кур'єрської доставки посилок кінцевим споживачам, а також для безпілотних автомобільних перевезень вантажів. Застосування таких транспортних засобів здатне на 47% знизити витрати у логістичній сфері. Це буде досягнуто за рахунок діджиталізації та автоматизації логістичних процесів, проте найбільша економія (80%) відбудеться саме за рахунок скорочення персоналу [4].

Ще однією інноваційною технологією, дотичною до транспортних процесів, є групування автомобілів (Platooning). Ця концепція передбачає групування транспортних засобів (вантажівок) у так звані «зводи», що забезпечує зменшення дистанції між автомобілями або вантажівками з використанням електронного або механічного зчеплення (стикування). Це призводить до зменшення заторів, економії пального, зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод, безпілотної доставки тощо [11].

Безпілотні літальні апарати, а саме дрони, застосовуються для безпілотної форми доставки товарів. Використання цієї технології не потребує великих капіталовкладень, адже дрони є дешевими в експлуатації.

Перевагами використання безпілотних літальних апаратів є те, що вони можуть доставити товари як у міста, так і в райони з нерозвинутою транспортною інфраструктурою, де відсутнє якісне дорожнє сполучення. Завдяки їхнім високим швидкостям та точності можна скоротити ланцюг поставок та значно зменшити витрати на транспортування. Проте дана техніка супроводжується і певними недоліками, такими як низька автономність роботи, обмежена кількість товарів, безпечність та шум, який вона створює [4].

Роботизація складських операцій. Безперечно, що в останні роки складські операції зазнали значних змін. Очевидно, що одним із найважливіших нововведень є використання складської робототехніки. Прикладом є робот Boston Dynamics під назвою Handle, який є повністю автономним, володіє розширеною зоною

огляду та може отримувати доступ у будь-які важкодоступні місця. Це дає змогу швидко розвантажувати вантажівки, переміщати ящики, складати піддони тощо.

Існує декілька причин появи роботизації складів. Завдяки автоматизації промисловості в багатьох галузях завжди з'являються нові поліпшені моделі роботів, які оптимізують процес складського зберігання. Прогресивна автоматизація відкриває нові можливості передусім для прискорення процесів навантаження та розвантаження. Унаслідок прогресивних технологій нові роботи та вдосконалена автоматизація стануть важливими елементами для збереження конкурентоспроможності та посилення конкурентної позиції за рахунок прискорення процесів транспортування.

Цифрові двійники. Цифрові копії фізичного об'єкта або процесу вважаються одними з найбільш захоплюючих тенденцій у сфері новітніх технологій. Чимало спеціалістів у галузі логістики зазначають, що товари або послуги не можуть точно відповідати своїм комп'ютерним прототипам. Це пояснюється тим, що моделювання не враховує, що деталі конструкцій зношуються і замінюються. Однак технологія цифрових двійників усунула таку проблему, адже зараз фізичний і цифровий світи можна об'єднати в один, і це дає змогу взаємодіяти із цифровою моделлю фізичного об'єкта так, як і з її фізичним аналогом [8].

Потенційні варіанти використання цифрових двійників у логістиці величезні: у секторі перевезень цифрові двійники можуть використовуватися для збору даних про продукт і його упаковку задля виявлення недоліків та помилок під час поліпшення майбутніх операцій; у секторі складських операцій двійників можуть використовувати для створення точних тривимірних моделей своїх центрів і експериментувати зі змінами компонування або впровадженням нового обладнання, щоб побачити їхній вплив; логістичні центри можуть створювати цифрових двійників і використовувати їх для тестування різних сценаріїв та підвищення ефективності, а мережі доставки – для надання інформації в режимі реального часу, скорочення термінів доставки та допомоги автономним транспортним засобам на їхніх маршрутах.

Блокчейн. Від моменту своєї появи в 2008 р. поняття «блокчейн» стало одним із найгучніших у будь-якій галузі. Проте, незважаючи на великий потенціал даної технології, у логістичній сфері вона практично не розвивалася. Це відбувалося тому, що концепція блокчейн була важкою для розуміння багатьма спеціалістами логістичної сфери. Блокчейн – це розподілена цифрова книга транзакцій, інформацію в якій неможливо змінити через використання криптографії. Це коротке пояснення поєднує у собі три важливих властивості блокчейна: децентралізація, незмінність і надійність. Децентралізація технології пояснюється тим, що система повністю керується її користувачами. Блокчейн являє собою впорядкований ланцюг записів (так званих блоків), що постійно зростає. У кожен блок дода-

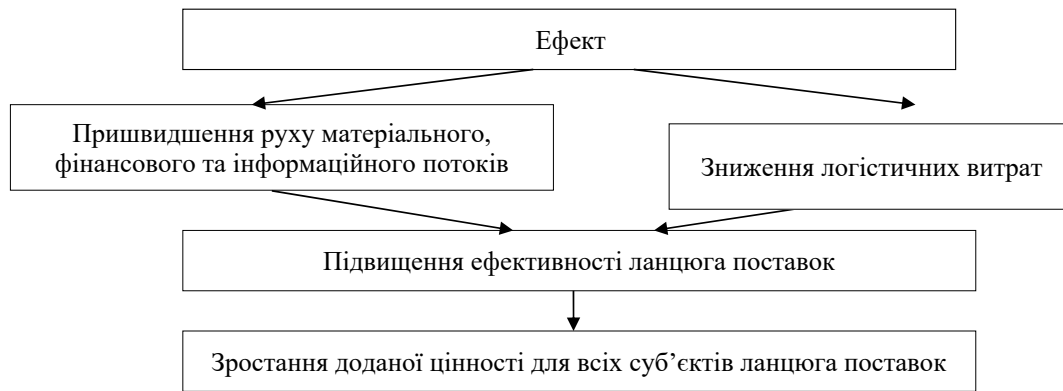

Рис. 1. Отриманий ефект від упровадження інноваційних технологій у логістику

ється тимчасова відмітка (хеш-сума), яку найпростіше уявити як унікальний відбиток пальця. Відомо, що такі блоки строго в певному порядку складаються в ланцюги blockchain [2, с. 113]. Якщо, наприклад, спробувати переставити дану послідовність блоків, система одразу ж відкидає ланцюг за рахунок невідповідності структури і хеш-суми. Це підтверджує безпеку та прозорість інформації в таких системах. Тому можемо сказати, що однією з ключових функцій, що може виконувати блокчейн-технологія, є ідентифікація особистості та реєстрація транзакції швидше і точніше [7].

Ця технологія дасть змогу всім учасникам логістичного ланцюга створити прозору та ефективну систему запису транзакцій, відстеження активів та управління всіма супутніми документами. Очікується, що технологія блокчейн збільшить світовий ВВП на 5%, а обсяги міжнародної торгівлі на 15%. Схеми відстеження товару, засновані на блокчейні, забезпечать повну прозорість і простежуваність продуктів на всьому маршруті проходження товару [5, с. 619].

Концепція 3D-друку дає змогу практично будь-якому підприємству без особливих витрат створювати пристрої або частини пристроїв із металів, змішаних матеріалів, пластмас та навіть із людських тканин.

Адитивне виробництво, або 3D-друк, значно розширює виробничий процес, робить його незалежним від спеціалізованих виробництв та підприємств, даючи змогу виробникам «друкувати» необхідні вироби та різного роду компоненти на вимогу. Це призведе до скорочення шляхів постачання, позбавлення від необхідності зберігання на складах великого обсягу готової продукції.

Використання 3D-друку дасть змогу впровадити кардинальні зміни у логістичній сфері. Ця технологія здатна змінити модель існуючих ланцюгів поставок, а саме налагодити: друк запасних частин під замовлення; індивідуальне виробництво товарів або запчастин; відстрочку виробничих операцій; «послуги на злітно-посадковій смузі»; магазини 3D-друку [11].

Технологічні інновації відіграють усе більшу роль у логістиці загалом та й у логістичних ланцюгах поставок зокрема, де всі його суб'єкти не можуть залишитися осторонь від цього процесу. А оскільки в галузі логістики активно використовуються великі масиви інформації, логістичні витрати становлять лівову частку в собівартості продукції, клієнти чутливі до якості логістичних послуг, то, можливо, саме логістика отримає більше ефектів від упровадження нових інноваційних способів роботи (рис. 1).

Інновації в логістичній сфері пов'язані з прагненням логістичних компаній упроваджувати нові технології для того, щоб не відставати від розвитку галузі. Значною мірою цього вимагають клієнти ринку логістики – представники торгового бізнесу і великих промислових підприємств, які прагнуть, щоб їхні товари або послуги приходили до замовника швидше і з меншими витратами.

Висновки. Отже, сьогодні спостерігається тенденція поступової серйозної зміни в індустрії логістики. Як і кожна галузь, логістика стрімко змінюється, у ній з'являється безліч нових технологій. Застосування зазначених новітніх технологій є перспективним рішенням у сфері логістики, адже вони дають змогу реалізувати логістичний потенціал підприємств та забезпечити високий рівень їхньої конкурентоспроможності.

Список літератури:

1. Бхуптани М., Морнадпур Ш. RFID-технологии на службе нашего бизнеса. Москва : Альпина Паблишер, 2007. 288 с.
2. Кандиба О.К. Технологія блокчейн як платформа для оптимізації логістики підприємства. *Сучасні підходи до управління підприємством*. Київ, 2019. С. 113.
3. Мокляк М.В. Технологія blockchain у логістичній системі підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 1(06). С. 66–69. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/1_06_uk/14.pdf (дата звернення: 12.10.2021).
4. 5 новітніх технологій, які змінять логістику раз і назавжди. URL: <https://www.imena.ua/blog/5-tech-logistic/> (дата звернення: 09.10.2021).

5. Середницька Л.П., Волинець В.В. Інноваційні технології в логістичній системі. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 617–621.
6. Тараненко Ю. Економічна сутність та значення логістики для діяльності підприємства. *Економіка & держава*. 2015. № 5. С. 131–135.
7. Тенденції майбутнього, які докорінно змінять логістику. URL: <https://goodlogistics.com.ua/uk/statti/top-5-tendencij-majbutnogo-yaki-dokorinno-zminyat-logistiku/> (дата звернення: 12.10.2021).
8. ТОП-10 інновацій, які змінять логістику в майбутньому. URL: <https://elnews.com.ua/uk/top-10-innovacij-yaki-zminyat-logistyku/> (дата звернення: 09.10.2021).
9. Internet of Things: Science Fiction or Business Fact? *A Harvard Business Review Analytic Services Report*. URL: https://hbr.org/resources/pdfs/comm/verizon/18980_HBR_Verizon_IoT_Nov_14.pdf (дата звернення: 11.10.2021).
10. Kovacs G., Kot S. New logistics and production trends as the effect of global economy changes. *Polish Journal of Management Studies*. 2016. URL: http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech28f37b29-531e-4313-adb7-3533c9d50462/c/Kovacs_PJMS_2016_14_2.pdf (дата звернення: 08.10.2021).
11. 3D Printing and the Future of Supply Chains. A DHL perspective on the state of 3D printing and implications for logistics. URL: http://www.dhl.com/content/dam/downloads/g0/about_us/logistics_insights/dhl_trendreport_3dprinting.pdf (дата звернення: 13.10.2021).
12. What is Truck Platooning? The European Truck Platooning Challenge 2016. URL: <https://www.eutruckplatooning.com/About/default.aspx> (дата звернення: 10.10.2021).

References:

1. Bhuptani M., Mornadpur S. (2007) *RFID-tekhnolohyy na sluzhbe vasheho byznesa* [RFID-technology at the service of your business]. Moscow: Alpyna Publisher. (in Russian)
2. Kandyba O.K. (2019) Tekhnolohiya blokcheyn yak platforma dlya optymizatsiyi lohistyky pidpryyemstva [Blockchain technology as a platform for optimizing enterprise logistics]. *Suchasni pidkhody do upravlinnya pidpryyemstvom*, p. 113.
3. Moklyak M.V. (2018) Tekhnolohiya blockchain v lohistrychniy systemi pidpryyemstva [Blockchain technology in the logistics system of the enterprise]. *Priazovsky Economic Bulletin*, vol. 1(06), pp. 66–69. Available at: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/1_06_uk/14.pdf (accessed 12 October 2021).
4. 5 novitnikh tekhnolohiy, yaki zminyat' lohistyku raz i nazavzhdy [5 latest technologies that will change logistics once and for all]. Available at: <https://www.imena.ua/blog/5-tech-logistic/> (accessed 09 October 2021).
5. Serednytska L.P., Volynets V.V. (2018) Innovatsiyini tekhnolohiyi v lohistrychniy systemi [Innovative technologies in the logistics system]. *Economy and Society*, no. 19, pp. 617–621.
6. Taranenko Yu. (2015) Ekonomichna sutnist' ta znachennya lohistyky dlya diyal'nosti pidpryyemstva [The economic essence and importance of logistics for the enterprise]. *Economy & state*, no. 5, pp. 131–135.
7. Tendentsiyi maybutn'oho, yaki dokorinno zminyat' lohistyku [Future trends that will radically change logistics]. Available at: <https://goodlogistics.com.ua/uk/statti/top-5-tendencij-majbutnogo-yaki-dokorinno-zminyat-logistiku/> (accessed 12 October 2021).
8. TOP-10 innovatsiy, yaki zminyat' lohistyku v maybutn'omu [TOP-10 innovations that will change logistics in the future]. Available at: <https://elnews.com.ua/uk/top-10-innovacij-yaki-zminyat-logistyku/> (accessed 09 October 2021).
9. Internet of Things: Science Fiction or Business Fact? *A Harvard Business Review Analytic Services Report*. Available at: https://hbr.org/resources/pdfs/comm/verizon/18980_HBR_Verizon_IoT_Nov_14.pdf (accessed 11 October 2021).
10. Kovacs G., Kot S. (2016) New logistics and production trends as the effect of global economy changes. *Polish Journal of Management Studies*. Available at: http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech28f37b29-531e-4313-adb7-3533c9d50462/c/Kovacs_PJMS_2016_14_2.pdf (accessed 08 October 2021).
11. 3D Printing and the Future of Supply Chains. A DHL perspective on the state of 3D printing and implications for logistics. Available at: http://www.dhl.com/content/dam/downloads/g0/about_us/logistics_insights/dhl_trendreport_3dprinting.pdf (accessed 13 October 2021).
12. What is Truck Platooning? The European Truck Platooning Challenge 2016. Available at: <https://www.eutruckplatooning.com/About/default.aspx> (accessed 10 October 2021).

ПРИМЕНЕНИЕ НОВЕЙШИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ЛОГИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье показана актуальность новейших технологий и рассмотрена инновационная логистика как самая актуальная составляющая логистической деятельности предприятий. Определены наиболее прогрессивные современные технологии в логистике. Раскрыта сущность технологий, описаны преимущества и особенности их внедрения в условиях реального времени. Показан характер воздействия этих технологий на логистику и цепи поставок. Выявлены наиболее прогрессивные инновационные технологии в логистической сфере, которые позволят всем участникам логистической цепи создать прозрачную и эффективную систему записи транзакций, отслеживания активов и управления всеми сопутствующими документами. Определены эффекты, полученные субъектами логистической цепи от внедрения новейших технологий. Дока-

зано, что применение прогрессивных инноваций сможет обеспечить рост эффективности поточных процессов, снижение совокупных затрат на их реализацию и повышение качества обслуживания потребителей в целом.

Ключевые слова: инновационная логистика, новейшие технологии, логистическая система, инновационные технологии, управление логистическим процессом.

APPLICATION OF THE LATEST TECHNOLOGIES IN THE LOGISTICS ACTIVITY OF ENTERPRISES

The article shows the relevance of the latest technologies and considers innovative logistics as the most relevant component of logistics activities of enterprises, which allows to ensure its sustainable development and consolidate its competitive position in the market. Indicated the focus of innovation logistics on improving the level of management through the use of various innovations aimed at improving the quality of customer service, increasing the efficiency of flow processes in logistics chains and reducing total costs. Was substantiated that the introduction of modern innovative technologies in logistics leads to changes in business models and strategic planning, improves interaction between all participants in the logistics process, increases productivity and increases the competitiveness of logistics companies in the market. The most advanced modern technologies in logistics are determined. Described the essence of technologies is revealed, the advantages and features of their implementation in real time. Was noted that the introduction of new technologies in the field of logistics is associated with the desire of logistics companies to keep pace with the development of the industry, which is largely required by customers, whose main requirements are faster delivery of goods and services at minimal cost. The nature of the impact of these technologies on logistics and supply chains is shown. The most advanced innovative technologies in the field of logistics have been identified, which will allow all participants in the logistics chain to create a transparent and efficient system of transaction recording, asset tracking and management of all related documents. Was noted that the uniting of organizational processes in supply chains requires the use of blockchain technology, the main principle of which is the security and transparency of information. The introduction of blockchain logistics technology, even in the basic version, will allow tracking the product from its place of production to the final consumer, protecting the buyer of products from counterfeits, which will allow the buyer to be confident in deciding to purchase goods. Proved the impact of innovation on the costs in the supply chain, as well as the emergence of unpredictable consequences and various risks. Determined effects obtained by the subjects of the logistics chain from the introduction of new technologies. Was noted that the reserves for improving the efficiency of logistics processes are mainly in the latest technologies and various innovations that use these technologies. Was proved that the application of progressive innovations will be able to increase the efficiency of flow processes, reduce the total cost of their implementation, strengthen the competitive position of the enterprise and improve the quality of customer service.

Key words: innovative logistics, latest technologies, logistics system, innovative technologies, logistics process management.

Разумова К.М.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри організації авіаційних робіт та послуг,
Національний авіаційний університет

Новак В.О.

кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств,
Національний авіаційний університет

Новальська Н.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри організації авіаційних робіт та послуг,
Національний авіаційний університет

Razumova Kateryna, Novak Valentyna, Novalska Nadiia

National Aviation University

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА «УКРЗАЛІЗНИЦЯ» В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті здійснено аналіз господарської та економічної діяльності АТ «Укрзалізниця» та зроблені висновки, що підприємство не здатне своєчасно і в повному обсязі покривати свої короткострокові зобов'язання. Запропоновано алгоритм вирішення економічних проблем у системі «пасажирські перевезення» на основі «дерева цілей», із застосуванням критеріїв оцінки варіантів різних рівнів. Дерево цілей» дозволяє графічно представляти зображення підпорядкованості та взаємозв'язку цілей, що демонструє розподіл загальної (генеральної) мети або місії на підцілі, завдання та окремі дії. Такий підхід дозволить забезпечувати розвиток фірмових компетенцій і сприятиме підвищенню конкурентоспроможності залізничного транспорту в контексті євроінтеграційних процесів при негативному впливі факторів зовнішнього середовища.

Ключові слова: залізничний транспорт, фінансовий стан, критерії оцінки, «дерево цілей», алгоритм, зовнішнє середовище, євроінтеграційні процеси.

Постановка проблеми. Як і всім галузям економіки України, залізничному транспорту з 1991 року притаманні такі риси як нестабільність, нестача фінансових ресурсів для своєчасного оновлення виробничих фондів та зростання собівартості транспортування [5].

АТ «Українська залізниця» є основним перевізником вантажів та пасажирів, адже його частка становить 79,3% від загального вантажопотоку (без врахування трубопровідного) та 27,2% пасажиропотоку в країні.

Карантинні обмеження, спричинені COVID-19, значно вплинули на рівень економічної активності підприємств. Деякі з запроваджених заходів мали безпосередній вплив на діяльність АТ «Укрзалізниця», зокрема, тимчасово припинялися залізничні пасажирські перевезення за всіма видами сполучення [6].

Незважаючи на зупинку пасажирського та зниження надходжень від вантажного сегменту бізнесу, підприємством докладено максимальних зусиль задля забезпечення сталого, безперервного перевізного про-

цесу вантажних перевезень та підтримки реального сектору економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями підвищення ефективності діяльності транспортних підприємств займалися такі вчені-економісти: І. Аксьонов, Ю. Бараш, В. Яновська, І. Гордієнко, В. Єлагін, В. Загорулько, В. Коба, К. Разумова, А. Новікова, В. Матвеев, О. Косарев, Ю. Кулаєв, В. Новак, С. Подреза, Є. Сич, О. Кириленко, Л. Ященко, О. Ареф'єва та інші. Наукові розробки цих та інших вчених є надійною основою для продовження й поглиблення економічних досліджень у даній сфері діяльності [2; 3; 4; 5; 7].

Це стосується і такого актуального завдання, як розробка, формування та розвиток теоретико-методологічного наукового підґрунтя аналізу діяльності підприємств залізничного транспорту.

Формулювання цілей статті. Розробка науково-теоретичних рекомендацій щодо здійснення аналізу

діяльності транспортних підприємств на прикладі АТ «Укрзалізниця» та підвищення конкурентоспроможності залізничного транспорту в контексті євроінтеграційних процесів, з урахуванням розвитку ринкових відносин і поглиблення кризи.

Виклад основного матеріалу. Залізничний транспорт значно програє автомобільному у обсягах перевезень на далекі відстані. Так, у 2019 р. залізничним транспортом перевезено 46 млн. пас., а автомобільним 124 млн. пас., що майже у три рази більше. Позитивною була динаміка перевезень пасажирів у далекому сполученні, зокрема, у 2016–2018 роках, коли спостерігалось зростання даного показника. Однак, у 2019 р., внаслідок коронавірусної кризи, цей показник знизився на 2,13%. Збільшення обсягів перевезень пасажирів у 2017–2018 роках відбулося завдяки покращенню ефективності використання вагонів, зокрема мінімізації їх простою [5, с. 38].

Пасажиروبіг залізниць на сьогоднішній день становить близько 27 % від загального обсягу перевезень транспорту Україні [1, с. 14-21]. За підсумками роботи 2020 року, на пасажирських маршрутах далекого сполучення були найприбутковішими потяги, що представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Основні найприбутковіші маршрути прямування потягів

№ потягів	Маршрут прямування	Прибуток, млн. грн.
007/005	Харків-Одеса	4,5
037/038	Київ-Запоріжжя	4,9
105/106	Київ-Одеса	14,9
725/726	Київ-Харків	7,4
763/764	Дарниця-Одеса	4,6

Джерело: розробка авторів

А за підсумками роботи 2020 р., на пасажирських маршрутах далекого сполучення найзбитковішими були потяги, що представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Основні найзбитковіші маршрути прямування поїздів

№ потягів	Маршрут прямування	Збиток, млн. грн.
041/042	Дніпро-Трускавець	66,9
101/102	Київ-Херсон	80,7
109/110	Львів-Херсон	87,5
135/136	Чернівці-Одеса	70,4
145/146	Київ-Ізмаїл	89,3

Джерело: розробка авторів

АТ «Укрзалізниця» з початку 2021 року перевезла у пасажирських потягах внутрішнього сполучення 11,8 млн. пасажирів [1].

Найпопулярнішими напрямками поїздок залишалися сполучення між обласними центрами. Так, з початку року в сполученні Київ – Харків – Київ пере-

везено 498,9 тис. пасажирів, Київ – Львів – Київ – 437,7 тис., Київ – Дніпро – Київ – 388,9 тис., Київ – Одеса – Київ – 295,7 тис. пасажирів [1].

Відповідно до консолідованого звіту, АТ «Укрзалізниця» за 2020 рік отримала:

- 11,9 млрд грн чистого збитку;
- дохід від реалізації послуг УЗ більше, ніж 90,4 млрд гривень (у 2019 р. він становив 75,3 млрд гривень);
- фінансові витрати зросли і склали 4,2 млрд гривень у 2020 році;

Доходи компанії за 2020 рік у розмірі 65,3 млрд грн забезпечили вантажні перевезення – (73,3 млрд у 2019 р.). Чистий прибуток склав 11,1 млрд грн, а роком раніше – 19,5 млрд грн. Весь прибуток від вантажних перевезень був використаний на покриття зростаючих збитків від пасажирських перевезень [1, с. 26].

Суттєві, негативні зміни в роботі транспортної галузі потребують нагальної оцінки економічного стану АТ «Укрзалізниця».

Вважаємо за необхідне, оцінку діяльності транспортного підприємства здійснити за показниками ділової активності; ліквідності та рентабельності (табл. 3–5).

Таблиця 3

Показники ділової активності АТ «Укрзалізниця» за 2017–2019 рр.

№ п/п	Показники	Роки		
		2017	2018	2019
1.	Коефіцієнт обороту дебіторської заборгованості	50,5	88,7	108,9
2.	Коефіцієнт обороту кредиторської заборгованості	9,2	8,9	8,5
3.	Коефіцієнт оборотності активів	0,28	0,33	0,34

Джерело: розробка авторів

Дослідженнями встановлено, що кредиторська заборгованість має тенденцію до зменшення, а дебіторська – до збільшення. Це в свою чергу говорить про вчасну сплату АТ «Укрзалізницею» кредитних коштів. А зростання оборотності активів з 0,28 до 0,34 свідчить про ефективність їх використання менеджерами даного підприємства.

Таблиця 4

Показники ліквідності АТ «Укрзалізниця» за 2017–2019 рр.

№ п/п	Показники	Роки		
		2017	2018	2019
1.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,28	0,05	0,29
2.	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,31	0,09	0,30

Джерело: розробка авторів

У процесі дослідження встановлено, що ліквідність АТ «Укрзалізниця» має незадовільний стан.

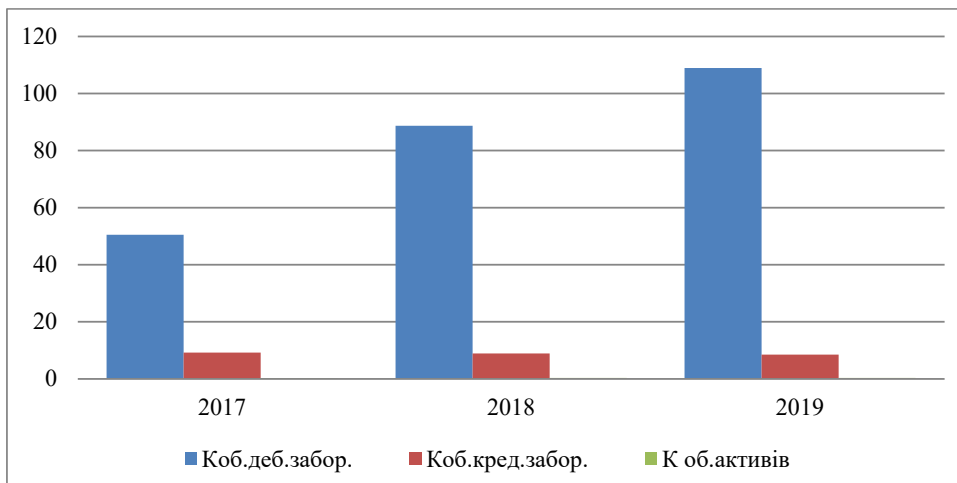

Рис. 1. Показники ділової активності АТ «Укрзалізниця» за 2017–2019 рр.

Джерело: розробка авторів

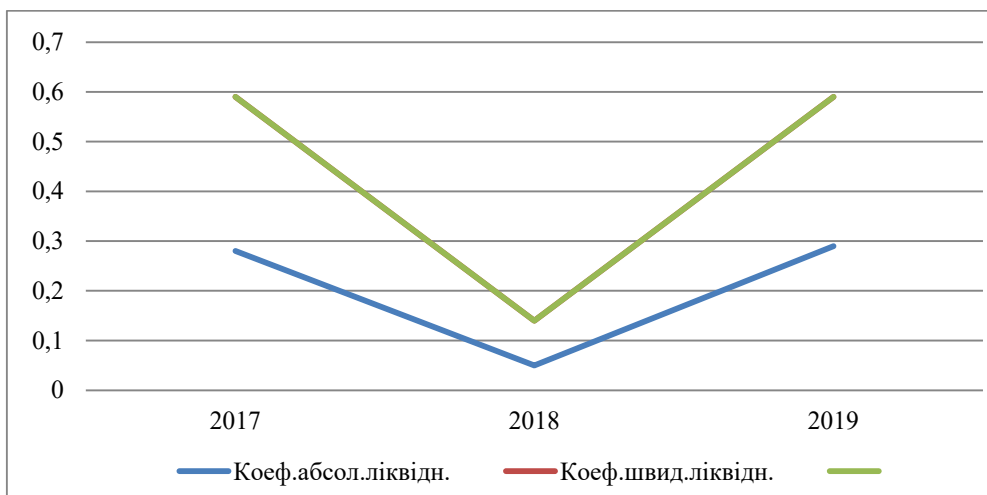

Рис. 2. Показники ліквідності АТ «Укрзалізниця» за 2017–2019 рр.

Джерело: розробка авторів

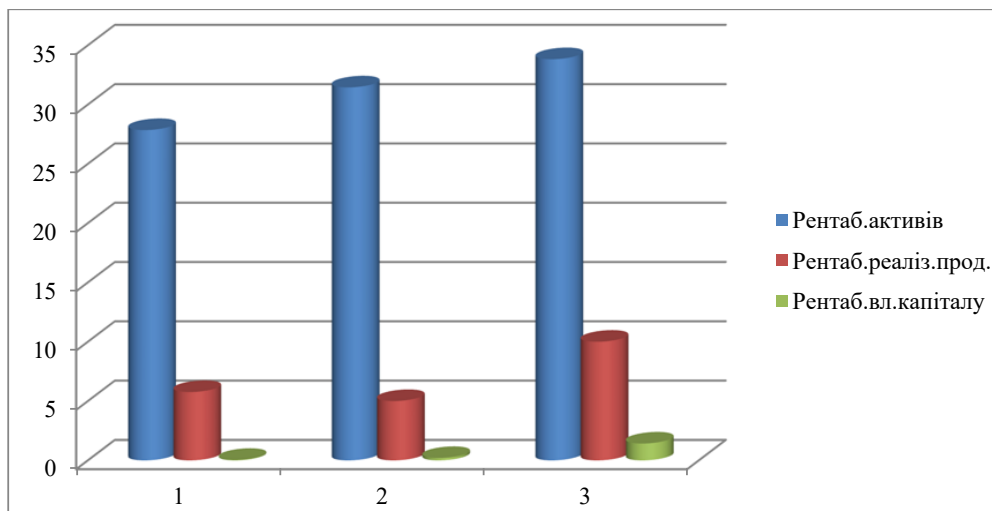

Рис. 3. Показники рентабельності діяльності АТ «Укрзалізниця» за 2017–2019 рр.

Джерело: розробка авторів

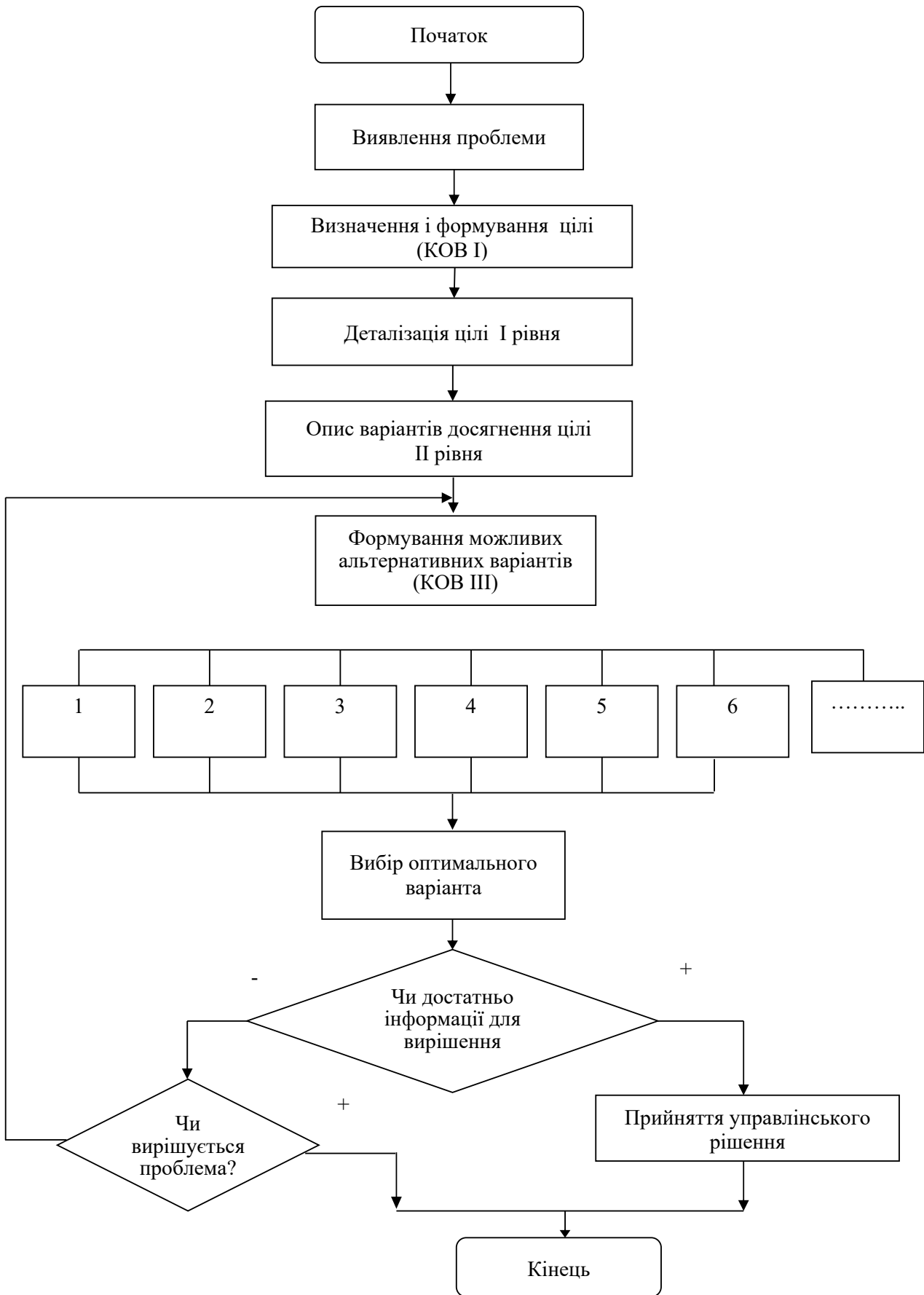

Рис. 4. Блок-схема алгоритму вирішення економічних проблем пасажирських перевезень АТ «Укрзалізниця» на основі «дерева цілей»

Аналізуючи отримані результати, можна вважати, що підприємство не здатне своєчасно та в повному обсязі покрити свої короткострокові зобов'язання. 2018 рік був найтяжчим роком для роботи даного суб'єкта господарювання. Оскільки погашення були мінімальними.

Відомо, що показники рентабельності показують скільки підприємство отримує копійок прибутку з 1 грн. затрат.

Таблиця 5
Показники рентабельності АТ «Укрзалізниця» за 2017–2019 рр.

№ п/п	Показники	Роки		
		2017	2018	2019
1.	Рентабельність активів, %	27,85	31,45	33,83
2.	Рентабельність реалізованої продукції, %	5,76	5,00	10,00
3.	Рентабельність власного капіталу, %	0,04	0,20	1,42

Джерело: розробка авторів

Зростання показника рентабельності активів показує, що АТ «Укрзалізниця» ефективно використовує свої активи.

У 2017 році – 27, 85 %, 2018 році – 31,45% та в 2019 році – 33,83 %.

Рентабельність власного капіталу – фінансовий коефіцієнт, що характеризує ефективність використання власного капіталу. Отримані результати відображають, яка віддача (норма прибутку) на вкладений власний капітал (АТ «Укрзалізниця» спостерігається зростання з 0,04% до 1,42%) [3, с. 49].

На основі аналізу результатів діяльності АТ «Укрзалізниця» і динаміки основних фінансових показників встановлено причини, що зумовили зниження прибутку від залізничних пасажирських перевезень у дальньому сполученні та привели до щорічного зростання їх збитковості (до 40–52%). До основних причин слід віднести наступні:

- спад економіки через пандемію, спричинену COVID-19;
- падіння реального ВВП в Україні на 4% в порівнянні з 2019 роком;
- прискорення рівня інфляції;
- зниження доходів від вантажних і пасажирських перевезень;
- коливання курсових різниць.

Тому, як результат, Укрзалізниця отримала майже 12 мільярдів грн збитку в 2020 р.

На думку фахівців, все це привело до її програшу в конкурентній боротьбі за пасажирів в деяких сегментах (особливо з автомобільним транспортом).

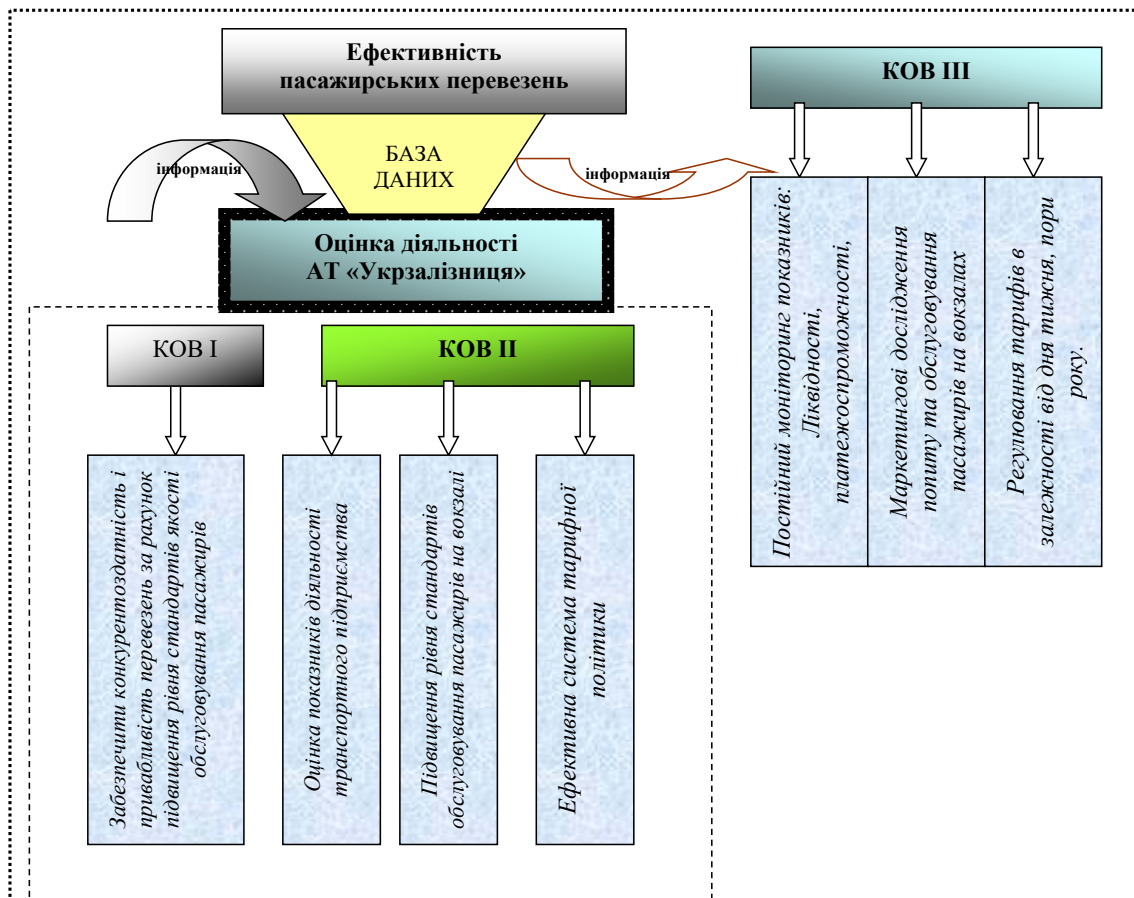

Рис. 5. Модель управління ефективністю діяльності транспортних підприємств

Джерело: розробка авторів за [4; 5; 7]

Авторами статті запропоновано алгоритм вирішення економічних проблем у системі «пасажирські перевезення», що ґрунтується на основі «дерева цілей», із застосуванням критеріїв оцінки варіантів різних рівнів (рис. 4). Модель управління ефективністю діяльності транспортних підприємств для забезпечення конкурентоспроможності залізничного транспорту в контексті євроінтеграційних процесів представлено на рис. 5.

Згідно цієї моделі, сукупність узгоджених між собою економічних прийомів дозволяють ідентифікувати стан внутрішнього середовища для транспортного суб'єкта господарювання, що дозволить забезпечувати розвиток фірмових компетенцій і сприятиме підви-

щенню конкурентоспроможності залізничного транспорту в умовах негативного впливу факторів зовнішнього середовища.

Висновки. Головним завданням сьогодення для керівництва АТ «Укрзалізниця» є усунення «фінансових прогалин». Менеджмент підприємства повинен розробити заходи, покликані покращити фінансові показники та якомога швидше забезпечити відновлення діяльності транспортного підприємства від наслідків впливу COVID-19: ініціювати зміни до системи тарифоутворення, забезпечити отримання додаткових надходжень грошових коштів за рахунок оптимізації непрофільних активів тощо.

Список літератури:

1. Пассажи́рский транспорт. Статистична інформація. URL: <https://wikitransport.com/transport> (дата звернення: 01.04.2021)
2. Аксёнов И.М. Маркетинг на объектах транспорта. Монография. Нежин : ООО «Издательство «Аспект-Полиграф», 2006. 336 с.
3. Бараш Ю.С. Управление железнодорожным транспортом страны. Монография. 2-ге вид., переробл. і допов. Дніпро : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2006. 264 с.
4. Новак В.О., Гордієнко І.В., Катерна О.К., Матвеев В.В., Ільєнко О.В. Взаємодія аеропорту з транспортними підприємствами: організація та управління: монографія. Київ : НАУ, 2012. 277 с.
5. Разумова К.М. Системний економічний аналіз у менеджменті пасажирських перевезень : монографія. Київ : Кондор-Видавництво, 2014. 240 с.
6. Кириленко О.М., Новак В.О., Разумова К.М., Зарубінська І.Б., Мостенська Т.Л., Сьомін О.А. Транспортна політика Європейського Союзу і України : Навчальний посібник. Київ : Кондор-Видавництво, 2021. 57 с.
7. Яновська В.П. Теоретико-методологічні основи регулювання економічних процесів: від кризи до сталого розвитку. Монографія / В.М. Анісімов, В.А. Чеботарьов, О.В. Кендюхов та ін.; Під заг. редакцією О.В. Кендюхова. Київ : ДЕДУТ, 2015. 216 с.

References:

1. Passenger transport. Statistical information. Available at: <https://wikitransport.com/transport.pdf> (accessed 01 April 2021).
2. Aksenov I.M. (2006) *Marketing na obektakh transporta* [Marketing on the objects of transport]. Monograph. Nezhin: LLC "Publishing House" Aspect-Polygraph".
3. Barash Y.S. (2006) *Upravlinnia zaliznychnym transportom krainy* [Railway transport management of the country]. Monograph. 2nd ed., Reworked. and add. D.: Dnipropetrovsk Publishing House. nat. University of Iron. transp them. acad. V. Lazaryan.
4. Novak V.O., & Hordiienko I.V., & Katerna O.K., & Matvieiev V.V., & Plienko O.V. (2012) *Vzaiemodiia aeroportu z transportnyimi pidpriemstvamy: orhanizatsiia ta upravlinnia* [Interaction of the airport with transport enterprises: organization and management]. Kyiv: NAU.
5. Razumova E.N. (2014) *Systemnyi ekonomichnyi analiz u menedzhmenti pasazhyrskykh perevezhen* [Economic Analysis in Passenger Transportation Management]: Monograph. Kyiv: Condor Publishing.
6. Kyrylenko O.N. (2021) *Transportna politika Yevropejskogo Soyuzu i Ukrainy: Navchalnij posibnik* [Transport policy of the European Union in Ukraine]: Textbook. Kyiv: Condor Publishing House.
7. Yanovska V.P. (2015) *Teoretyko-metodolohichni osnovy rehuliuвання ekonomichnykh protsesiv: vid kryzy do staloho rozvytku* [Theoretical and methodological foundations of regulation of economic processes: from crisis to sustainable development]. Monograph / V.M. Anisimov, V.A. Chebotaryov, O.V. Kendyukhov and others; Under the general. edited by O.V. Kendyukhov. Kyiv: SITT.

АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТРАНСПОРТНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ «УКРЗАЛИЗНИЦЯ» В КОНТЕКСТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

В статье осуществлен экономический анализ деятельности АО «Укрзалізниця» и сделаны выводы, что предприятие не способно своевременно и в полном объеме покрывать свои краткосрочные обязательства. Предложен алгоритм решения экономических проблем в системе «пасажирские перевозки» на основе «дерева целей», с применением критериев оценки вариантов различных уровней. «Дерево целей» позволяет графически представ-

ляет изображение подчиненности и взаимосвязи целей, демонстрирует распределение общей (генеральной) цели или миссии на подцели, задачи и отдельные действия. Такой подход позволит обеспечивать развитие фирменных компетенций и будет способствовать повышению конкурентоспособности железнодорожного транспорта в контексте евроинтеграционных процессов при отрицательном влиянии факторов внешней среды.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, финансовое состояние, критерии оценки, «дерево целей», алгоритм, внешняя среда, евроинтеграционные процессы.

ANALYSIS OF ACTIVITIES AND WAYS OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF UKRZALIZNYTSYA TRANSPORT ENTERPRISE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

The article analyzes the activities of JSC "Ukrzaliznytsia". With the help of indicators the condition of this enterprise was assessed and their non-compliance with the norms was revealed. Analyzing the results, we can assume that the company is not able to timely and fully cover its short-term liabilities. It is proposed to build an algorithm for solving economic problems in the system of "passenger traffic" on the basis of the "target tree", using the criteria for evaluating options at different levels. Goal Tree "allows you to graphically represent the subordination and relationship of goals, showing the division of the overall (general) goal or mission into sub-goals, objectives and individual actions. This will ensure the development of brand competencies and help increase the competitiveness of rail transport in the negative impact of environmental factors. Based on the analysis of the data of JSC «Ukrzaliznytsia», it was established that its development lags behind the growing needs of the economy and the population. The deterioration of the complex is primarily due to the imperfection of the management of the effectiveness of its activities (results) against the background of the general decline in all sectors of the economy. This is due to the fact that the behavior of certain elements of management of the complex and surrounding systems (staff and its various social groups, suppliers, customers, investors) is determined by their own interests. Under such conditions, accurate forecasts, plans, decisions are impossible. Studies of passenger traffic provide a systematic analysis of the market of transport services of the population and the environment to address tactical and strategic challenges of passenger traffic management on the railways of Ukraine. This is achieved through constant marketing and, based on its data – improving technology and increasing the productivity of workers involved in transportation. The result of passenger transportation marketing is the adoption of effective management decisions that allow to ensure the involvement in rail transportation of the required passenger traffic through a flexible tariff policy.

Key words: railway transport, financial condition, evaluation criteria, "goal tree", algorithm, external environment, European integration processes.

Самойленко В.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, логістики та інновацій,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Samoilenko Viktoriia

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ АНАЛІЗУ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

У сучасних мінливих, економічних, ринкових умовах, під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, аналіз існуючих та потенційних ризиків є дуже важливим елементом у діяльності суб'єктів господарювання. Ця проблема актуальна в будь-якому секторі економіки. Кожен з суб'єктів ринкових відносин на усіх рівнях відчуває на собі вплив непередбачених обставин та ризикових ситуацій, адекватна реакція на котрі дозволяє зберегти ресурси, та становище на ринку. Окрім цього управління ризиками передбачає аналіз ризиків та активний пошук різноманітних інструментів, що дозволяють впливати на них. Таким чином, можна відмітити, що жодна система управління ризиками не може існувати без структурованої моделі ризику, що в даний час спричиняє загрозу. Аналіз потенційних та відомих ризиків є дуже важливим напрямом в плануванні діяльності підприємства. Оцінка ризиків, врахування їх ймовірних наслідків на стан підприємства, та застосування методів їх мінімізації є дуже важливим для забезпечення ефективної діяльності суб'єктів господарювання.

Ключові слова: управління ризиками, підприємство, стратегії, ризик-менеджмент, удосконалення системи.

Постановка проблеми. Умови сучасного ведення бізнесу, такі, що відсутність чіткого плану реагування на той чи інший ризик, можливість пристосуватися до мінливих умов, дуже знижують конкурентну стійкість підприємства на ринку. Так критичний вплив ризику напряму впливає на ефективність ведення бізнесу, можливість модернізації та удосконалення. Наявність чіткого плану дій у ризикових ситуаціях та швидка реакція на згубний вплив ризику дозволяє не тільки зберегти підприємство, а й підвищити ефективність його діяльності. Отже, щоб домогтися досить високого рівня конкурентоспроможності підприємства ризики необхідно раціонально враховувати в управлінні. Для того, щоб зменшити вплив ризику, виявити можливі наслідки для підприємства у ризиковій ситуації, нейтралізувати негативні результати такого впливу на діяльність підприємства, потрібно весь час оновлювати арсенал методів, моделей, підходів до управління ризиками на підприємстві. Тому дана проблема є актуальною і сьогодні.

В сучасних умовах господарювання значення категорії ризик для вітчизняних підприємств зростає. Стан невизначеності призводить до того, що уникнути ризик стає майже неможливо. Однак це не означає, що слід шукати такі рішення, в яких завчасно відомий результат, – вони, як правило, є неефективними. Важливим для підприємства є навички передбачати ризик, критично оцінювати його розміри, одразу планувати заходи запобігання та не перевищувати допустимі межі. Ідентифікація ризику є дуже важливим етапом у процесі управління ризиками. Актуальність ефек-

тивного врахування можливих ризиків у ході діяльності підприємства не викликає сумнівів, зважаючи на те, що ризик стає органічною частиною стратегії і тактики економічної політики більшості підприємств. А детальний, теоретичний аналіз підходів до визначення поняття «ризик» дозволяє більш точно зрозуміти його природу, та вдало побудувати стратегію для його попередження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ризики є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців, а саме: Вітлінський В., Великоіваненко Г., Шаропова О. та ін. Визначення сутності ризиків, факторів, які їх спричиняють, а також методи їхнього оцінювання розглянуто у працях таких науковців, як Гранатуров В., Камінський А., Смоляк Н., Шевчук О. та ін. Враховуючи актуальність даного питання виникає необхідність розкриття саме сутності ризиків у діяльності підприємства у конкурентно-ринковому середовищі та високого рівня невизначеності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проблема управління ризиками є надзвичайно широкою та важливою, тому що вона виникає у найрізноманітніших галузях діяльності людини. Більше того, змістовність ризику визначається залежно від сфери застосування по-різному. У ході діяльності підприємства виникають найрізноманітніші ризикові ситуації. Вірна ідентифікація ризику дозволяє правильно підібрати методи для його подолання або мінімізації, і правильно побудувати систему управління ризику, залежно від потреб підприємства. Аналіз тео-

ретичних засад управління ризиками дозволяє виділити та обрати ті методи та етапи процесу управління ризиками, який би дозволив максимально ефективно працювати з ними.

Управління ризиками в підприємницькій діяльності спирається на аналіз ризиків та пошук інструментів, що допоможуть на них впливати. Система управління ризиками неможлива без структурної моделі, фактори якої, у свою чергу, будуть залежати від специфіки підприємницької діяльності. Ризики притаманні будь-якій діяльності і будь-якому суб'єкту господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління ризиками в підприємницькій діяльності спирається на аналіз ризиків та пошук інструментів, що допоможуть на них впливати. Система управління ризиками неможлива без структурної моделі, фактори якої, у свою чергу, будуть залежати від специфіки підприємницької діяльності. Ризики притаманні будь-якій діяльності і будь-якому суб'єкту господарювання [1].

На сьогодні не існує єдиного організаційно-методичного підходу щодо управління ризиками в діяльності підприємств. Поточний стан цієї проблеми вимагає узагальнення та систематизації теоретичних засад методичного підходу щодо побудови системи управління ризиками та її складових з урахуванням специфіки функціонування суб'єкта господарювання. Посилює вплив ризиків на підприємство ще й той факт, що суб'єкт господарювання у сучасних умовах працює в середовищі, якому притаманні багатоваріантність розвитку майбутніх подій, невизначеність, суперечливість фактів тощо [2].

Саме тому для успішного існування підприємства в умовах невизначеності у ринковій економіці необхідно правильно оцінювати ступінь ризику та вміти управляти ним [3]. Таким чином, можна із впевненістю відмітити, що проблеми дослідження управління ризиками є важливими і актуальними як з теоретичної, так і практичної точок зору.

У сучасних умовах ризик став невід'ємним елементом економічного процесу. У зв'язку з цим, управління ризиками почало виступати самостійним видом професійної діяльності, яку виконують спеціальні інститути, страхові компанії, фінансові установи, менеджери з ризику та ін. [4]. Головними завданнями спеціаліста з ризик-менеджменту є: виявлення областей підвищеного ризику, оцінка міри ризику, аналіз прийнятності даного ризику для підприємства, розробка заходів щодо попередження або зниження рівня ризику, надання пропозицій із вживання заходів щодо максимально можливого відшкодування заподіяного збитку у випадку настання ризикової ситуації [5].

Управління ризиками сьогодні – це один із видів професійної діяльності, що динамічно розвивається, і тому у штаті багатьох західних фірм є посада – менеджер з ризику, ризик-менеджер [6]. У його обов'язки входить забезпечення процесу управління, зниження та впливу усіх видів ризику. Ці дії і є системою управління ризиками. Для більш точного розуміння поняття «управ-

ління ризиками» необхідно розглянути думки вчених, які наводять різноманітні підходи до його визначення.

Отже, найбільш повним є визначення, згідно з яким управління ризиком – це особлива область управління, що передбачає використання різноманітних підходів, процесів, заходів, які покликані забезпечити максимально широкий діапазон охоплення можливих ризиків підприємства, їхню оцінку, а також формування, реалізацію та контроль заходів щодо оптимізації рівня ризиків із метою досягнення цілей підприємства [7].

Кожне підприємство, у ході своєї діяльності здійснює політику управління ризиками, як сукупність форм, методів, прийомів і способів управління ризиком, метою яких є зниження загрози прийняття неправильних рішень та зменшення потенційно негативних наслідків [8].

Виходячи з вищевказаного можна сформулювати наступні головні завдання управління ризиком, які полягають у наступному: спостерігати за розвитком подій, щоб встигнути вчасно виявляти раніше непередбачені події; виявити ті дії, які дозволять в найближчому майбутньому, захистити підприємство від втрат у більш майбутньому; запропонувати своєчасні превентивні заходи з підтримки об'єкта, або області стосовно якого здійснюється захист, для вжиття заходів, щодо зниження впливу ризику; забезпечення більш ефективної діяльності підприємства, за рахунок швидкої реакції, на мінливі умови.

Розробка ефективної стратегії підприємства в області управління ризиками та вибір найбільш доцільних та ефективних методів боротьби в рамках цієї стратегії дозволяє підприємству: своєчасно визначати фактори та причини, які передували виникненню ризиків; коректно і ефективно планувати і застосовувати необхідні заходи для зниження ризику до безпечного рівня задовго до моменту його реалізації; заздалегідь передбачити можливі ситуації та їх прогнозовані шляхи розвитку та результат, який у подальшому може вплинути на досягнення поставлених цілей; заздалегідь оцінювати, як прийняття рішення може, потенційно, призвести до збитків для підприємства при реалізації ризику; своєчасно визначати витрати, необхідні для проведення попередньої оцінки та управління ризиком.

Важливо зауважити, що і послідовність і етапи можуть і повинні змінюватися в залежності від таких факторів, які досить суттєво впливають на результати діяльності підприємства: величина та масштабність підприємства; попередня робота з ризиками на підприємстві; стратегії розвитку підприємства, щодо зростання масштабів виробництва; вихід на нові ринки; зовнішньо економічна діяльність підприємства; економічні зв'язки з партнерами; кількість та величина конкурентів, що діють з підприємством на одному ринку; потреби підприємства.

На рис. 1 наведена рекомендована послідовність процесу управління ризиками на підприємстві, що обґрунтовано на основі та з урахуванням думок в наступних роботах [8; 2].

Рис. 1. Рекомендована послідовність процесу управління ризиками на підприємстві

Окрім цього створення служби управління ризиками як окремої системи забезпечує системний аналіз всіх можливих ризиків, на різних етапах виробництва, розробку діючої послідовності роботи з ризиком саме для обраного підприємства. Дуже важливо наявність розробленої послідовності роботи з ризиками, що дозволяє швидко ідентифікувати його та запропонувати стратегічний план для усунення потенційно можливого, або існуючого ризику. Саме тому наступним кроком є розробка процесу управління ризиками, який можна було б адаптувати для обраного підприємства.

Висновки. Найбільш повним є визначення, згідно з яким управління ризиком – це специфічна сфера менеджменту, що передбачає використання різнома-

нітних підходів, процесів, заходів, які покликані забезпечити максимально широкий діапазон охоплення можливих ризиків підприємства, їхню оцінку, а також формування, реалізацію та контроль заходів щодо оптимізації рівня ризиків із метою досягнення цілей підприємства. Окрім цього було розглянуто основні переваги та недоліки різноманітних підходів до управління ризиками, їх детальний аналіз дозволив нам зробити висновок, що найбільш ефективним підходом до управління ризиками на великих промислових підприємствах є – створення окремої служби, яка займається питаннями управління ризиками, їх попередження та мінімізації. Було поетапно розглянуто процес управління ризиками на підприємстві, та охарактеризовано кожний етап.

Список літератури:

1. Сенейко Ю. Сучасні підходи до трактування категорії “ризик”. *Регіональна економіка*. 2006. № 1. С. 206–211.
2. Внукова Н. Базова методика оцінки економічного ризику підприємств. *Фінанси України*. 2002. № 10. С. 15–21.
3. Карпунцов М. Управління ризикостійкістю підприємства. *Економіка та держава*. 2008. № 9. С. 72–74.
4. Гриньова В.М., Коюда В.О. *Фінанси підприємств*. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2004. 432 с.
5. Осовська Г.В., Осовський О.А. *Менеджмент організацій*. Київ : Кондор, 2005. 854 с.
6. Мостенська Т. Л., Скопенко Н.С. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства. *Вісник Запорізького нац. ун-ту*. 2010. № 3 (7). С. 72–79.
7. Galpin Timothy J. *The human side of change: A practical guide to organization redesign*. San Francisco : Jossey-Bass Publishers, 1996. 142 p.
8. Коюда В.О. Концептуальні засади управління підприємством, як економічною системою : монографія за заг. ред. канд. екон. наук, доцента В.О. Коюди. Харків : Вид. ХНЕУ, 2007. 416 с.

References:

1. Senejko Ju. (2006) Suchasni pidkhody do traktuvannja katehoriiji "ryzyk" [Modern approaches to the interpretation of the category "risk"]. *Rehionaljna ekonomika*, vol. 1, pp. 206–211.
2. Vnukova N. (2002) Bazova metodyka ocinky ekonomichnogho ryzyku pidpryjemstv [Basic methods of assessing the economic risk of enterprises]. *Finansy Ukrainy*, vol. 10, pp. 15–21.
3. Karpuncov M. Upravlinnja ryzykosti kistju pidpryjemstva [Risk management of the enterprise]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 72–74.
4. Ghrynjova V.M., Kojuda V.O. (2004) Finansy pidpryjemstv: Navch. posib. [Enterprise finance]. Kharkiv: VD «INZhEK». (in Ukrainian)
5. Osovsjka Gh. V. (2005) Menedzhment orghanizacij [Management of Organizations]. Kyiv: Kondor. (in Ukrainian)
6. Mostensjka T.L. Skopenko N.S. (2010) Ryzyk-menedzhment jak instrument upravlinnja ghospodarsjkym ryzykom pidpryjemstva [Risk management as a tool for managing economic risk of the enterprise]. *Visnyk Zaporizjkogho national university*, vol. 3, no. 7, pp. 72–79.
7. Galpin Timothy J. (1996) The human side of change: A practical guide to organization redesign. San Francisco: Jossey-Bass Publishers. (in USA)
8. Kojuda V.O. (2007) Konceptualjni zasady upravlinnja pidpryjemstvom, jak ekonomichnoju systemoju: monografija [Conceptual principles of enterprise management as an economic system]. Kharkiv: Vyd. KhNEU. (in Ukrainian)

АСПЕКТЫ ИДЕНТИФИКАЦИИ АНАЛИЗА И УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ

В современных изменяющихся, экономических, рыночных условиях, под влиянием внешних и внутренних факторов, анализ существующих и потенциальных рисков является очень важным элементом в деятельности хозяйствующих субъектов. Эта проблема актуальна в любом секторе экономики. Каждый из субъектов рыночных отношений на всех уровнях испытывает влияние непредвиденных обстоятельств и рискованных ситуаций, адекватная реакция на которые позволяет сохранить ресурсы, и положение на рынке. Кроме этого управление рисками предполагает анализ рисков и активный поиск различных инструментов, позволяющих влиять на них. Таким образом, можно отметить, что ни одна система управления рисками не может существовать без структурированной модели риска, что в настоящее время влечет за собой угрозу. Анализ потенциальных и известных рисков является очень важным направлением планирования деятельности предприятия. Оценка рисков, учет их вероятных последствий на состояние предприятия, и применение методов их минимизации очень важно для обеспечения эффективной деятельности субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: управление рисками, предприятие, стратегии, риск-менеджмент, усовершенствование системы.

ASPECTS OF ANALYSIS IDENTIFICATION AND RISK MANAGEMENT

In today's changing, economic, market conditions, under the influence of external and internal factors, the analysis of existing and potential risks is a very important element in the activities of economic entities. This problem is relevant in any sector of the economy. Each of the subjects of market relations at all levels feels the impact of unforeseen circumstances and risk situations, an adequate response to which allows to save resources, and market position. In addition, risk management involves risk analysis and active search for various tools to influence them. Thus, it can be noted that no risk management system can exist without a structured risk model that currently poses a threat. Analysis of potential and known risks is a very important area in planning the activities of the enterprise. Assessing risks, taking into account their likely effects on the state of the enterprise, and applying methods to minimize them is very important to ensure the effective operation of economic entities. In addition, it is important to add that risks are present in any field of activity. That is why the topic of risks is relevant for both economists and business leaders and managers. In modern economic conditions, the importance of the risk category for domestic enterprises is growing. The state of uncertainty makes it almost impossible to avoid risk. However, this does not mean that you should look for solutions in which the result is known in advance - they are usually ineffective. It is important for the company to have the ability to anticipate risk, critically assess its size, immediately plan preventive measures and do not exceed acceptable limits. Risk identification is a very important step in the risk management process. The relevance of effective consideration of possible risks in the course of the enterprise is beyond doubt, given that risk becomes an integral part of the strategy and tactics of economic policy of most enterprises. The problem of risk management is extremely broad and important, because it arises in a variety of areas of human activity. Moreover, the content of risk is determined depending on the scope in different ways. In the course of the enterprise there are a variety of risk situations. Analysis of the theoretical foundations of risk management allows you to identify and select those methods and stages of the risk management process that would allow the most effective work with them. Risk management in business is based on risk analysis and finding tools to help influence them. The risk management system is impossible without a structural model, the factors of which, in turn, will depend on the specifics of business. Risks are inherent in any activity and any business entity.

Key words: risk management, enterprise, strategies, risk management, system improvement.

Samra Rasulova

PhD Student, Department of Financial Management and Auditing,
Lankaran State University

Самра Расулова

Ленкоранський державний університет

THE ROLE OF PROFITABILITY IN THE FINANCIAL ACTIVITY OF AN ECONOMIC ENTITY

The main purpose of this article is to properly manage the financial activities of business entities. The main goal is to ensure sustainable development and growth by examining the role of profitability in financial performance. The profitability assessment is carried out to measure the efficiency of an enterprise and the profitability of its products. With this in mind, consider the rules for calculating the profitability of each management body working to make a profit.

The assessment of profitability is the most important issue explored in this article. Given that every firm or enterprise is created to make a profit, the profitability of that company should be strictly controlled by the company's owners, investors, and the government. Protecting the profitability of the company is to ensure high returns to shareholders. The government has two primary interests in a company's high profitability:

1. Maintaining healthy competition in the country while keeping the purpose of the company intact.
2. High taxes.

Conducting a correct financial analysis is an important indicator for the study of this issue. For this purpose, such financial ratios as liquidity ratio, portfolio management ratio, debt management ratio, profitability ratio, and market value ratio were studied in detail. The summary of the researched issues is as follows:

1. Liquidity ratio indicates the firm's ability to repay overdue debts during the year.
2. The portfolio management ratio shows how a firm uses its total assets.
3. The debt management ratio refers to a firm's ability to repay its long-term debt and how it finances its total assets.
4. The profitability ratio shows how profitable the firm is in managing and using total assets.
5. The market value ratio expresses the value of firms listed on the stock exchange and forms investors' opinions about the firm and its future.

If these components are presented more broadly with a Trend (T test), a more detailed profitability analysis emerges. As a result of the above, proper financial analysis and profitability management will lead to the healthy development and growth of both the economic entity and the state.

Key words: profitability, sales, assets, turnover, debt, income, interest, ratio, risk, bankruptcy, liquidity, investment.

Introduction. Profitability in Microeconomics. Microeconomics means the study, organization, and management of production and services at the enterprise and firm level. The enterprise, firm, company and other centers that make up the core of the economy choose models of more efficient organization of production and services, striving to produce more and better products at lower costs. In this context, economic factors such as production costs, profits, prices, wages, supply and demand are used more specifically, and more flexible forms of management are chosen [2, p. 26–27].

Given that every firm or enterprise is created to make a profit, the profitability of that company should be strictly controlled by the company's owners, investors, and the government. Protecting the profitability of the company is to ensure high returns to shareholders. The government has two primary interests in a company's high profitability:

1. Maintaining healthy competition in the country while keeping the purpose of the company intact.

2. High taxes.

Analysis of recent research. Researchers have a large volume of research on financial performance. However, there are relatively few studies devoted only to profitability. To the list of basic research on the role of profitability in finance it is possible to add the following scientific works: Fundamentals of Financial Management by Nevzat Aypek, Fundamentals of Economics by Nicholas Gregory Mankiw, English economics, finance and trade terms by Mahmut Sami Akgun, Alphabet of financial markets "by Elshan Guliyev, Shahriyar Gurbanzade," Financial Theory "by Bayali Atashov, Nurpasha Novruzov, Elshan Ibrahimov, Sifariz Sabzaliyev. The article was written with references to relevant scholarly works.

The purpose of the article. The purpose of the study is to develop theoretically and practically important recommendations and suggestions to improve profitability and business activity in commercial organizations.

Discussion. The profitability assessment is carried out to measure the efficiency of the enterprise and the profitability of its products. With this in mind, consider the rules for calculating the profitability of each governing body working to make a profit. Before we can evaluate the profitability of a firm, we need to be able to analyze the financial statements of that management. Consider the division of ratio analysis and analyze them in the financial statements.

The main points to consider in this case are as follows [6, p. 168–169]:

- comparison of the value of total assets owned by firms;
- comparison of income with interest expense;
- an estimate of the cash available for interest payments.

In order to analyze these issues, it is necessary to find a number of coefficients. These coefficients can be divided into 5 categories:

1. Liquidity ratio indicates the firm's ability to repay overdue debts during the year.
2. The portfolio management ratio shows how a firm uses its total assets.
3. The debt management ratio refers to a firm's ability to repay its long-term debt and how it finances its total assets.
4. The profitability ratio shows how profitable the firm is in managing and using total assets.
5. The market value ratio expresses the value of firms listed on the stock exchange and forms investors' opinions about the firm and its future.

Here's a closer look at each of these five categories.

The liquidity ratio itself is divided into two parts:

1. Current ratio.
2. Acid-test ratio [1, p. 101].

The current ratio is measured by the ratio of tangible assets to current liabilities.

$$\text{Current ratio} = \text{tangible assets} / \text{current liabilities}$$

$$\text{Sector average} = 4.2 \text{ x}$$

The fact that the current ratio is small compared to the sector average means that the company needs to recheck its liquidity. There are two conditions here:

1. If the current liquidity ratio is small with a slight difference from the industry average, then it can be said that there is no great danger for the firm. That is, this problem can be solved by increasing proper strategic liquidity.
2. If the current ratio is drastically lower than the industry average, the firm is more likely to go bankrupt.

Acid-test ratio, calculated by dividing finished products from tangible assets by short-term liabilities.

$$\text{Acid-test ratio} = (\text{tangible assets} - \text{finished product}) / \text{short-term liabilities}$$

$$\text{Sector average} = 2.2 \text{ x}$$

The acid-test ratio is the more efficient ratio. In general, the fact that both the current ratio and the acid-test ratio are equal to or exceed the sector average indicates that the company is an EBIT company.

Asset management ratios. It is possible to analyze the asset management ratio by dividing it into 4 parts:

- 1) inventory turnover rate; 2) days sales outstanding;
- 3) tangible asset turnover; 4) total asset turnover rate.

The inventory turnover rate is equal to the ratio of sales to different assets. As the name implies, these ratios show how many assets were transferred during the year.

$$\text{Inventory turnover rate} = \text{sales} / \text{different assets}$$

$$\text{Sector average} = 10.9 \text{ x}$$

If a firm's inventory turnover rate is lower than the industry average, it means that the firm is holding excess inventory. Excess inventory, of course, is inefficient, a sign of small or zero return on investment. A drastic difference between the inventory turnover rate and the sector average indicates that the firm's products are unusable.

Days sales outstanding.

Days sales outstanding is the average time a company waits to receive payment after a sale. The average for the sector is 36 days. Days sales outstanding is also understood as the Average Collection Period (ACP) [7, p. 84–85].

$$\text{Days sales outstanding} = \text{DSO} = \text{receivables} / \text{average daily sales} = \text{receivables} / (\text{annual sales} / 365)$$

The fact that the DSO is higher than the average for the sector indicates that customers who owe the company do not pay on time, and as a result, the company pays its debts late [1, p. 103].

The tangible asset turnover measures the period of use of the firm's facilities and equipment.

$$\text{Tangible asset turnover} = \text{sales} / \text{net tangible assets}$$

The average index in this sector is 2.8x. If a firm's tangible asset turnover ratio is higher than the average for the sector, this means that facilities and equipment are in constant use. It is also normal that in older firms this coefficient is always high.

The total asset turnover rate measures the turnover rate of all assets of the company. The average value in this sector is 1.8x.

$$\text{Total assets turnover rate} = \text{sales} / \text{total assets}$$

If the total assets turnover rate is lower than the industry average, it means that the firm is not able to sell enough.

The debt management ratio gives an indication of how a firm's total assets are financed, as well as its ability to repay long-term debt. In other words, if a firm earns more than the interest on its assets, the use of debt will increase the firm's profitability (ROE), that is, «increase the debt-to-private equity ratio». Debt, however, would expose the firm to higher risk if it simply invested in private capital [4, p. 23–24].

A company can take out loans for two reasons:

1. Because of its ability to reduce interest, the use of debt reduces the tax invoice and ensures that most of the company's income is passed on to shareholders.
2. If the rate of return on an asset is greater than the interest rate on the debt, the funds from the debt can be distributed to shareholders to purchase assets, and the remaining amount as a bonus.

In order to better understand the above, it is necessary to pay attention to how the debt ratio and the time-interest earnings ratio are calculated and used.

The ratio of total debt to total earnings, called the debt ratio, is the percentage of funds that are debtors (total debt includes all existing liabilities and long-term debt).

$$\text{Debt ratio} = (\text{total debt} / \text{total profit}) * 100\%$$

$$\text{Sector average} = 40\%$$

The fact that the debt ratio is higher than the sector average indicates that private capital increases carry the risk of new borrowing. At the same time, it clearly shows that shareholders and other fundraising firms cannot raise additional funds. If the firm does not attempt to lower the interest rate, the risk of bankruptcy will be increased.

The Times Interest Earned (TIE) ratio is obtained by dividing interest income and pretax income by interest expenses:

$$\text{TIE} = \text{EBIT} / \text{Interest expenses}$$

$$\text{Sector average} = 6.0 \times$$

The TIE ratio measures the level by which a firm's income can fall before the firm can cover its annual interest expenses. Failure to pay interest will lead to lawsuits by debtors, which will inevitably lead to the bankruptcy of the enterprise. In other words, the TIE is a measure of how many times a firm can protect interest expenses. If this ratio is lower than the sector average, it means that interest expenses are not adequately protected and additional borrowing brings the firm closer to bankruptcy.

Financial reporting includes events from the past. At the same time, it hints at what really matters, namely the results to be achieved in the future. The liquidity and debt portfolio management ratios discussed so far provide information about the firm's policies and operations. Now consider the profitability ratios, which reflect the end result of financial policies and activities of all firms [4, p. 67–68]. The profitability ratio is analyzed by calculating the following five ratios:

1. Operating Profit.
2. Profit margin (markup).
3. Return on Total Assets (ROA).
4. Basic Earning Power (BEP).
5. Return on Equity (ROE).

Operating Profit. The EBIT operating profit from sales ratio measures a company's profit for every dollar generated from sales.

$$\text{Operating profit margin} = (\text{EBIT} / \text{Sales}) * 100\%$$

$$\text{Sector average} = 10\%$$

The fact that the operating profit margin is lower than the industry average indicates that the company has high operating expenses. This is explained by the low inventory turnover rate and high sales ratio.

Profit Margin (Markup)

Profit margin is the percentage ratio of net income to sales:

$$\text{Profit Margin} = (\text{Net Income} / \text{Sales Income}) * 100\%$$

$$\text{Sector average} = 5\%$$

If the profit margin is smaller than the sector average, this may be due to two reasons:

1. High operating costs of the enterprise.

2. High exposure of the enterprise to the use of debt.

It should be noted that the reasons listed are high sales revenue and the fact that other variables are constant. However, if the variables are not constant, sales should also be controlled. Because if a company sets a high price for its products, it makes a high profit on each sale, but it cannot sell many products. This can be very profitable for the company, but it will also lead to low sales, which can lead to low net income.

Return on Total Assets (ROA)

The ratio of net income to total assets gives the return on total assets:

$$\text{Return on total assets (ROA)} = (\text{net income} / \text{total assets}) * 100\%$$

$$\text{Sector average} = 9\%$$

Of course, the fact that return on assets is lower than the sector average is not a good situation. However, when looking at return on assets, more research needs to be done, as low return on assets can be the result of deliberate borrowing.

Basic Earning Power (BEP)

BEP is calculated by dividing the company's income by its total assets:

$$\text{BEP} = (\text{EBIT} / \text{total assets}) * 100\%$$

$$\text{Sector average} = 18\%$$

The BEP indicator shows the strength of a firm's raw return on assets before taxes and debt factors, which is used to compare firms of different debt and tax status.

Return on Equity (ROE)

The most important accounting factor, ROE, is the percentage of net income to equity.

$$\text{ROE} = (\text{Net Income} / \text{Private Equity}) * 100\%$$

$$\text{Sector average} = 15\%$$

Shareholders expect their investment to generate a profit, and this percentage is an indicator of how well the accounting is done. The fact that the ROE is lower than the average for the sector is due to the high level of debt utilization by the company.

Market value ratio

Return on equity (ROE) combines the effects of all the other ratios and is by itself the most effective accounting ratio. Investors like high return on equity (ROE), and high ROE is also associated with high stock prices. But there may be other issues as well. For example, additional financial support increases the ROE, but at the same time it increases the risk. For this reason, if a high ROE is obtained using excess debt, the share document price will be cheaper than a share document price with a lower ROE using less debt. That is, a high ROE does not always mean that the company is more profitable and more valuable. To better explain this situation, we will use the last set of ratios, the market value ratio, in which the document value per share is related to the profitability of the company and the book value per share. If liquidity, asset management, debt management, and profitability ratios are optimal, and investors expect these ratios to be optimal in the future, the market value ratio, value per share document will be as high as expected and give the

impression that management is pursuing the right policies [5, p. 35–37].

The market value ratio is mainly used in 3 ways:

- 1) by investors when deciding whether to buy or sell a share document;
- 2) by investor-bankers in determining the value for the export part of the document;
- 3) when deciding how much to recommend to another company in a potential partnership.

Price / Earnings ratio (P / E)

The Price / Earnings ratio shows how much investors are willing to pay for each dollar claimed.

$$\text{Price / Income ratio (P / E ratio)} = \text{price / share per share}$$

$$\text{Sector average} = 11.3 \times$$

While P / E ratios will be higher for fast-growing and low-risk companies, they will be lower than the sector average for slow-growing and high-risk companies.

Market / Book ratio

The ratio of the market value of a document to its book value gives an indication of how investors value a company. Investor-friendly companies are low-risk, fast-growth companies with high M/B ratios. Before finding the M / B ratio, it is necessary to calculate the purchase price per share:

$$\text{Purchase price per share} = \text{Initial capital / working capital}$$

$$\text{Market / Purchasing Ratio} = \text{M / B ratio} = \text{Market value per share / purchase value per share}$$

$$\text{Sector average} = 1.7 \times$$

The M / B ratio is usually greater than 1.0 x, indicating that investors are likely to pay more for stock documents than the booked purchase price.

Correlation of coefficients using the DuPONT formula

The coefficients mentioned so far are expressed using the DuPONT formula, which is related to the determination of ROE, the most important accounting factor.

$$\text{ROE} = \text{ROA} \times \text{Private Capital} \times \text{Private Capital Ratio}$$

Let's explain the DuPONT formula in more detail:

$$\text{ROE} = \text{ROA} \times \text{Private equity ratio} = (\text{profit margin}) \times (\text{total assets turnover rate}) \times (\text{equity ratio}) = (\text{net income / sales}) \times (\text{sales / total assets}) \times (\text{total assets / total equity})$$

The first term, *Profit Margin*, shows the investor how much the firm has earned from sales. This ratio is based on cost of sales and sales prices. If the price is high and the cost is low, it means that the ROE will be high.

The second term, *total asset turnover rate*, is the ratio of how many times a year the rate of return is earned.

Note 1: The Private Equity Ratio is used by investors and financiers to understand and measure the risk of external sources and allocation of private capital to an enterprise.

$$\text{Private Equity Ratio} = \text{Total Assets / Private Capital}$$

The equity ratio shows how many times assets are equal to equity. For example, a firm has total assets of \$100 million and private equity of \$25 million. This means that 1/4 of all assets are funded by equity.

A high equity ratio indicates that assets are financed by debt. In order not to make a mistake, it is necessary to check whether the loan is intentional or unintentional debt.

Note 2:

$$\text{ROA} = \text{net income / total assets} = \text{net income / (sales / total active turnover rate)} = (\text{net income / sales}) * \text{total active turnover rate} = \text{profit margin} * \text{total active turnover rate}$$

Note 3: The equity ratio is related to the firm's debt ratio. The formula for this interrelation is as follows:

$$\text{Debt ratio} = 1 - (1 / \text{EM})$$

EM is the equity ratio.

Conclusion. The continuity and accuracy of all of the above analyses can be seen more clearly with trend analysis. The correct interpretation of trend analysis is a very important element. As already noted, high profitability is very important not only for companies, but also for the economic development of the state. For small businesses, it's even more difficult because companies with high interest rates don't know which factors to pay more attention to and go bankrupt. Rather, they

go bankrupt because they fail to use debt management policies correctly. One of the things the government can do for businessmen is to organize informational and educational trainings and, if necessary, appoint financiers to make progress in this area. In this way, it is possible to reduce the risk of bankruptcy and ensure the profitability of business entities, protecting the interests of both the business and the government by making great strides toward development.

References:

1. Eugene F. Brigham and Joel F. Houston, translator – Prof. Dr. Nevzat Aypek, (2014). Fundamentals of Financial Management, Nobel Academic Publishing Consulting, 644 p.
2. Nicholas Gregory Mankiw, translators – Elchin Ibadov, Ramin Isayev, Azer Gurbanov (2004). Fundamentals of Economics (Economics), Printing house of Azerbaijan State University of Economics, 836 p.

3. Mahmut Sami Akgun (2019). English economics, finance and trade terms, our office printing house, 166 p.
4. Elshan Guliyev, Shahriyar Gurbanzade (2017). Alphabet of financial markets, Invest-AZ Investment Company, 251 p.
5. Bayali Atashov, Nurpasha Novruzov, Elshan Ibrahimov (2014). Financial Theory, Cooperation publishing, 643 p.
6. Sifariz Sabzaliev (2018). Financial Report, Printing house of Azerbaijan State University of Economics, 215 p.

РОЛЬ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО СУБ'ЄКТУ

Основною метою написання цієї статті є належне управління фінансовою діяльністю суб'єктів господарювання. Головною метою тут є забезпечення сталого розвитку та зростання шляхом вивчення ролі прибутковості у фінансових результатах. Оцінка рентабельності – проводиться для вимірювання показників діяльності підприємства та рентабельності продукції. Враховуючи це, звернемо увагу на правила розрахунку рентабельності кожного органу управління, що працює на отримання прибутку. Оцінка рентабельності є суттєвим питанням, яке досліджується у статті. Враховуючи, що кожна фірма чи підприємство створено для отримання прибутку, рентабельність цієї фірми повинна суворо контролюватися як власниками фірми, інвесторами, так і державою. Захист прибутковості фірми полягає в тому, щоб забезпечити високі прибутки акціонерів. Держава має два основних інтереси у високій прибутковості компанії:

1. Підтримка здорової конкуренції в країні при збереженні мети компанії.
2. Високі податки.

Проведення правильного фінансового аналізу є важливим показником для дослідження цього питання. Для цього були детально вивчені такі фінансові показники, як коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт управління портфелем, коефіцієнт управління боргом, коефіцієнт прибутковості, коефіцієнт ринкової вартості. Підсумок досліджених питань такий:

1. Коефіцієнт ліквідності – вказує на здатність фірми погасити прострочену заборгованість протягом року.
2. Коефіцієнт управління портфелем – показує, як фірма використовує свої загальні активи.
3. Коефіцієнт управління боргом – відноситься до здатності фірми погасити свій довгостроковий борг, а також до того, як вона фінансує свої загальні активи.
4. Коефіцієнт рентабельності – показує, наскільки прибутковою є фірма в управлінні та використанні сукупних активів.
5. Коефіцієнт ринкового відсотка – виражає вартість фірм, які котируються на фондовій біржі, і формує думку серед інвесторів про фірму та її майбутнє.

Якщо ці компоненти представлені ширше за допомогою тренду (Т-тест), з'являється більш детальний аналіз прибутковості. Як наслідок вищесказаного, правильний фінансовий аналіз та управління прибутковістю призведуть до здорового розвитку та зростання як для суб'єкта господарювання, так і для держави.

Ключові слова: прибутковість, збут, активи, оборот, борг, дохід, відсоток, коефіцієнт, ризик, банкрутство, ліквідність, інвестиції.

РОЛЬ РЕНТАБЕЛЬНОСТИ В ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУБЪЕКТА

Основная цель написания данной статьи – грамотное управление финансовой деятельностью хозяйствующих субъектов. Основная цель – обеспечить устойчивое развитие и рост, исследуя роль прибыльности в финансовых показателях. Оценка рентабельности – проводится для измерения производительности предприятия и рентабельности продукта. Принимая это во внимание, обратим внимание на правила расчета рентабельности каждого руководящего органа, работающего на получение прибыли. Оценка рентабельности – важнейший вопрос, исследуемый в статье. Учитывая, что каждая фирма или предприятие создано для получения прибыли, прибыльность этой фирмы должна строго контролироваться как владельцами фирмы, так и инвесторами и государством. Защита прибыльности фирмы заключается в обеспечении высоких доходов акционеров. У государства есть два основных интереса в высокой прибыльности компании:

1. Поддержание здоровой конкуренции в стране при сохранении цели компании.
2. Высокие налоги.

Проведение правильного финансового анализа – важный показатель для исследования этой проблемы. С этой целью были тщательно изучены финансовые коэффициенты, такие как коэффициент ликвидности, коэффициент управления портфелем, коэффициент управления долгом, коэффициент прибыльности, коэффициенты рыночной стоимости. Краткое изложение исследованных вопросов выглядит следующим образом:

1. Коэффициент ликвидности – указывает на способность фирмы погасить просроченную задолженность в течение года.
2. Коэффициент управления портфелем – показывает, как фирма использует свои общие активы.
3. Коэффициент управления долгом – относится к способности фирмы погашать свой долгосрочный долг, а также к тому, как она финансирует свои общие активы.
4. Коэффициент рентабельности – показывает, насколько прибыльна фирма в управлении и использовании всех активов.

5. Коэффициент рыночной процентной ставки – выражает стоимость фирм, котирующихся на фондовой бирже, и формирует мнение инвесторов о фирме и ее будущем.

Если эти компоненты представлены более широко с помощью тренда (Т-тест), появляется более подробный анализ прибыльности. В результате правильный финансовый анализ и управление прибыльностью приведет к здоровому развитию и росту как хозяйствующего субъекта, так и государства.

Ключевые слова: рентабельность, продажи, активы, оборот, долг, доход, проценты, коэффициент, риск, банкротство, ликвидность, инвестиции.

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-5-8>

УДК 336.64

Семакіна Д.Е.

студентка магістратури,
Університет митної справи та фінансів

Фесенко В.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку, аудиту, аналізу і оподаткування,
Університет митної справи та фінансів

Semakina Diana, Fesenko Valeriia

University of Customs and Finance

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДУ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні теоретичні підходи до оцінки ефективності управління активами здебільшого адаптовані для підприємств із загальною системою оподаткування, коли розглядається повно фінансова звітність і підприємство у цілому володіє значним обсягом фінансових ресурсів. Однак малий бізнес здебільшого або взагалі не має необоротних активів, що позначається на показниках фінансової стійкості, або веде спрощений облік, що не дає можливості повністю відстежити суть управління активами. Також досить часто за значних обсягів оборотних активів у деяких підприємств необоротні активи відсутні взагалі. Наведений приклад дисбалансу призводить до низьких показників ефективності управління підприємством. У роботі запропоновано систему показників ефективності управління активами підприємства та відповідні напрями вирішення проблем у разі незадовільного результату.

Ключові слова: ефективність, аналіз, активи підприємства, управління активами, фінансові показники.

Постановка проблеми. Поточні активи – це активи, які обслуговують комплекс господарської діяльності, беруть участь одночасно як у здійсненні процесу виробництва, так і в реалізації товарної продукції. В умовах ринкової економіки для ефективного функціонування та мінімізації комерційних і фінансових ризиків кожному підприємству необхідне раціонально організоване управління поточними активами.

Поточні активи є частиною активів підприємства, що забезпечує безперервний процес виробництва та реалізації продукції. Управління поточними активами важливе для підтримки безперебійної роботи підприємства. Поточні активи фінансуються за рахунок власних та позикових коштів, управління та контроль структури останніх забезпечує підприємству необхід-

ний рівень ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, що, своєю чергою, є основним показником для залучення інвестицій [1].

Оптимізація величини та структури поточних активів спрямована на забезпечення заданого рівня співвідношення між фінансовими ризиками та економічною ефективністю підприємства [2]. Цього можна досягти за допомогою перегляду методу керування активами. Успішність функціонування будь-якої організації визначається забезпеченістю джерелами формування оборотного капіталу, своєчасністю поповнення потреби у ньому

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ефективності управління активами підприємства присвячено численні праці зарубіжних та вітчиз-

няних науковців. Чимало інформації представлено у підручниках фінансової спрямованості. Особливості оцінки активів розглядаються у статтях Г.О. Роганова, І.В. Кравченко, О.В. Єфімова, Т.М. Паянок, А.М. Савченко, А.М. Морозюка, О.І. Кремень, Р.Л. Мосійчука та ін. [3–9].

Формулювання цілей статті. Метою роботи є розроблення нового підходу до оцінки якості управління активами. Методологія аналізу якості управління активами підприємства потребує серйозних досліджень та формування послідовного алгоритму, що включає як кількісні показники, так і модель поведінки суб'єкта господарювання у результаті проведення діагностики за відповідними критеріями. У роботі запропоновано систему показників ефективності управління активами підприємства, а також відповідні напрями вирішення проблем у разі незадовільного результату.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши роботи сучасних авторів, присвячених дослідженню проблеми управління активами підприємства, можна визначити основні напрями (табл. 1).

На основі розглянутих теорій управління активами представлено узагальнену методологію оцінки якості управління активами підприємства. У цьому алгоритмі важливим моментом є визначення нормативних показників оцінки фінансового стану підприємства.

Для того щоб розуміти їхню ідеальність, важливо виробити критерії, за якими вони оцінюватимуться. Однак при цьому необхідно насамперед визначити список показників, що характеризують ефективне керування активами підприємства. Проаналізувавши зазначені дослідження, виокремлено типовий набір показників, що найбільш повно відображають ефективність управління активами (рис. 1).

Таблиця 1

Напрями дослідження управління активами підприємства

Автор	Рік	Напрямки дослідження
V. Prokhorova et al. [1]	2021	Показники рентабельності активів (7-факторна модель)
О.М. Колодізев, К.М. Азізова [2]	2021	Обґрунтування, розроблення та використання методики оцінки й управління фінансовою стійкістю на різних етапах функціонування підприємства
Г.О. Роганова, І.В. Кравченко [3]	2020	Визначення фінансової стійкості та засновані на цьому підході способи її оцінки
Т.М. Паянок, А.М. Савченко, А.М. Морозюк [4]	2020	Концептуальні засади управління фінансовою стійкістю підприємства
О.І. Кремень, Р.Л. Мосійчук, В.М. Кремень [5]	2019	Стратегічний та тактичний підходи до управління фінансовою стійкістю
Є.Ю. Мордань, А.О. Сумченко [6]	2019	Управління розвитком підприємства за шкалою «прибутковість – фінансова стійкість»
В.М. Вареник, Я.С. Євтушенко [7]	2018	Концепція динамічної оцінки фінансової стійкості підприємства
П.А. Стецюк [8]	2018	Розроблено підхід до оцінки ефективності використання активів підприємства на базі потенціалів

Джерело: систематизовано авторами на основі [1–8]

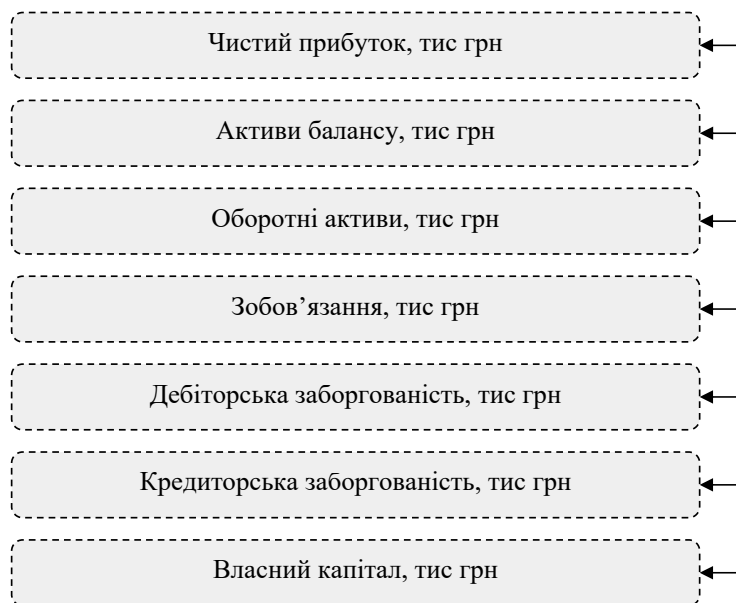

Рис. 1. Показники, що відображають ефективне управління активами

Джерело: узагальнено авторами на основі [1–8]

Ці показники є основою для інструментарію оцінки якості управління активами. Таким чином, на основі моделі збалансованих показників пропонується використання таких груп, як чистий прибуток, стан позикових коштів, стан оборотних коштів. Ця модель підходить для малих підприємств, оскільки дає змогу оцінити результативність фінансової діяльності за низкою показників динаміки. Далі важливо зрозуміти, що між існуючими показниками оцінки стану активів підприємства є зв'язок, які загальний твір може дати змогу дати об'єктивний показник якості управління активами. У табл. 2 зазначено основні показники, що відображають стан активів підприємства.

Таким чином, добуток показників може дати змогу оцінити ефективність якості управління активами.

Результативність коефіцієнта управління активами визначається його динамікою, а дослідження чинників, що впливають на цей показник, методом факторного аналізу дає змогу визначити, в якому напрямі необхідно вносити зміни.

У табл. 3 представлено характеристику результатів коефіцієнта якості управління активами.

На рис. 2 проілюстровано найбільш значущі проблеми щодо досягнення фінансової стабільності малих підприємств та управлінські рішення, спрямовані на їх мінімізацію або усунення.

Отже, розроблений інструментарій з оцінки якості управління активами підприємства передбачає оцінку діяльності підприємства за основними групами показників.

Таблиця 2

Основні показники, що відображають поточний стан активів на підприємстві

Показники	Формула
Рентабельність продажів, %	Чистий прибуток/виручка від реалізації * 100%
Оборотність оборотних активів, за 1 об.	Виторг від реалізації / оборотні активи
Коефіцієнт поточної ліквідності	Оборотні активи / короткострокові зобов'язання
Відношення короткострокових зобов'язань організації до дебіторської заборгованості	Короткострокові зобов'язання / дебіторська заборгованість
Коефіцієнт ставлення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості	Дебіторська заборгованість / кредиторська заборгованість
Коефіцієнт відношення кредиторської заборгованості організації до позикового капіталу	Кредиторська заборгованість / Позиковий капітал
Відношення позикового капіталу до чистих активів	Позиковий капітал / чисті активи
Коефіцієнт якості управління активами	Добуток усіх показників

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 3

Інтерпретація результатів зміни коефіцієнта якості управління активами

Відсоток зміни	Інтерпретація
+/-0-1%	Незначні зміни щодо головних чинників. Варто звернути увагу на найвпливовіші чинники
+/-1,1-2%	Незначні зміни. Можливі невеликі коригування управління активами
+/-2,1-3%	Варто уважно поставитися до найважливіших чинників. Необхідно додатково оцінити вплив інших чинників
+/-3,1-4%	Проблеми в управлінні активами. Потрібно вносити зміни. Окремо вивчити необоротні та оборотні активи
+/-4,1-5%	Проблеми в управлінні активами. Необхідно вносити зміни
Більше +/-5%	Зміни, скоріше за все, за всіма чинниками. Істотна зміна коефіцієнта без значних змін активів говорить про проблеми у фінансах підприємства

Джерело: розроблено авторами

Рис. 2. Приклади фінансових проблем та шляхи їх усунення

Джерело: розроблено авторами

**Характеристика напрямів застосування змін на підприємстві
виходячи з розрахованих показників управління активами**

Показник	Негативний результат	Напрями впровадження змін
Дохід, тис грн	Темп зростання Д < Темпу зростання витрат	1) Упровадження системи бюджетування 2) Упровадження системи фінансового контролю 3) Розроблення заходів щодо зниження витрат
Прибуток, тис грн	Темп зростання Пр < Темпу зростання доходу	1) Використання системи фінансового планування
Короткострокові зобов'язання, тис грн	Темп зростання КЗ < Темп зростання власного капіталу	Упровадження системи фінансового планування та бюджетування
Власний капітал, тис грн	Темп зростання ВК > Темп зростання КЗ	Упровадження системи фінансового планування та бюджетування
Вартість основних засобів та запасів, тис грн	Темп зростання < 100%	Перерахунок вартості, виявлення зносу, визначення необхідності оновлення
Рентабельність продажів, %	Темп зростання < 100%	1) Упровадження системи бюджетування 2) Упровадження системи фінансового контролю 3) Розроблення заходів щодо зниження витрат
Коефіцієнт поточної ліквідності	Кпл < 1	1) Зниження зобов'язань 2) Упровадження системи фінансового планування та бюджетування
Коефіцієнт управління активами	Зміни в динаміці більше 4%	Упровадження системи фінансового планування та бюджетування для зниження фінансової залежності від зовнішніх джерел

Джерело: розроблено авторами

У табл. 4 представлено систему показників, а також відповідні напрями вирішення проблем у разі незадовільного результату фінансової діяльності підприємства.

Систематизуючи наведені критерії оцінки якості управління активами підприємства, можна сформулювати такий алгоритм дій:

- дослідження динаміки та структури активів підприємства;
- систематизація найбільш значущих показників, що відображають ефективне управління активами підприємства за три роки (відповідно до рис. 1);
- розрахунок показників за табл. 1;
- факторний аналіз отриманих результатів (на основі показників табл. 3);
- інтерпретація отриманих результатів;

– формулювання рекомендацій на основі отриманих результатів.

Висновки. У роботі розроблено алгоритм для оцінки якості управління активами та напрямів впровадження змін в управлінській діяльності підприємства залежно від виявлених відхилень у ключових показниках фінансового стану.

Запропонована методика дає змогу оцінювати результативність управління активами бізнесу будь-якої спрямованості через те, що не використовує галузевих показників.

Для того щоб розуміти, які необхідно вживати заходи щодо зміни ситуації в управлінні активами, необхідно уявити систему, за якою керівництво компанії зможе розуміти, як реагувати на отримані в результаті розрахунків значення показників управління активами.

Список літератури:

1. Prokhorova V., Bozhanova O., Putro A., Dalyk V., Azizova K. Complex-system approach to multicriteria assessment of sustainable development of industrial enterprises. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2021. No. 628 (1). URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/628/1/012011/pdf> (дата звернення: 01.11.2021).
2. Колодізев О.М., Азізова К.М. Управління оборотними активами підприємств: сучасні підходи. *Економіка та суспільство*. 2021. № 23. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/310/297> (дата звернення: 01.11.2021).
3. Роганова Г.О., Кравченко І.В. Прогнозування забезпеченості оборотним капіталом підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7670> (дата звернення: 01.11.2021).
4. Паянок Т.М., Савченко А.М., Морозюк А.М. Загальна оцінка фінансового стану підприємства: теоретичні та практичні підходи. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 88–94.
5. Кремень О.І., Мосійчук Р.Л., Кремень В.М. Комплексний аналіз ефективності управління активами підприємства. *Бізнес Інформ*. 2019. № 8. С. 202–210.
6. Мордань Є.Ю., Сумченко А.О. Методичний підхід до побудови системи управління оборотними активами підприємства. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»*. 2019. № 4. С. 24–34.
7. Вареник В.М., Євтушенко Я.С. Діагностичний аналіз ефективності управління активами підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 12. С. 117–122.
8. Стецюк П.А. Методичний інструментарій оцінки ефективності оборотних активів підприємства. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 3. С. 3–19.

References:

1. Prokhorova V., Bozhanova O., Putro A., Dalyk V., Azizova K. (2021) Kompleksno-systemnyi pidkhdid do bahatokryterialnoi otsinky staloho rozvytku promyslovykh pidpryiemstv [Complex-system approach to multicriteria assessment of sustainable development of industrial enterprises]. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 628 (1). Available at: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/628/1/012011/pdf> (accessed 01 November 2021).
2. Kolodizev O.M., Azizova K.M. (2021) Upravlinnia oborotnyu aktyvamy pidpryiemstv: suchasni pidkhody [Management of current assets of enterprises: modern approaches]. *Economy and society*, no. 23. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/310/297> (accessed 01 November 2021).
3. Roganova G.O., Kravchenko I.V. (2020) Prohnozuvannia zabezpechenosti oborotnym kapitalom pidpryiemstva. [Forecasting the working capital of the enterprise]. *Efficient economy*, no. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7670> (accessed 01 November 2021).
4. Payanok T.M., Savchenko A.M., Morozyuk A.M. (2020) Zahalna otsinka finansovoho stanu pidpryiemstva: teoretychni ta praktychni pidkhody [General assessment of the financial condition of the enterprise: theoretical and practical approaches]. *Economy and state*, no. 12, pp. 88–94.
5. Kremen O.I., Mosiychuk R.L., Kremen V.M. (2019) Kompleksnyi analiz efektyvnosti upravlinnia aktyvamy pidpryiemstva [Complex analysis of the efficiency of enterprise asset management]. *Business Inform*, no. 8, pp. 202–210.
6. Mordan E.Y., Sumchenko A.O. (2019) Metodychni pidkhdid do pobudovy systemy upravlinnia oborotnyu aktyvamy pidpryiemstva [Methodical approach to building a system of current assets management of the enterprise]. *Bulletin of Sumy State University. Economics series*, no. 4, pp. 24–34.
7. Varenik V.M., Yevtushenko Y.S. (2018) Diahnostychni analiz efektyvnosti upravlinnia aktyvamy pidpryiemstva [Diagnostic analysis of the efficiency of enterprise asset management]. *Eastern Europe: Economy, Business and Management*, no. 12, pp. 117–122.
8. Stetsyuk P.A. (2018) Metodychni instrumentarii otsinky efektyvnosti oborotnykh aktyviv pidpryiemstva [Methodical tools for assessing the effectiveness of current assets of the enterprise]. *Economy. Management. Business*, no. 3, pp. 3–19.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДА АНАЛИЗА ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ АКТИВАМИ

Современные теоретические подходы к оценке эффективности управления активами в большинстве своем адаптированы для предприятий с общей системой налогообложения, когда рассматриваются финансовая отчетность и предприятие в целом, которое обладает значительным объемом финансовых ресурсов. Однако малый бизнес в основном либо вообще не имеет внеоборотных активов, что сказывается на показателях финансовой устойчивости, либо ведет упрощенный учет, что не позволяет полностью отследить суть управления активами. Также довольно часто при значительных объемах оборотных активов у некоторых предприятий внеоборотные активы отсутствуют вообще. Приведенный пример дисбаланса приводит к низким показателям эффективности управления предприятием. В работе предложены система показателей эффективности управления активами предприятия и соответствующие направления решения проблем в случае неудовлетворительного результата.

Ключевые слова: эффективность, анализ, активы компании, управление активами, финансовые показатели.

IMPROVEMENT OF THE METHOD OF ANALYSIS OF ASSET MANAGEMENT EFFICIENCY

Modern theoretical approaches to assessing the effectiveness of asset management are mostly adapted for companies with a common taxation system when fully considering financial statements and the company as a whole has a significant amount of financial resources. However, small businesses for the most part either do not have non-current assets at all, which affects the indicators of financial stability or keep simplified accounting, which does not allow to fully track the essence of asset management. In addition, quite often with significant amounts of current assets, some companies do not have non-current assets at all. The given example of imbalance leads to low indicators of efficiency of management of the enterprise. Assets of the enterprise, which provides a continuous process of production and sale of products. Managing current assets is important to support the smooth running of the business. Current assets are financed by own and borrowed funds, management and control of the structure of the latter provide the company with the necessary level of liquidity, solvency and financial stability, which in turn is the main indicator for attracting investment. Optimization of the size and structure of current assets is aimed at ensuring a given level of the relationship between financial risks and economic efficiency of the enterprise. This can be achieved by reviewing the asset management method. The success of any organization is determined by the provision of sources of working capital, the timeliness of replenishment of the need for it. The aim of the work is to develop a new approach to assessing the quality of asset management. The methodology of analysis of the quality of asset management of the enterprise requires serious research and the formation of a consistent algorithm, which includes both quantitative indicators and a model of the behavior of the business entity as a result of diagnostics according to the relevant criteria. The system of indicators of efficiency of management of assets of the enterprise, and also the corresponding directions of the decision of problems in case of unsatisfactory result, is offered in work.

Key words: efficiency, analysis, company assets, asset management, financial indicators.

Шпаков А.В.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Київський національний університет будівництва та архітектури

Shpakov Andrii

Kyiv National University of Construction and Architecture

РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ЗАСОБІВ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ БУДІВЕЛЬНИХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ

Незважаючи на те що Україна вже тривалий час бере участь у багатьох міжнародних програмах із запровадження міжнародних нормативних актів у галузі економіки, права та безпеки на принципах сталого розвитку, у країні існують проблеми, пов'язані з виробничим сектором. Необхідна для цього, у першу чергу, трансформація довкілля повинна починатися із системних перетворюючих процесів у виробництві як основному інструменті сучасного постіндустріального суспільства, що впливає на всі сфери людського життя. У статті розглянуто перспективні напрями оптимізації структурно-організаційних зв'язків в інвестиційно-будівельних системах, сформовані внаслідок урахування під час формування управлінських впливів економічної та інших видів циклічності. Викладено основи нового інструменту для аналітичного обґрунтування прийняття рішень під час управління змінами будівельних стейкхолдерів – резонансно-компенсаційного управління.

Ключові слова: інвестиційно-будівельні системи, резонансно-компенсаційне управління, теорія економічних циклів, інжиніринг, адаптаційний розвиток.

Постановка проблеми. Організації будь-якого типу створюються для виконання певного кола функцій, пов'язаних із задоволенням потреб суспільства або окремих стейкхолдерів. Хоча в класичній постановці завдання управління організацією головна увага зосереджується на забезпеченні стабільності організаційної системи, що вважається запорукою виживання та платформою розвитку, у науковій спільноті виникли обґрунтовані сумніви в достовірності цієї тези в сучасних умовах. У суспільстві постійно виникає попит на нові продукти та послуги. Але для цього не створені «ідеальні» організації, які б могли задовольнити цей попит. Організація, яка здатна весь час продукувати нові інноваційні рішення, надавати надсучасні продукти та послуги на ринку, за принципами еволюційного розвитку повинна сама розвиватися, перетворюючи нові знання на практичні цінності, часто позбуваючись старих неактуальних концептів та технологій, тому вона не може одночасно залишатися стабільною в питаннях корпоративної цілісності та тенденціях до зростання. Через це здатність до змін у сучасних умовах є важливішою за стабільність. Трансформація ринкового середовища до вимог стратегії сталого розвитку суспільства сьогодні є ще одною обставиною для проведення трансформаційних перетворень у виробничій сфері. Це потребує створення нових методологічних підходів до управління змінами, зокрема і в інвестиційно-будівельних системах як про-

відних у господарському комплексі будь-якої економічної системи з урахуванням інтересів будівельних стейкхолдерів. Особливу увагу необхідно приділити формуванню механізмів фінансування інвестиційно-будівельних проєктів та проєктів інжинірингу різних типів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні принципи та теоретичні основи управління змінами як консультативної діяльності, спрямованої на керування та планомірне досягнення цільових станів економічних систем, розглянуто в роботах таких учених, як І. Адізес, Дж. Коттер, Л. Грейнер. Загальноуправлінські та експериментальні підходи до управління змінами на промислових підприємствах розглядалися в дослідженнях вітчизняних науковців І. Запужляка, Т. Кондратьєвої, Т. Гвініашвілі, М. Кизима, С. Стеціва, А. Шегди та ін. Трансформаційні явища, які виникають у процесі організації ефективного будівельного розвитку та інжинірингу як окремих функціональних сегментах економічного механізму будівельно-інвестиційного комплексу, знайшли своє відображення у циклах наукових робіт Г. Рижакіної, О. Малихіної [1]. Функціональні економіко-прикладні аспекти узгодження інтересів стейкхолдерів будівництва розглядалися в роботах Н. Верхоглядіної [2], І. Конової, Р. Тормосова та Д. Рижакіної.

Формулювання цілей статті. У процесі операційної діяльності інвестиційно-будівельних (деVELO-

перських) компаній існує низка сталих питань, без вирішення яких ризики ведення підприємницької діяльності різко зростають. Серед цих питань найважливішим є формування ефективних механізмів прийняття управлінських рішень на основі сучасного адаптаційного економіко-аналітичного інструментарію врахування впливу змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі будівельних підприємств на організаційно-структурні взаємозв'язки між стейкхолдерами інвестиційно-будівельних проєктів.

Постійне оновлення та модифікація економічних методів управління підприємствами будівельної галузі є основою ефективного розвитку інвестиційно-будівельної сфери країни. Цей процес потребує змін у сучасній інституціональній інфраструктурі, урахування чинності і невизначеності у зовнішньому ринковому середовищі реалізації будівельних проєктів. Особливу увагу необхідно приділити розробленню ефективних економічних та організаційних механізмів адаптації девелоперських структур до зміни траєкторії розвитку світової економіки від лінійної до біфуркаційної (непередбачуваної) для забезпечення їх збалансованого зростання та вдосконалення. Завданням дослідження є використання нового механізму резонансно-компенсаційного управління для м'яких змін будівельних стейкхолдерів відповідно до стохастичних змін у середовищі реалізації проєктів будівельного девелопменту та інжинірингу.

Виклад основного матеріалу. Спочатку слід сформулювати теоретичні передумови для вдосконалення організаційно-інституціональної платформи економічного управління підприємствами будівельної галузі в умовах біфуркаційних змін ринкового середовища [3].

Для ефективного управління організаціями з орієнтацією на випередження вимог зовнішнього і внутрішнього середовища необхідним є забезпечення її функціонування, адаптації і розвитку [4]. Керуючі впливи, які здійснюються в процесі управління, є імпульсними, переривчастими і короткотривалими, спрямованими на певне корегування об'єкта управління. Такі короткотривалі впливи можуть бути спрямовані на досягнення двох станів організації: сталого функціонування або розвитку.

У роботі І. Адісеса [5, с. 56] стверджується, що управління змінами є ключовою функцією організації, яка зумовлює процеси її адаптації та розвитку. Без змін організація не розвивається і не існує. Ефективність же змін визначається процесами внутрішньої та зовнішньої інтеграції та дезінтеграції системних зв'язків. В іншій роботі [6, с. 124] пояснюються основні етапи життєвого циклу організації, які визначаються за методологією управління змінами, мета якої полягає у тому, щоб допомогти організації впоратися з нормальними та аномальними проблемами розвитку та старіння, досягти стану розквіту і розвинути в собі внутрішні здібності, що дають змогу перебувати у цьому стані якомога довше. Головними висновками для даного дослідження є циклічність розвитку організацій та

необхідність запровадження управління змінами як функціонального напрямку діяльності для максимізації економічного ефекту та виживання організації.

З іншого боку, економічна основа дослідження формується низкою теорій економічних циклів, описаних у [7; 8].

Сьогодні наукова спільнота виділяє такі загально-визнані економічні цикли:

1) цикли Кондратьєва: довгохвильові цикли тривалістю 40–60 років, у яких головною рушійною силою є радикальні зміни в технічній базі суспільного виробництва, його структурна перебудова;

2) цикли Ковалю: відтворювальні цикли тривалістю 20 років, де рушійна сила – зрушення у відтворювальній структурі національної економіки;

3) цикли Кітчина: цикли руху запасів товарно-матеріальних цінностей із періодом 3–5 років, які генеруються динамікою їх відносної величини на підприємствах;

4) цикли К. Джаглера: похідні господарські цикли з періодом 7–11 років, які утворюються внаслідок взаємодії різноманітних грошово-кредитних чинників;

5) інвестиційні цикли різної періодичності, пов'язані з ринковими коливаннями інвестиційної активності [8].

У розвитку цих циклів угорським економістом Б. Шипошем [7] було виявлено таку особливість: більш тривалі цикли, «вбираючи» у себе, поглинають короткі. При цьому тривалість кожного наступного циклу приблизно вдвічі коротша за попередній. Це означає, що циклічність економіки є системою циклів із жорсткими причинно-наслідковими зв'язками, основний контур якої утворюють довгострокові цикли. Механізми визначаються взаємодією циклів меншої тривалості. Усі вони доповнюють один одного за змістом, але різняться за причинами.

Якщо проаналізувати розвиток підприємства в період одного з описаних вище циклів, використовуючи принцип декомпозиції, то організаційні та економічні показники діяльності підприємства теж матимуть певну циклічність залежно від його галузевої приналежності. Періодичними можна назвати характеристики фінансової звітності, які визначаються в певному порядку з однаковою частотою і є ритмічними (рис. 1). Для підприємств будівельної галузі природну циклічність показників диктує сезонність виконання будівельно-монтажних робіт, проте для таких робіт характерні періоди розгортання і згортання, що свідчить про ритмічність періодів, але «зменшувану» амплітуду – затухаючі цикли (рис. 2).

Споживчий попит на будівельну продукцію, що безпосередньо впливає на прибутки підприємства, також є сезонним (зростання попиту на нерухомість восени або на будівельні матеріали навесні), але суттєво залежить від купівельної спроможності населення, тобто загальноекономічних показників країни та світу. Тому цикли споживацької активності можна розглядати як ритмічні (рис. 3).

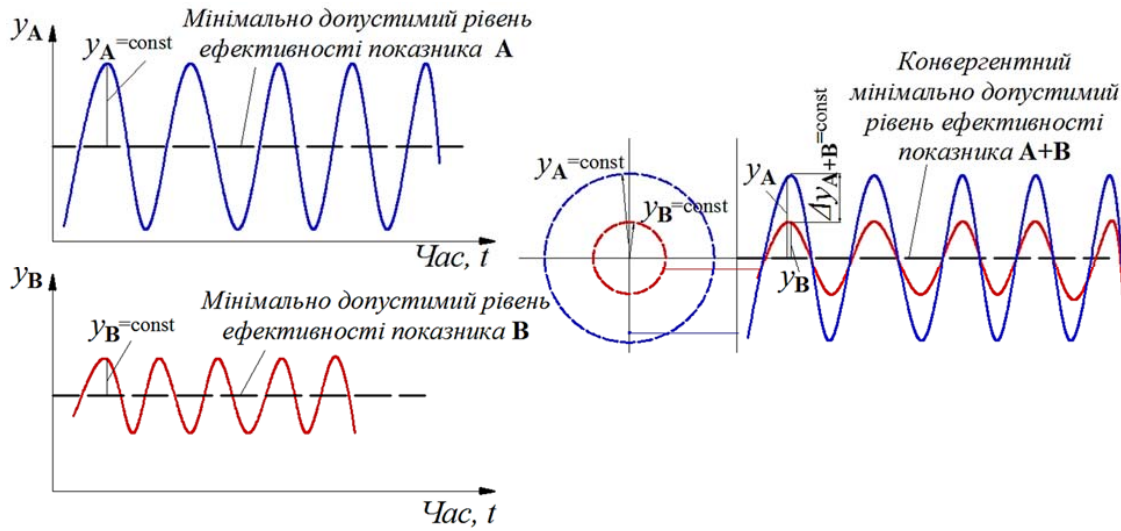

Рис. 1. Ритмічні цикли

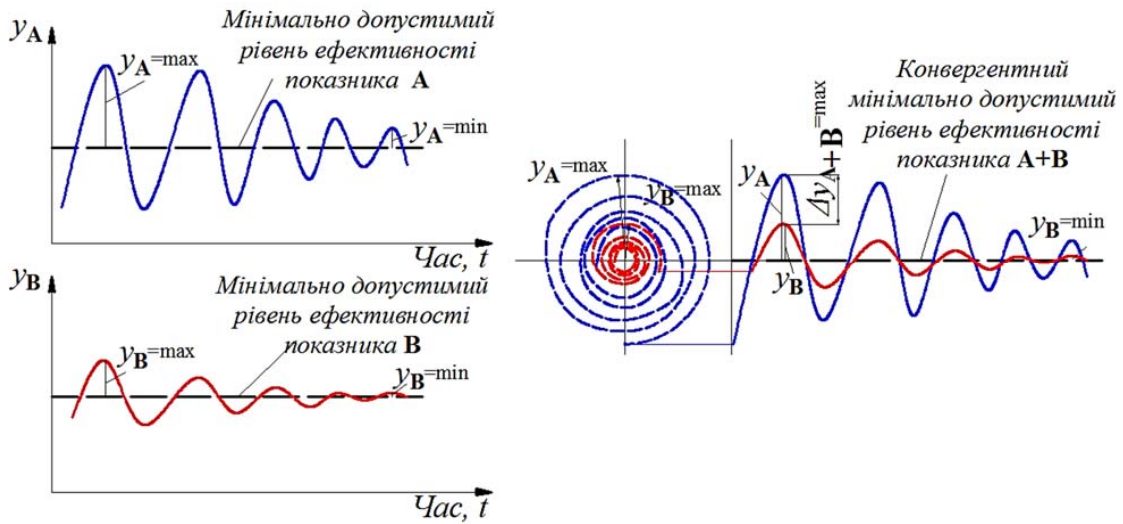

Рис. 2. Затухаючі цикли

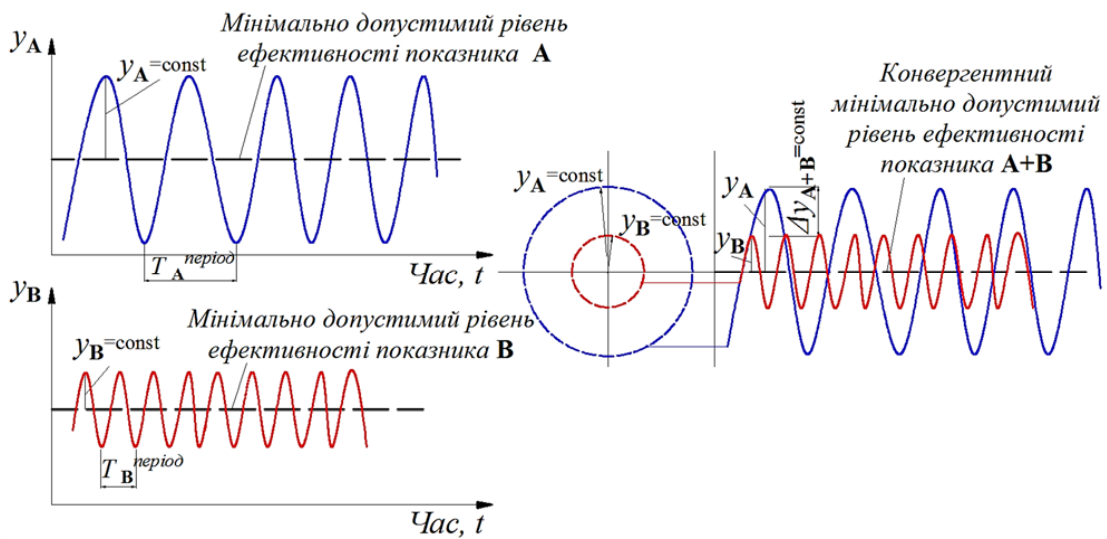

Рис. 3. Неритмічні цикли

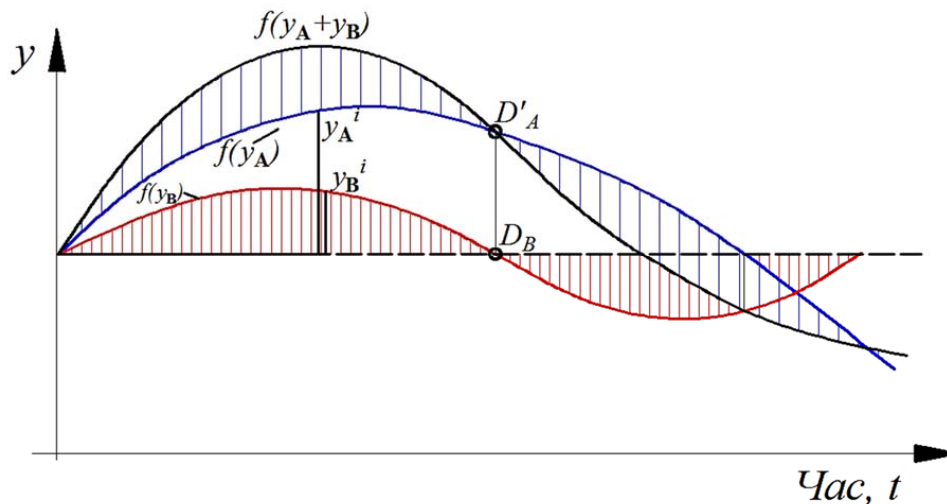

Рис. 4. Синергетичний ефект від накладання амплітуд циклів

Візуалізація природного розвитку підприємства як системи взаємопов'язаних економічних та технологічних показників відповідно до класичних теорій економічних циклів, представлена на рис. 1–3, дає змогу сформулювати гіпотезу про взаємне поглинання (або часткове нівелювання) антагоністичних характеристик діяльності підприємства, зведених в єдиній системі координат. Це дає можливість стверджувати про компенсаційний ефект за накладення несприятливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища (рис. 4), за яких амплітудні значення показників діяльності стейкхолдерів А та В взаємокомпенсуються. І навпаки, запропонована система неритмічних циклів або антагоністичних періодів розвитку дає змогу досягти явища резонансу позитивних економічних показників за накладення сприятливих умов – $\sum u_{\max}$.

Під час використання резонансних впливів важливою є не кількісна характеристика, а його відповідна технологічна, часова та типова структура. Таким чином, малі управлінські й організаційні впливи можуть призвести до значних позитивних результатів. Цей принцип нелінійності досі дуже рідко використовується в практичному менеджменті [9]. До таких малих прямих впливів можна віднести своєчасний перехід з одного режиму впливу на інший (від самоорганізації до управління, а також комбіновані пакети елементів, необхідних для реалізації бізнес-процесів (інформаційне

забезпечення, людські ресурси, технічне та фінансове забезпечення).

Прикладом резонансних впливів може бути узгодження впливу з особливостями виконавців і складністю реалізації процесів, виведення виконавців на власні механізми і шляхи розвитку шляхом навчання, стажування, ротації. Помірне резонансне управління у взаємодії із самоорганізацією дає змогу переводити організацію з одного якісного стану до іншого з мінімальними витратами часу, ресурсів та зусиль завдяки персоналізованому набору різних методів впливу.

Висновки. Резонансне управління в аспекті забезпечення адаптивності підприємства будівельної галузі до зовнішніх викликів разом із використанням ефекту динамічної нестійкості дає найкращі результати, тобто організація може зберігати рівновагу тільки за постійних управлінських впливів. З одного боку, це загроза, з іншого – можливість змінити стратегію діяльності і швидко перейти з одного квазістабільного стану в інший, більш вигідний у поточній ринковій ситуації. Для активізації такого методу управління всім специфічним учасникам будівельного ринку необхідно оновлювати зміст принципів економічного управління на основі впровадження резонансних управлінських технологій та врахування випереджуючої ролі інформаційних технологій у забезпеченні ефективності управління будівельними підприємствами, проектами.

Список літератури:

1. Рижаківа Г.М., Малихіна О.М. Економіко-управлінські предиктори стратегічного девелопменту в умовах динамічного середовища впровадження проектів будівництва. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2019. Вип. 39. Ч. 2. С. 152–162.
2. Верхоглядова Н.І., Кононова І.В. Оцінка впливу стейкхолдерів на управління стійкістю функціонування будівельного підприємства. *Економічний простір*. 2011. № 53. С. 187–197.
3. Панкратова Л.А. Теоретичні аспекти адаптації підприємств до ринкових умов господарювання. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК*. 2004. Вип. 30. С. 239–242.
4. Гаркуша О.Ю. Концептуальний підхід до формування механізму управління розвитком виробничого підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2014. Вип. 6. Ч. 2. С. 128–133.

5. Адізес І. Управління змінами. Київ : Book Chef, 2018. 400 с.
6. Адізес І. Управление жизненным циклом корпорации / пер. с англ. ; под науч. ред. А.Г. Сеферяна. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 384 с.
7. Мельник Л.Г. Теория самоорганизации экономических систем : монография. Сумы : Университетская книга, 2012. 439 с.
8. Найпак Д.В. Формування алгоритму управління організаційними змінами в забезпеченні розвитку підприємства на основі процесного підходу. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 2(33). С. 1–11.
9. Пашченко О.П. Сучасні методи управління змінами на підприємстві. *Вісник ЖДТУ. Серія. «Економічні науки»*. 2014. № 3(69). С. 170–178.

References:

1. Ryzhakova H.M., Malykhina O.M. (2019) Ekonomiko-upravlinski predyktory stratehichnoho developmentu v umovakh dynamichnoho seredovyshcha vprovadzhenia proektiv budivnytstva [Economic and management predictors of strategic development in a dynamic environment for the implementation of construction projects]. *Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannia rynkovykh vidnosyn* [Ways to improve the efficiency of construction in the context of the formation of market relations], no. 39(2), pp. 152–162. (in Ukrainian)
2. Verkhohliadova N.I., Kononova I.V. (2011) Otsinka vplyvu steikholderiv na upravlinnia stiikistiu funktsionuvannia budivelnoho pidpriemstva [Assessment of the impact of stakeholders on the management of the sustainability of the functioning of a construction enterprise]. *Ekonomichnyi prostir* [Economic space], no. 53, pp. 187–197. (in Ukrainian)
3. Pankratova L.A. (2004) Teoretychni aspekty adaptatsii pidpriemstv do rynkovykh umov hospodariuvannia [Theoretical aspects of adaptation of enterprises to market conditions of economic management]. *Visnyk Khark. nats. tekhn. un-tu silskoho hospodarstva. Ekonomichni nauky. Rynkova transformatsiia ekonomiky APK* [Bulletin Khark. nat. tech. University of Agriculture. Economic sciences Market transformation of the agro-industrial complex economy], no. 30, pp. 239–242. (in Ukrainian)
4. Harkusha O.Iu. (2014) Kontseptualnyi pidkhid do formuvannia mekhanizmu upravlinnia rozvytkom vyrobnychoho pidpriemstva [Conceptual approach to the formation of a management mechanism for the development of a manufacturing enterprise]. *Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomichni nauky* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic Sciences], no. 2, pp. 128–133. (in Ukrainian)
5. Adizes I. (2018) *Upravlinnia zminamy* [Change management]. Kyiv. Book Chef. (in Ukrainian)
6. Adizes I. (2007) *Upravlenie zhiznennyim tsiklom korporatsii* [Corporate lifecycle management]. Piter. SPb. (in Russian)
7. Melnyk L.H. (2012) *Teoriya samoorganizatsiy ekonomicheskyykh system: monohrafiia* [The theory of self-organization of economic systems]. Sumy. Unyversytetskaia knyha. (in Russian)
8. Naipak D.V. (2011) Formuvannia alhorytmu upravlinnia orhanizatsiinykh zminamy v zabezpechenni rozvytku pidpriemstva na osnovi protsesnoho pidkhodu [Formation of a method for managing organizational changes in ensuring the development of a company based on a process approach]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia* [Theory and practice of public administration], no. 2(33), 1–11. (in Ukrainian)
9. Pashchenko O.P. (2014) Suchasni metody upravlinnia zminamy na pidpriemstvi [Modern ways of managing change in the enterprise]. *Visnyk ZhDTU. Seriiia «Ekonomichni nauky»* [Bulletin of ZhDTU. Series "Economic Sciences"], no. 3(69), pp.170–178. (in Ukrainian)

РАЗВИТИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ И ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫХ СРЕДСТВ УПРАВЛЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЯМИ СТРОИТЕЛЬНЫХ СТЕЙКХОЛДЕРОВ

Несмотря на то что Украина уже длительное время принимает участие во многих международных программах по внедрению международных нормативных актов в области экономики, права и безопасности в контексте устойчивого развития, в стране, как и во всем мире, существуют проблемы, связанные с производственным сектором. Необходимая для этого в первую очередь трансформация среды обитания должна начинаться с системных преобразующих процессов в производстве как в основном инструменте современного постиндустриального общества, оказывающего влияние на все сферы человеческой жизни. В статье рассматриваются перспективные направления оптимизации структурно-организационных связей в инвестиционно-строительных системах, сложившиеся в результате учета при формировании управленческих влияний экономической и других видов цикличности. Изложены основы нового инструмента для аналитического обоснования принятия решений при управлении изменениями строительных стейкхолдеров – резонансно-компенсационного управления.

Ключевые слова: инвестиционно-строительные системы, резонансно-компенсационное управление, теория экономических циклов, инжиниринг, адаптационное развитие.

DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL APPROACHES AND TOOLS FOR CONTROL OF CHANGES IN BUILDING STAKEHOLDERS

Despite the fact that Ukraine has been taking part in many international programs for the implementation of international regulations in the field of economics, law and security in the context of sustainable development for a long time, there are problems in the country, as in the rest of the world, associated with the manufacturing sector. The transformation of the environment required for this, first of all, should begin with systemic transformative processes in production, as in the main tool of the modern post-industrial society, influencing all spheres of human life. The article discusses promising directions for optimizing structural and organizational ties in investment and construction systems, which have emerged as a result of taking into account the formation of managerial influences of economic and other types of cyclicity. The foundations of a new tool for analytical substantiation of decision-making in the management of changes in construction stakeholders – resonant compensation management. The work visually presents the nature of enterprise development as a system of interrelated economic and technological indicators in accordance with the classical theories of economic cycles. The hypothesis of mutual absorption (or partial leveling) of the antagonistic characteristics of the enterprise's activities, given in a single coordinate system, makes it possible to assert a compensatory effect when unfavorable conditions of the external and internal environment are imposed. And vice versa, the proposed system of irregular development cycles makes it possible to achieve the phenomenon of resonance of positive economic indicators when favorable conditions are imposed. Attention is focused on the threat of maintaining a state of equilibrium only under the condition of constant administrative influence. The concept of «moderate resonant management» is proposed, which will minimize, in particular, the time spent on changing the qualitative state of the organization, due to a personalized set of various methods of influence and achieve a new quasi-stable state of the organization's existence.

Key words: investment and construction systems, resonant compensation management, theory of economic cycles, engineering, adaptive development.

3. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-5-10>

УДК 336.7

Клименко О.М.

кандидат наук з державного управління, доцент,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Мала С.І.

кандидат економічних наук, доцент,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Путінцев А.В.

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів та обліку,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Klymenko Oksana, Mala Svitlana, Putintsev Anatolii

V.I. Vernadsky Taurida National University

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ

У статті розглянуто особливості функціонування банківської системи в умовах коронакризи. Аналіз показників діяльності банків України показав, що розмір капіталу банків та показник ліквідності перебувають на досить високому рівні, що створює непогані перспективи для роботи банківської системи у перспективі. На початку коронакризи НБУ розширив обсяги та спростив механізми підтримання ліквідності банківськими установами, що дало змогу продовжити кредитування економіки, незважаючи на високі кредитні ризики. На функціонування банків має вплив цифровізація банківських послуг та внутрішніх процесів. У подальшому збережуть свої позиції або стануть лідерами банківського сектору ті установи, які будуть спроможними максимально швидко адаптуватися до дистанційного та онлайн-режиму та перейти до цифрової парадигми обслуговування клієнтів.

Ключові слова: банківська система, коронакриза, ліквідність, кредити, цифровізація.

Постановка проблеми. Банківська система є невід'ємним складником фінансової системи та економіки країни у цілому. Через банківську систему діє механізм розподілу фінансових ресурсів та грошових коштів, відбувається їх мобілізація та залучення в економічний обіг. Не менш важливою функцією банківської системи є кредитування економіки та забезпечення фінансової стабільності. Програма реформ оздоровлення банківської системи, запропонована Національним банком України, призвела до значного зменшення кількості банків та суттєвих змін у функціонуванні найбільш важливих системних банків. Нині особливого значення набуває роль НБУ в умовах економічної кризи, спричиненої COVID-19. Окреслені процеси викликають об'єктивну необхідність у дослідженні сучасного стану банківського сектору України та його подальших перспектив розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження особливостей функціонування та регулювання банківської системи України зробили

такі вітчизняні вчені, як Т.М. Болгар, С.А. Кузнецова, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, С.В. Науменкова, Л.О. Примостка, З.С. Пестовська, Н.Г. Слав'янська, Р.І. Тиркало. Науковці О.М. Вовчак та О.М. Крамаренко приділили значну увагу формулюванню напрямів стабілізації роботи банків в умовах кризових явищ [1]. Однак більшої уваги потребують дослідження банківської системи, яка постала перед викликами, спричиненими COVID-19, та розроблення шляхів подолання негативних наслідків цієї пандемії.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей функціонування банківської системи України в умовах коронакризи.

Виклад основного матеріалу. Банківський сектор у 2020 р. стабільно функціонував в умовах коронакризи та належним чином виконував свої функції, чим сприяв стабільному розвитку економіки. Це було можливим завдяки тому, що у попередні роки була проведена робота з очищення та підвищення стійкості банківської системи, а також завдяки своєчасній реак-

ції банків, що діяли під керівництвом Національного банку, яка була спрямована на подолання негативних наслідків пандемії.

НБУ було вжито низку заходів для збільшення ліквідності банківської системи та розширення її можливості для кредитування реального сектору економіки. Достатня ліквідність банків дала змогу зберегти довіру вкладників та продовжити процес зниження ставок за депозитами, що відбувалося без відпливу коштів із банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. Паралельно відбувалося зниження ставок за кредитами, відкривалися державні програми підтримки бізнесу, що дало змогу поживити кредитування у національній валюті, зокрема після певного сповільнення, що спостерігалось на початку 2020 р. Проте кількість виданих банками кредитів у доларах зменшилася. Списання з балансів банків непрацюючих кредитів сприяло підвищенню інвестиційної привабливості банків, зокрема державних.

Для протидії негативному впливу пандемії COVID-19 та карантинних заходів на економіку та фінансовий сектор Національний банк розширив обсяги та спростив механізми підтримання ліквідності банківськими установами. Це було зроблено за рахунок: 1) збільшення періодичності проведення тендерів із підтримання ліквідності та строку надання кредитів із 30 до 90 днів; 2) розширення переліку прийнятної застави, яку банки можуть надавати для отримання рефінансування; 3) запровадження нових інструментів, у тому числі довгострокового рефінансування на строк від одного до п'яти років. Національний банк 8 травня 2020 р. провів перший тендер із надання довгострокового рефінансування банкам без обмеження по сумі. Обсяги рефінансування обмежувалися лише наявною у банків ліквідною заставою. У тендері взяли участь 11 банківських установ, які загалом отримали майже 2,4 млрд грн на строк від одного до п'яти років. Така підтримка Національним банком довгострокової ліквідності банків дала їм змогу більш активно здійснювати довгострокові інвестиції та надавати кредити реальному сектору економіки, який зазнав утрат під час кризи, спричиненої пандемією коронавірусу [2].

Коронакриза погіршила фінансовий стан банків України. Прибуток банківського сектору в 2020 р. був на 29,2% меншим, аніж у 2019 р., і становив 41,3 млрд грн. Майже 90% прибутку сектору сформували п'ять банків, зокрема понад половину – «ПриватБанк». Кількість збиткових банків за рік не зросла і становила вісім установ. Протягом 2020 р. було визнано неплатоспроможними два банки: АТ «Місто Банк» та ПАТ «Банк «Київська Русь», оскільки цими установами не було виконано нормативів капіталу. На кінець 2020 р. на ринку банківських послуг працювали 73 банківські установи. У загальній кількості банків частка приватних становить 52,6%. Половина з топ-20 банків мали рентабельність капіталу понад 15% [3].

Основною причиною погіршення фінансового результату банківського сектору в 2020 р. було фор-

мування резервів під очікувані збитки. Деякі банки визнали зниження якості активів через фінансові труднощі позичальників. У зв'язку із цим відрахування до резервів за кредитами зросли на 91% – до 20,8 млрд грн. Сформований розмір капіталів банків дав змогу більшості з них належним чином виконувати встановлені банківські нормативи протягом року.

Водночас утрати від кредитного ризику, якщо порівняти з обсягом портфеля банків, суттєво не зросли та залишалися на прийнятному рівні. Ще чверть від загальних відрахувань до резервів сформував «ПриватБанк» під юридичні ризики. Проте навіть з урахуванням цих витрат сукупні втрати сектору виявилися значно меншими, ніж під час попередніх криз.

Загальне зниження бізнес-активності під час карантину та падіння попиту на кредити й банківські послуги негативно позначилися на операційних доходах. Водночас і функціонування відділень в умовах пандемії, і перехід в онлайн-формат потребували збільшення операційних витрат. У результаті за 2020 р. банки отримали на 8,2% більше операційного доходу, ніж за попередній рік, а операційні витрати зросли на 14,2% за розрахунковий рік. Отже, чистий операційний прибуток збільшився лише на 1,8% розрахункового року, а операційна ефективність погіршилася: CIR сектору становив 53,6% проти 50,8% у 2019 р. [3].

За індексом Херфіндаля-Хіршмана рівень концентрації чистих активів банківського сектору залишається порівняно низьким (менше 1 000). Найбільші 20 банків України володіють понад 90% усіх чистих активів сектору. Чисті активи банків за 2020 р. зросли на 22,4%, до 1823 млрд грн, що насамперед пов'язано з випуском державних цінних паперів. Найсуттєвіше зростання відбулося завдяки вкладенням банків в ОВДП (на 60,4%), що забезпечило дві третини номінального приросту чистих активів за рік. Наприкінці 2020 р. уряд здійснив значні бюджетні видатки, що сприяло підвищенню ліквідності банків та їхнім вкладенням у депозитні сертифікати Національного банку. Таким чином, обсяги депозитних сертифікатів Національного банку за 2020 р. збільшилися на 7,5% [3].

Обсяги корпоративного кредитування банківським сектором упродовж 2020 р. були на рівні минулих років, а динаміка була нестабільною (рис. 1). Падіння попиту на окремі товари та послуги, спричинене пандемією, а також запроваджені навесні жорсткі карантинні обмеження суттєво скоротили фінансову діяльність окремих секторів економіки. Попит на кредити з боку підприємств знизився, а фінансовий стан позичальників став погіршуватися.

Щоб зменшити негативні наслідки кризи для кредитного портфеля, банківські установи здійснювали реструктуризацію кредитів для сумлінних боржників, які зазнали труднощів унаслідок пандемії. Найуразливішими до проявів коронакризи впродовж 2020 р. залишалися малі підприємства. Уряд запровадив для їх підтримки державні програми, зокрема «Доступні кредити 5–7–9%» (з 01.02.2020), які передбачали часткову

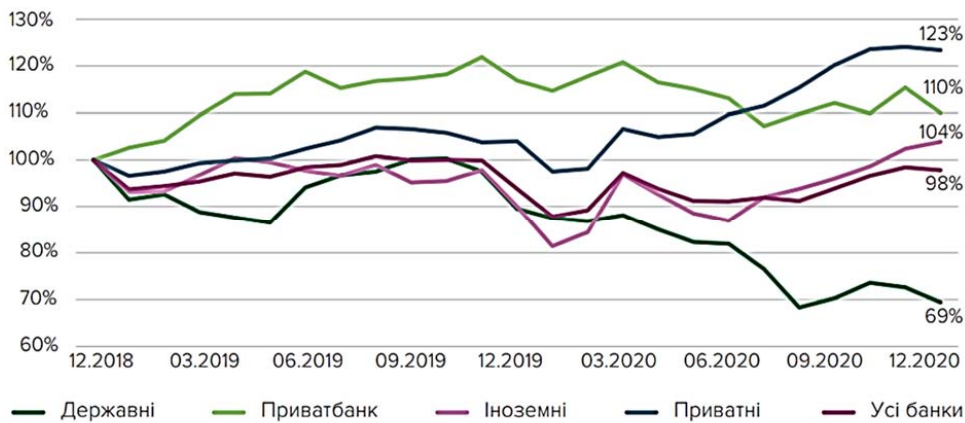

Рис. 1. Чисті кредити суб'єктам господарювання у грн, 2018р., 100% [3]

Джерело: [3]

компенсацію відсоткової ставки за кредитами та певні державні гарантії.

Проведені заходи та поступове відновлення економічної діяльності сприяли поступовому поштовху корпоративного кредитування. У першому півріччі 2020 р. відбулося скорочення обсягу корпоративного портфеля, у другому – чисті гривневі кредити для бізнесу зросли. Загалом за 2020 р. чисті гривневі кредити суб'єктам господарювання збільшилися на 4,3%. Найбільш динамічно кредитували бізнес банки з іноземним та приватним капіталом – понад 15% за 2020 р. [3]. Чисті валютні кредити зменшилися на 11,1% 2020 р. в доларовому еквіваленті.

Роздрібне кредитування у 2020 р. різко зменшилося. Чистий гривневий кредитний портфель фізичних осіб за рік зріс лише на 5,5% проти 30% приросту в 2019 р. Основні причини різкого зменшення роздрібного кредитування – це сповільнення нових оформлень кредитів через падіння попиту на окремі категорії споживчих товарів та певна невизначеність щодо динаміки доходів населення під час коронакризи.

Водночас активізувалося у другому півріччі іпотечне кредитування, що було спричинено зниженням відсоткових ставок. Чисті гривневі кредити на придбання та реконструкцію нерухомості зросли на 14,9% за друге півріччя та на 11,5% за 2020 р. Середньомісячні обсяги нових кредитів більше ніж подвоїлися, якщо порівняти з першим півріччям 2020 р. і з 2019 р.

Запроваджені вимоги до списання знецінених фінансових активів допомогли зменшити обсяг непрацюючих активів на балансах банків, найбільше у державних. У результаті частка непрацюючих кредитів по банківській системі загалом знизилася на 7,4 в. п. – до 41,0% на кінець 2020 р. Непрацюючі кредити не становлять загрози банківській системі, оскільки рівень їх покриття всіма резервами наприкінці року становив майже 98%.

Усупереч песимістичним очікуванням унаслідок коронакризи якість кредитного портфеля значно не погіршилася. Цьому сприяли як висока якість портфеля перед початком кризи, так і своєчасні дії банків із

реструктуризації позик. Суттєве зростання кредитного ризику було визнане за незначною часткою кредитів, а покриття резервами працюючих кредитів зросло лише на 1–2 в. п. Водночас подолання кредитного ризику залишається головним для банків у перспективному періоді. Незважаючи на суттєве поліпшення економічної ситуації в державі у другому півріччі 2020 р., окремі позичальники банків досі мають фінансові труднощі. Це може негативно вплинути на якість обслуговування кредитів, а отже, зумовить потребу в додатковому формуванні резервів банками. Щоб упевнитися, що заявлена банками якість кредитного портфеля відповідає дійсності, НБУ планує провести оцінку якості активів банківського сектору, а 30 банків додатково пройдуть стрес-тестування.

Упродовж 2020 р. зобов'язання банків виросли на 24,9% і на кінець періоду становили 1 612 млрд грн. Основними чинниками такого приросту стали ріст надходження коштів клієнтів та підтримка ліквідності банків із боку НБУ. Частка коштів населення та бізнесу у зобов'язаннях від початку 2020 р. зросла на 1,3 в. п. – до 84,6%. Обсяг кредитів рефінансування 2020 р. збільшився в 7,9 рази, а частка коштів Національного банку у зобов'язаннях зросла з історичного мінімуму 0,4% у лютому до 3,8% на кінець 2020 р. [3].

Валовий зовнішній борг банківської системи за 2020 р. скоротився на 23%. Також обсяги міжбанківських зобов'язань зазнали суттєвого скорочення.

У 2020 р. всупереч кризі гривневі депозити населення стрімко зростали – на 26,5% за рік. Значно дешевші валютні вклади зросли на 0,6% за рік у доларовому еквіваленті. Найсуттєвіше зростання гривневих вкладів упродовж року спостерігалось у «ПриватБанку» та в приватних банках, валютних вкладів – у банках з іноземним та приватним капіталом [5]. Необхідно зазначити, що «ПриватБанк» є лідером і за обсягом депозитних операцій із фізичними особами: на банківську установу припадає третина залучених сектором вкладів.

Отже, упродовж усього року банкам вистачало ліквідності для поглинання негативних наслідків. Норми-

тив короткострокової ліквідності LCR більшість банків виконувала зі значним запасом. Темпи зростання чистого процентного та комісійного доходів були найнижчими за останні чотири роки. Водночас після весняного шоку, який негативно позначився на результаті II кварталу 2020 р., процентний та комісійний доходи почали відновлюватися, а в IV кварталі стрімко зростали. За результатами року чистий процентний дохід зріс на 7,0%, чистий комісійний дохід – на 5,8% за аналізований період [6].

Необхідно зазначити, що пандемія COVID-19 спричинила і позитивні зміни в банківській сфері. Вона стала каталізатором більш широкої цифровізації. До пандемії менше половини українських банків провели цифровізацію своїх банківських послуг у режим он-лайн. Але під впливом карантинних обмежень задля збереження своїх позицій на ринку банківських послуг майже всі банки прискорили процес цифровізації та запустили свої Інтернет-банкінги.

Розмір капіталу банків та показник ліквідності перебувають на досить високому рівні, що створює непогані перспективи для роботи банківської системи у перспективі, щоб і надалі проводити кредитування економіки. Для банківського сектору на майбутнє залишається проблема високого кредитного ризику. Інші процеси, які впливатимуть на бізнес-моделі банків, – це подальша цифровізація банківських послуг та внутрішніх процесів. Тобто збережуть свої позиції або стануть лідерами банківського сектору ті установи, які будуть спроможними максимально швидко адаптуватися до дистанційного та онлайн-режиму та перейти до цифрової парадигми обслуговування клієнтів.

Висновки. Коронакриза стала першою кризою, яка не супроводжувалася відпливом коштів громадян із банків. Вона довела ефективність запроваджених раніше НБУ макропруденційних заходів. Українські банки увійшли в кризу добре капіталізованими, прибутковими та зі значним запасом ліквідності. Це результати значних зусиль Національного банку впродовж

попередніх років, зокрема з оздоровлення банківського сектору, впровадження міжнародно визнаних вимог до капіталу й ліквідності, регулярного стрес-тестування, ризик-орієнтованого нагляду та спонукання банків до формування запасу міцності.

Окрім того, ще до кризи вдалося вирішити давні проблеми сектору з пов'язаним кредитуванням, що посилювали негативні наслідки попередніх криз для фінансової системи та реальної економіки. Як результат, фінансовий сектор пройшов 2020 р. без значних утрат, не став чинником поглиблення кризи. Натомість банки продовжили виконувати функцію підтримки економіки.

Пандемія стала каталізатором цифровізації банківської системи. Найближчим часом перспективними напрямами вдосконалення банківської сфери у цьому напрямі повинні стати: створення цифрових банків, застосування біометричної безпеки, співпраця з відомими брендами, розроблення стильного, легкого у користуванні, мінімалістичного мобільного банкінгу.

Зміцнення стійкості банківської системи в умовах посилення ризиків, пов'язаних із коронокризою, можливе за виконання певних заходів:

- проведення рефінансування банків, у яких спостерігається значне падіння обсягу пасивів;
- перегляд економічних нормативів, зокрема нормативів ліквідності;
- зниження доларизації кредитного та депозитного портфелів банківських установ до рівня, нижчого за 35%;
- приведення нормативів капіталу у відповідність до вимог Базельської угоди III;
- надання переваги корпоративному кредитуванню порівняно зі споживчим;
- запровадження комплексу заходів щодо зниження ризиків кредитування бізнесу;
- створення ефективної систем управління для продажу активів неплатоспроможних банків для повернення кредитів рефінансування, які вони раніше отримували [4].

Список літератури:

1. Сомик А.В. Еволюція основних засад грошово-кредитної політики в аспекті визначенні монетарного та валютного режимів. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1(34). С. 37–44.
2. Банки залучили 2,4 млрд грн на першому тендері з надання довгострокового рефінансування. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-zaluchili-24-mlrd-na-pershomu-tenderi-z-nadannya-dovgostrokovogo-refinansuvannya> (дата звернення: 27.10.2021).
3. Річний звіт Національного банку України за 2020 рік. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2020-rik> (дата звернення: 11.10.2021).
4. Україна після коронакризи – шлях до одужання. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/ukrainapislya-koronakrizi-shlyakh-oduzhannya> (дата звернення: 02.11.2021).
5. Як банківський сектор пережив коронакризу. URL: <https://ces.org.ua/yak-bankivskyy-sektor-koronakryzu/> (дата звернення: 02.11.2021).
6. Національний банк проти коронавірусу. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/covid19> (дата звернення: 02.11.2021).

References:

1. Somyk I.V. (2013) Evolution of the basic principles of monetary policy in terms of determining monetary and exchange rate regimes. *Visnyk Ukrayins'koyi akademiyi bankivs'koyi spravy*, no. 1(34), pp. 37–44. (in Ukrainian)
2. Banky zaluchyly 2,4 mlrd hrn na pershomu tenderi z nadannya dovhostrokovoho refinansuvannya. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-zaluchili-24-mlrd-na-pershomu-tenderi-z-nadannya-dovhostrokovogo-refinansuvannya> (accessed 27 october 2021).
3. Richnyy zvit Natsional'noho banku Ukrayiny za 2020 rik. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2020-rik> (accessed 11 october 2021).
4. Ukrayina pislya koronakryzy – shlyakh do oduzhannya. Available at: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/ukraina-pislya-koronakrizi-shlyakh-oduzhannya> (accessed 02 november 2021).
5. Yak bankivs'kyi sektor perezhyv korona kryzu. Available at: <https://ces.org.ua/yak-bankivskyy-sektor-koronakryzu/> (accessed 02 november 2021).
6. Natsional'nyy bank proty koronavirusu. Available at: <https://ces.org.ua/yak-bankivskyy-sektor-koronakryzu/> (accessed 02 november 2021).

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ КРОНОКРИЗИСА

В статье рассмотрены особенности функционирования банковской системы в условиях коронакризиса. Анализ показателей деятельности банков Украины показал, что размер капитала и показатель ликвидности находятся на достаточно высоком уровне, что создает неплохие перспективы для работы банковской системы в перспективе. В начале коронакризиса НБУ расширил объемы и упростил механизмы поддержания ликвидности банковскими учреждениями, что позволило продолжить кредитование экономики, несмотря на высокие кредитные риски. На функционирование банков оказывает влияние цифровизация банковских услуг и внутренних процессов. В дальнейшем сохраняют свои позиции или станут лидерами банковского сектора учреждения, которые будут способны максимально быстро адаптироваться к дистанционному и онлайн-режиму и перейти к цифровой парадигме обслуживания клиентов.

Ключевые слова: банковская система, коронакризис, ликвидность, кредиты, цифровизация.

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF UKRAINE BANKING SYSTEM IN THE CONDITIONS OF CORONACRISIS

The article considers the peculiarities of the functioning of the banking system in the corona crisis conditions. The banking system is a component of the country's financial system, through which the mobilization and attraction of financial resources and money into economic circulation, as well as lending to the economy and ensuring financial stability. In the context of the economic crisis caused by COVID-19, the study of the current state of the Ukrainian banking sector; the role of the National Bank of Ukraine in the stabilization and further development of the banking system becomes especially important. The banking sector of Ukraine functioned stably in the conditions of the corona crisis in 2020. This was possible due to the fact that work was carried out to increase the stability of the banking system in previous years, as well as due to the timely response of the National Bank and banks, which was aimed at overcoming the negative effects of the pandemic. The National Bank has expanded the scope and simplified the mechanisms for maintaining liquidity by banking institutions. Sufficient liquidity of banks allowed to maintain the confidence of depositors and to continue the process of lowering deposit rates and lowering interest rates on loans, to continue lending to the economy despite high credit risks. The coronary crisis worsened the financial condition of Ukrainian banks. The profit of the banking sector in 2020 was 29.2% lower than in 2019. The main reason for the deterioration of the financial result of the banking sector in 2020 was the formation of provisions for expected losses. Some banks had a decline in asset quality due to the financial difficulties of borrowers. However, the analysis of the performance of Ukrainian banks showed that the size of banks' capital and liquidity ratio are at a fairly high level, which creates good prospects for the banking system in the future. The functioning of banks is influenced by the digitalization of banking services and internal processes. In the future, those institutions that will be able to adapt as quickly as possible to the remote and online mode and move to a digital paradigm of customer service will retain their positions or become leaders in the banking sector.

Key words: banking system, coronacrisis, liquidity, credits, digitalization.

Стороженко Н.О.

аспірантка кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Сумський державний університет

Височина А.В.

кандидат економічних наук, доцент,
старший викладач кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування,
Сумський державний університет

Storozhenko Nataliia, Vysochyna Alina

Sumy State University

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз доходів місцевих бюджетів та державного бюджету за період із 2008 по 2020 р. Проведено їх порівняння та визначено основні тенденції. Зроблено дослідження динаміки основних складників доходів місцевих бюджетів (податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій із капіталом, офіційних трансфертів). Визначено найбільш вагомими показниками та проаналізовано їх динаміку. Розраховано показник фінансової децентралізації податкових надходжень за 2008–2020 рр. Проведено огляд динаміки темпів приросту податкових надходжень у структурі місцевих фінансів. Досліджено динаміку зміни показників податкових надходжень та виявлено вплив децентралізаційних перетворень на їх структуру. Зроблено огляд динаміки частки офіційних трансфертів у структурі надходжень до місцевих бюджетів та темпи їх приросту. За результатами дослідження виявлено закономірності впливу розмірів міжбюджетних трансфертів на рівень фінансової автономії бюджетів територіальних органів влади в контексті реформи децентралізації.

Ключові слова: державний бюджет, місцевих бюджет, доходи місцевих бюджетів, податкові надходження, офіційні трансферти, децентралізація державного управління.

Постановка проблеми. Процес формування та розвитку інститутів місцевого самоврядування є найбільш актуальним питанням сьогодення. Ураховуючи те, що країна перебуває на стадії змін, пов'язаних із процесом децентралізації владних повноважень, важливим аспектом досліджень стає здатність територіальних громад забезпечити належну ресурсну базу для ефективного функціонування, а також можливості самостійного вирішення питань власного соціально-економічного розвитку.

Основою ресурсної бази бюджету є його дохід. Саме дохід демонструє спроможність економічної одиниці забезпечити соціально-економічний розвиток окремої території, а також є важливим складником системи фінансових відносин. Таким чином, проблема своєчасного та якісного планування доходів бюджету територіальних громад значною мірою визначає ефективність регуляторних інтервенцій органів місцевого самоврядування у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку території, а також зменшує залежність від обсягу трансфертів із бюджетів вищих рівнів. Ураховуючи актуальність проблематики забезпечення фінансової автономії місцевих бюджетів, що визначається як на національному, так міжнародному

рівні, нагальним завданням є огляд дослідження сучасних тенденцій формування ресурсної бази територіальних органів влади, а також аналіз її складників у системі фінансово-економічних відносин, що і визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну кількість наукових праць вітчизняних та закордонних учених присвячено дослідженню проблеми формування ресурсної бази місцевих бюджетів, серед яких на особливу увагу заслуговують напрацювання О. Кириленка [1], О. Рожка [2], Т. Васильєвої [3], М. Кужелева [4] та ін. Проте досі залишається невирішеною низка питань стосовно сутності фінансової автономії місцевих бюджетів у контексті реалізації реформи фінансової децентралізації, а також напрямів ідентифікації ролі податкових надходжень у цьому процесі.

Формулювання цілей статті. Основним завданням дослідження є проведення економіко-статистичного аналізу динаміки та структури доходів місцевих бюджетів та їхніх складників, а також визначення впливу реалізації реформи фінансової децентралізації на її формування в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Рівень упровадження реформи місцевого самоврядування та територіальної

організації влади [5] є важливим показником розвитку інститутів місцевих бюджетів та ключовим ідентифікатором процесу децентралізації державного управління. Зокрема, тенденцію впровадження самостійності місцевих бюджетів ми можемо спостерігати, аналізуючи співвідношення рівня доходів державного та місцевих бюджетів за 2008–2020 рр. (рис. 1), використовуючи дані Державної казначейської служби України [6]. Ми бачимо, що значна частина ресурсів зосереджена в державному бюджеті, а також спостерігаємо тенденцію її зростання. Це говорить про те, що, незважаючи на проведення політики децентралізації бюджетної системи, яка є важливим показником бюджетної та податкової самостійності місцевого самоврядування, збільшується рівень бюджетної централізації. Про це також свідчить поступове зменшення частки доходів місцевих бюджетів за період із 2008 по 2020 р. із 37,2% до 30,5% навіть з урахуванням міжбюджетних трансфертів.

Місцеві бюджети є основним фінансовим інститутом місцевого самоврядування, котрий акумулює, розподіляє та перерозподіляє доходи, які необхідні для забезпечення соціально-економічного зростання території, а також ефективного функціонування територіальних громад.

Основними складниками доходів до місцевих бюджетів, відповідно до Бюджетного кодексу України [7], є податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій із капіталом, трансферти. Тому, вважаємо, буде доцільним зосередити увагу на аналізі зміни показників структури доходів місцевих бюджетів (рис. 2).

На основі даних, представлених на рисунку, зауважимо, що майже 50% доходів місцевих бюджетів формуються за рахунок міжбюджетних трансфертів. Мінімальне значення – 34% цей показник мав у 2020 р., а максимальне – 59,5% – у 2018 р. Отже, стає очевидним, що реформа фінансової децентралізації поступово дає

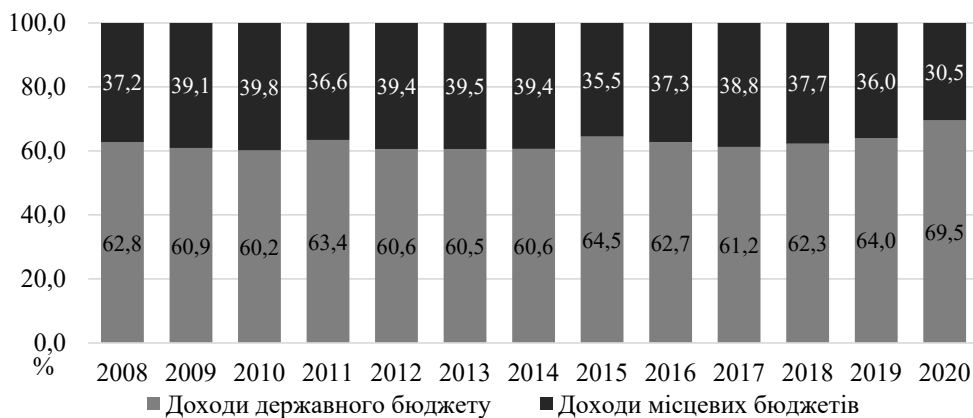

Рис. 1. Співвідношення доходів державного та місцевих бюджетів в Україні за 2008–2020 рр., %

Джерело: розраховано авторами за даними [6]

Рис. 2. Структура доходів місцевих бюджетів в Україні за 2008–2020 рр., %

Джерело: розраховано авторами за даними [6]

свої результати, і місцеві бюджети, орієнтуючись на неї, зменшують залежність від трансфертів із державного бюджету.

У структурі доходів місцевих бюджетів значну частку займають податкові надходження, значення яких коливається в межах від мінімального 33,4% (у 2015 р.) до максимального 60,6% (у 2020 р.). Можемо зробити висновок, що проведення політики бюджетної децентралізації стимулювало місцеві органи влади до поліпшення рівня спроможності за рахунок зміцнення ресурсної бази та нарощення фінансових запасів.

Щодо неподаткових надходжень, то їхня питома вага є порівняно стабільною та коливається у межах 4,6–6,8%. Також частка доходів від операцій із капіталом має найбільший показник у 2008 р. – 3,3%, а в наступні періоди не перевищує значення 2%. Стосовно показника доходів від цільових фондів, то максимальне значення (1,7%) він демонструє у 2008 р., а надалі його частка поступово зменшується і варіюється у межах 0,3–1,2%. Питома вага доходів від підприємницької діяльності не перевищує показника 1%.

Беручи до уваги те, що обсяг податкових надходжень є основним показником фінансової спроможності та самодостатності місцевих бюджетів, вважаємо необхідним проаналізувати показник децентралізації податкової самостійності, який розраховуємо як співвідношення податкових надходжень місцевих бюджетів до податкових надходжень зведеного бюджету (рис. 3).

Так, відповідно до представленої аналітичної інформації, бачимо, що рівень децентралізації податкових надходжень став дещо нижчим після реформи децентралізації порівняно з дореформеним періодом.

Також із погляду аналізу перспектив фінансової автономії органів місцевого самоврядування варто здійснити аналіз показника темпу приросту податкових надходжень у структурі місцевих бюджетів (рис. 4).

Варто зазначити, що тенденція приросту має мінливий характер і найбільше значення – 49,6% він демонструє у 2016 р., коли обсяг податкових надходжень до місцевих бюджетів становив 146 902,25 млн грн.

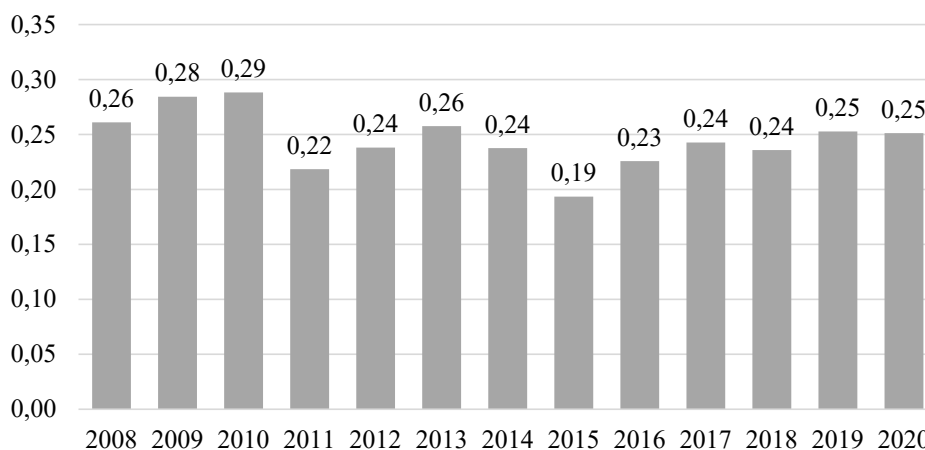

Рис. 3. Динаміка показника децентралізації податкових надходжень в Україні протягом 2008–2020 рр., од.

Джерело: розраховано авторами за даними [6]

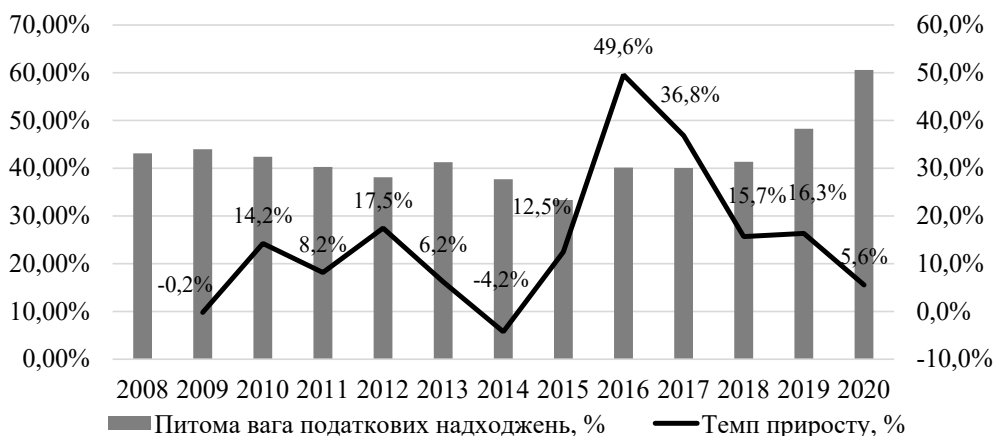

Рис. 4. Динаміка питомої ваги (ліва вісь) та темпу приросту податкових надходжень (права вісь) у структурі місцевих бюджетів України за 2008–2020 рр., %

Джерело: розраховано авторами за даними [6]

Разом із тим у контексті реалізації децентралізаційних перетворень із погляду дослідження стану фінансової спроможності та самостійності варто проаналізувати динаміку показників структури податкових надходжень шляхом співвідношення їхньої питомої ваги (рис. 5). Опираючись на дані, що представлені на рисунку, можемо зробити висновок, що реформа фінансової децентралізації суттєво вплинула на структуру податкових надходжень місцевих бюджетів. Зокрема, чітко прослідковується збільшення частки місцевих податків і зборів у період після прийняття реформи децентралізації. Для порівняння: за підсумками 2014 р. їхня питома вага становила 9,2%, тоді як у 2015 р. цей показник мав значення 27,5%, і надалі це значення варіюється у межах від 26,2% до 28,8%. Таке стрімке підвищення частки місцевих податків і зборів у структурі податкових надходжень до місцевих бюджетів свідчить про те, що спостерігається тенденція посилення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування. Разом із тим позитивна динаміка спостерігається й у частки внутрішніх податків на товари та послуги, яку також можна пояснити реалізацією реформи фінансової децентралізації.

Однак спостерігаємо зменшення показника питомої ваги у податків на доходи, податків на прибуток та податків на збільшення ринкової вартості із 78,1% у 2008 р. до 65,7% у 2020 р. Також негативний тренд має частка збо-

рів (рентної плати) за спеціальне використання природних ресурсів, значення якої порівняно з 2008 р. скоротилося більше ніж у сім разів. Дещо знизився показник питомої ваги у податку на власність та інших податків і їх значення станом на 2020 р. не перевищує 1%.

Оскільки дохідна частина місцевих бюджетів переважно формується, як ми побачили, не лише з надходжень податкової частини, а й із міжбюджетних трансфертів, то для більш комплексного уявлення про вплив надходжень від державного бюджету до місцевих є доречним більш детально проаналізувати цей показник (рис. 6).

Як зазначалося раніше, частка офіційних трансфертів у доходах до місцевих бюджетів займає приблизно половину, але, опираючись на дані рис. 6, можемо спостерігати стрімкий спад їхньої питомої ваги (до 34%) та темпу приросту аж на 26,8% у 2020 р. Беручи до уваги той факт, що якщо власний дохід місцевих бюджетів недостатній для виконання покладених на них завдань і водночас збільшується залежність від надходжень із державного бюджету, то це свідчить про недосконалість розподілу повноважень у системі міжбюджетних відносин і про необхідність збільшення доходів до місцевих бюджетів [2, с. 166].

Ураховуючи показники рис. 6, ми можемо стверджувати, що стають помітними позитивні зрушення в питаннях установлення фінансової незалежності орга-

Рис. 5. Динаміка показників податкових надходжень до місцевих бюджетів у 2008–2020 рр., %

Джерело: розраховано авторами за даними [6]

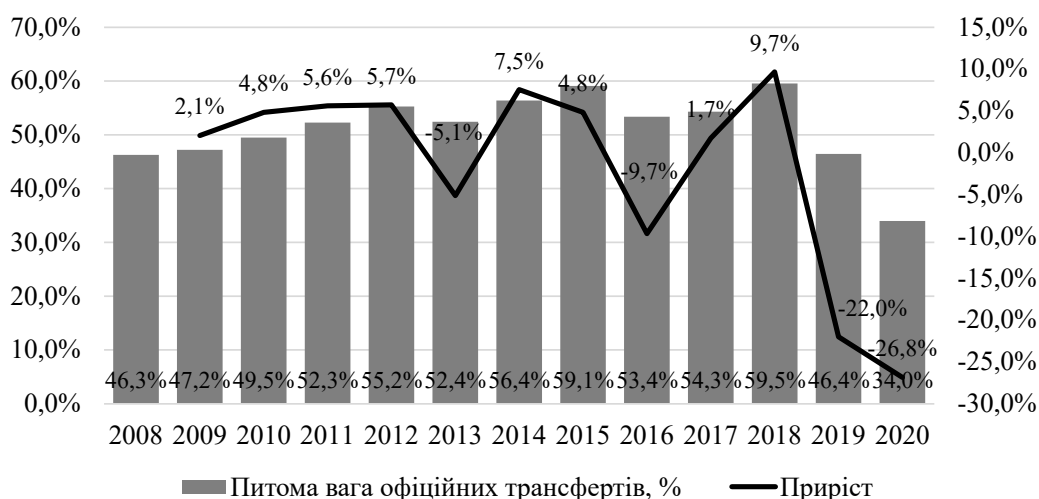

Рис. 6. Динаміка питомої ваги офіційних трансфертів у доходах до місцевого бюджету (ліва вісь) та темпів приросту трансфертів до місцевих бюджетів (права вісь) в Україні у 2008–2020 рр., %

Джерело: розраховано авторами за даними [6]

нів місцевого самоврядування і політика бюджетної децентралізації дає помітні результати.

Висновки. Отже, за результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що процес децентралізації державного управління в Україні, який був започаткований у 2014 р., дає певні позитивні зрушення. Зокрема, це скорочення частки офіційних трансфертів у доходах до місцевих бюджетів, що говорить про збільшення рівня фінансової автономії, а також підвищення частки податкових надходжень, що демонструє позитивну тенденцію у напрямі зміцнення ресурсної бази та розширення доходних

джерел. Проте, дослідження формування структури доходів місцевих бюджетів демонструє нам також існування проблемних аспектів. Зокрема, залишається актуальним питання розширення структури місцевих податків і зборів. Його вирішення підвищить рівень акумуляції коштів у місцевих бюджетах, що, своєю чергою, призведе до ще більшого підвищення рівня фінансової самостійності та сприятиме розширенню повноважень та збільшенню відповідальності, що зробить територіальні громади ще більш фінансово самостійними учасниками економічних відносин.

Список літератури:

1. Кириленко О.П. Фінансова незалежність місцевого самоврядування. *Фінанси України*. 2001. № 1. С. 34–39.
2. Рожко О.Д. Прагматика процесів бюджетної децентралізації та удосконалення підходу до оцінювання ефективності фінансової еквалізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 3(31). С. 164–172
3. Vasylieva T., Narust Yu., Vinnichenko N., Vysochyna A. Optimization of the financial decentralization level as an instrument for the country's innovative economic development regulation. *Marketing and Management of Innovations*. 2018. № 4. P. 382–391. URL: <http://doi.org/10.21272/mmi.2018.4-33>.
4. Кужелев М.О., Плахотнюк В.В. Формування місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 36(1). С. 302–312.
5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2014 р. № 333-р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 23.10.2021).
6. Виконання Державного бюджету України за 2008–2020 роки. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 10.10.2021).
7. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 23.10.2021).

References:

1. Kyrylenko O.P. (2001) Finansova nezalezhnist mistsevoho samovriaduvannia [Financial independence of local self-government]. *Finansy Ukrainy*, vol. 1, pp. 34–39.
2. Rozhko O.D. (2016). Prahmatyka protsesiv biudzhetnoi detsentralizatsii ta udoskonalennia pidkhodu do otsiniuvannia efektyvnosti finansovoi ekvalizatsii [Pragmatics of budget decentralization processes and improving the approach to

assessing the effectiveness of financial equalization]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiia". Ser. Ekonomika*, vol. 3 (31), pp. 164—172.

3. Vasylieva T., Harust Yu., Vinnichenko N., Vysochyna A. (2018) Optimization of the financial decentralization level as an instrument for the country's innovative economic development regulation. *Marketing and Management of Innovations*, vol. 4, pp. 382—391.

4. Kuzheliev M.O., Plakhotniuk V.V. (2018) Formuvannia mistsevykh biudzhetyv v umovakh biudzhetnoi detsentralizatsii [Formation of local budgets in the conditions of budget decentralization]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, vol. 36 (1), pp. 302—312.

5. Kabinet Ministriv Ukrainy (2014), Rozporiadzhennia "Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini" [Resolution "On approval of the Concept of reforming local selfgovernment and territorial organization of power in Ukraine"]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (accessed 23 October 2021).

6. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy (2021), Vykonnannia Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy za 2008–2020 roky [Execution of the State Budget of Ukraine for 2008–2020]. Available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (accessed 10 October 2021).

7. Law of Ukraine (2010), Biudzhetni kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (accessed 23 October 2021).

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МЕСТНЫХ ФИНАНСОВ УКРАИНЫ

В статье проведен анализ доходов в местные бюджеты и государственный бюджет за период с 2008 по 2020 г. Проведены их сравнения и определены основные тенденции. Произведено исследование динамики основных составляющих доходов местных бюджетов (налоговых поступлений, неналоговых поступлений, доходов от операций с капиталом, официальных трансфертов). Определены наиболее значимые показатели и проанализирована их динамика. Рассчитан показатель финансовой децентрализации налоговых поступлений за 2008–2020 гг. Проведен обзор динамики темпов прироста налоговых поступлений в структуре местных финансов. Исследована динамика изменения показателей налоговых поступлений и выявлено влияние децентрализационных преобразований на их структуру. Проведен обзор динамики доли официальных трансфертов в структуре поступлений в местные бюджеты и темпы их прироста. По результатам исследования выявлены закономерности влияния размеров межбюджетных трансфертов на уровень финансовой автономии бюджетов территориальных органов власти в контексте реформы децентрализации.

Ключевые слова: государственный бюджет, местный бюджет, доходы местных бюджетов, налоговые поступления, официальные трансферты, децентрализация государственного управления.

CURRENT STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS OF LOCAL FINANCE DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article is dedicated to the analysis of the revenues of local budgets and the state budget for the period from 2008 to 2020. The ratio of revenues to state and local budgets is calculated. These parameters are compared and the main trends are identified. It was found that the level of financial centralization of budgets remains consistently high. However, changes in the structure of budgets related to decentralization reform have not lost their relevance. It is researched the dynamics of the main components of local budget revenues according to the Budget Code of Ukraine (tax revenues, non-tax revenues, revenues from capital transactions, official transfers). The most important indicators are determined and their dynamics are analysed. It was found that the financial stability of the budgets of territorial communities is possible in the presence of their own financial resources, as well as the ability of local governments to accumulate and use them. Given the need to review the financial capacity and independence of local budgets, the indicator of financial decentralization of tax revenues for 2008-2020 is calculated. It is also realized an analysis of the dynamics of growth of tax revenues in the structure of local finance. The dynamics of changes in tax revenue indicators is studied and the influence of decentralization transformations on their structure is revealed. The dependence of their indicators on the implementation of the reform of the financial transformation of the public administration system was also revealed. It is pointed out the dynamics of the share of official transfers in the structure of revenues to local budgets and their growth rates. According to the results of the research, it has been identified peculiarities of the intergovernmental transfers impact on the level of financial autonomy of the budgets of territorial authorities in the context of decentralization reform. Also, on the basis of this study, the main problems of filling the revenue base of local finances are identified and ways to solve them are formulated, which will increase responsibility and expand the range of powers of territorial communities.

Key words: state budget, local budget, local budget revenues, tax revenues, official transfers, decentralization of public administration.

4. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-5-12>

УДК 658.147

Демченко Т.А.

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Слатвінський М.А.

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Ареп'єва О.В.

викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Demchenko Tatyana, Slatvinskyi Maksym, Arepieva Olena

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ПЕРСПЕКТИВИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВЕНЧУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтовано значення ефективної організації бухгалтерського обліку венчурної діяльності підприємств, відображення на рахунках бухгалтерського обліку венчурних інвестицій та формування фінансової звітності з урахуванням таких вкладень. Розкрито економічне значення основи венчурного бізнесу та особливостей вкладення венчурного капіталу. Висвітлено особливості діяльності компанії з управління активами, їхні завдання та цілі. Проаналізовано діяльність трьох найбільших інвестиційних компаній на ринку венчурного капіталу в Україні, стан їхнього власного капіталу, зобов'язань, обсягу чистого прибутку (збитку). Зазначено основні перспективні напрями обліку й аналізу венчурної діяльності підприємств в Україні, що дасть змогу ефективно і швидко приймати управлінські рішення щодо розміщення венчурних інвестицій.

Ключові слова: венчурна діяльність, бухгалтерський облік, контроль, фінансова звітність, управління капіталом, аналіз.

Постановка проблеми. Активізація процесів венчурного фінансування в Україні може дійсно забезпечити позитивний вплив на розвиток інноваційної діяльності за умови переорієнтування венчурних фондів із фінансування традиційних процесів на фінансування інноваційних. Вітчизняні венчурні фонди мають доступ до фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на розбудову фінансового забезпечення саме інноваційних процесів.

Процес розроблення та впровадження ризикового інноваційного проекту складається з низки послідовних стадій, тобто це ланцюг послідовних складників. Але не всі складники проекту відбуваються на венчурному підприємстві, тому бухгалтерський облік ризикового інноваційного проекту виходить за межі одного підприємства. Основним інформаційним джерелом стосовно ризикового інноваційного проекту є дані бух-

галтерського обліку. Це означає, що першочерговими завданнями системи бухгалтерського обліку є надання інформації щодо кожного складника ланцюга процесу розроблення та впровадження ризикового інноваційного проекту. Проте треба зауважити, що не існує єдиної системи облікових реєстрів і бухгалтерських рахунків для відображення витрат, доходів і результатів венчурної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження питань венчурної діяльності підприємств в Україні зробили: І.П. Бачевська, Д. Захарчук, В.Г. Семенова, О.В. Усатенко, О.В. Фоміна, Г.Ю. Хоменко, С.В. Черкасова, Г.Ю. Яковець та ін. Треба зауважити, що, незважаючи на існуючі дослідження вчених-економістів, є потреба в подальшому науковому дослідженні функціонування системи організації обліку венчурної діяльності, розкриття необхід-

ної інформації на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності венчурних компаній.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є знаходження оптимальної організації обліку венчурної діяльності, обґрунтування її принципів та аналіз діяльності венчурних компаній в Україні.

Виклад основного матеріалу. В умовах інтеграції України до світового ринку зростає інтерес до створення системи контролю за всіма етапами венчурної діяльності. Інструментом налагодження цієї системи повинен стати бухгалтерський облік венчурної діяльності суб'єкта господарювання [6].

Бухгалтерський облік є основним способом забезпечення інформацією процесу прийняття управлінських рішень щодо ризикового інноваційного проекту на венчурному підприємстві.

Метою венчурного бізнесу є отримання прибутку від вкладених коштів [1]. На відміну від простого інвестування венчурне є найбільш ризикованою формою вкладення капіталу. Проте якщо проект буде успішним, венчурне інвестування є найбільш прибутковим.

Венчурне інвестування є, з одного боку, способом фінансування інноваційного вектора економіки, з іншого – інноваційною формою підприємництва. Головна мета венчурного фінансування полягає у тому, що грошові капітали одних підприємців та інтелектуальні можливості інших (оригінальні ідеї або технології) об'єднуються в реальному секторі економіки для того, щоб у новій компанії обом видам підприємництва принести прибуток [6].

Від того, наскільки успішно функціонує венчурний механізм, сьогодні багато в чому залежить швидкість комерціалізації нових перспективних наукових ідей і технологічних розробок, а отже, і конкурентоспроможність різних галузей національної економіки. Розуміння ролі венчурного інвестування в інноваційному секторі сприяє широкій підтримці венчурної індустрії з боку держави, що дає змогу ефективно освоювати цю форму інвестицій та стимулювати розвиток інновацій в економіці країни [6]. Тому державні органи багатьох провідних промислово розвинених країн розглядають венчурний механізм як важливу складову частину національних систем нововведень і прагнуть до його більш широкого застосування в економіці. Визначення національних пріоритетів науково-технічного розвитку є рівною мірою політичним, економічним та науковим завданням. Одним із найважливіших його завдань є створення ефективної системи венчурного фінансування. Від цього залежатиме успішна робота механізму інновацій, відповідального за перетворення результатів наукових досліджень на комерційно вигідний, тобто затребуваний ринком, продукт [8].

Суб'єктами венчурної діяльності є венчурні фонди, венчурні підприємства та компанії з управління активами венчурних фондів [1].

Венчурними підприємствами переважно є невеликі підприємства, які займаються прикладними науковими дослідженнями і розробками, упровадженням тех-

нічних нововведень у галузях виробництва, таких як біохімія, електроніка, біоінженерія та ін. Вони зазвичай спеціалізуються у сферах наукових досліджень, розробок, упровадження інновацій, організація яких пов'язана з підвищеним ризиком.

Фінансування венчурного підприємництва здійснюється на принципах пайової участі, а кошти фірм венчурного капіталу функціонують як акціонерний капітал [8].

Природа венчурного капіталу як особливого різновиду фінансового ресурсу зумовлена сучасним етапом науково-технічного прогресу. Венчурний капітал найбільш пристосований для інвестиційного забезпечення виробництва інновацій, пов'язаних із великою кількістю ризиків [9]. Категорія венчурного капіталу відображає систему відносин між суб'єктами венчурного підприємництва, що забезпечує акумуляцію вільних коштів і вкладання їх в інноваційні проекти з метою дослідження, освоєння та комерціалізації нововведень [9].

Венчурний капітал за своєю природою є капіталом суспільним. Він формується і перерозподіляється за активної участі й підтримки держави та є продуктом перенакопичення. Венчурне фінансування має такі особливості: вкладники капіталу вимушені очікувати у середньому від трьох до п'яти років, щоб переконатися в перспективності вкладень, і до десяти років, щоб отримати прибуток на вкладений капітал; інвестори ризикового капіталу прагнуть отримати не підприємницький, а засновницький дохід, який почне приносити підопічна фірма; повернення вкладених коштів венчурним фінансистом здійснюється в момент виходу цінних паперів фірми на відкритий ринок і залежно від частки участі в наданні коштів [8].

Компаніями з управління активами (КУА) є юридичні особи, які здійснюють діяльність з управління активами на підставі відповідної ліцензії на провадження такої діяльності [1].

Компанія з управління активами є самостійною компанією (юридична особа, що може бути утворена у формі акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю), діяльність якої безпосередньо пов'язана з управлінням активами інститутів спільного інвестування на договірних умовах. Діяльність КУА здійснюється за умови обов'язкової наявності ліцензії НКЦПФР [1].

Компанія з управління активами як господарюючий суб'єкт повинна організувати таку систему бухгалтерського обліку зобов'язань, яка швидко та якісно фіксувала б дані та створювала інформаційний простір щодо наявності та руху зобов'язань. Раціональна організація бухгалтерського обліку зобов'язань компаній з управління активами допоможе не лише у поліпшенні фінансового стану, а й у розробленні стратегії управління зобов'язаннями, що сприятиме формуванню репутації надійного і відповідального партнера, що дуже важливо для управителя активами [7].

Аналіз основних показників діяльності венчурних компаній з управління активами (КУА) дав такі дані (табл. 1–3).

ПрАТ «Компанія з управління активами «Кінто» у 2020 р. порівняно з 2015 р. має збільшення своїх активів на 3 263 тис грн, власного капіталу – на 574 тис. грн. За 2015–2020 рр. має зростання своїх витрат і доходів. У 2020 р. відбулося збільшення зобов'язань на 2 689 тис грн порівняно з 2015 р. У цілому компанія має стабільне фінансове становище і забезпечена всіма необхідними ресурсами для прибуткової діяльності.

ТзОВ «Компанія з управління активами «Інвестиційні партнери» у 2020 р. порівняно з 2015 р. має суттєве збільшення своїх активів – на 199 612 тис грн, власного капіталу – на 104 900 тис грн. За 2015–2019 рр. має також значне зростання своїх витрат і доходів. У 2020 р. збільшилися зобов'язання, на 94 712 тис грн порівняно з 2015 р. Треба відзначити, що компанія має стабільне фінансове становище і забезпечена всіма необхідними ресурсами для своєї прибуткової діяльності, проте помітне значне зменшення отриманого чистого прибутку в 2020 р. порівняно з попередніми роками.

ПрАТ «Компанія з управління активами «АПФ «АПІНВЕСТ» у 2020 р. порівняно з 2015 р. на відміну від інших компаній, що досліджуються, має зменшення

своїх активів на 3 680 тис грн, а також зменшення власного капіталу компанії на 4 482 тис грн. Проте обсяг витрат і доходів теж зменшився. Позитивним є зменшення у 2020 р. зобов'язань – на 13 960 тис грн порівняно з 2019 р. У цілому компанія забезпечена всіма необхідними ресурсами для здійснення своєї діяльності, проте збільшення отриманого збитку у 2020 р. свідчить про потребу в прийнятті термінових ефективних управлінських рішень щодо поліпшення свого становища та виходу зі збитку.

Обсяг чистого прибутку в 2020 р. порівняно з 2015 р. у ПрАТ «КУА «Кінто» збільшився на 77 тис грн, у ТзОВ «КУА «Інвестиційні партнери» – на 2 839 тис грн. Обсяг збитку у ПрАТ «КУА «АПФ «АПІНВЕСТ» збільшився на 7 143 тис грн.

Обсяг чистого прибутку (збитку) досліджуваних венчурних компаній за 2015–2020 рр. показано на рис. 1.

У 2020 році, як видно з аналізу, складна економічна ситуація в Україні, пов'язана з пандемією, негативно вплинула на діяльність венчурних компаній.

Практика діяльності венчурних фондів виявила низку проблем в їх організації та забезпеченні ефек-

Таблиця 1

Основні показники діяльності ПрАТ «КУА «Кінто», тис грн

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р. від 2015 р. (+,-)
Активи	70757	69601	68224	70343	71101	74020	+3263
Власний капітал	69371	68913	68106	68409	69810	69945	+574
Зобов'язання і забезпечення	1386	688	118	1934	1291	4075	+2689
Витрати	6793	11119	7467	8639	7119	9069	+2276
Доходи	6735	10661	6654	9254	8580	9204	+2469
Чистий прибуток (збиток)	(58)	(458)	(813)	615	1461	135	+77

Джерело: складено за даними [3]

Таблиця 2

Основні показники діяльності ТзОВ «КУА «Інвестиційні партнери», тис грн

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р. від 2015 р. (+,-)
Активи	30786	57414	53209	72315	117653	230398	+199612
Власний капітал	14533	28716	34318	55155	110808	119433	+104900
Зобов'язання і забезпечення	16253	28698	18891	17160	6845	110965	+94712
Витрати	29748	78991	126510	149088	436318	447844	+418096
Доходи	36289	91535	133407	170094	416144	459283	+422994
Чистий прибуток (збиток)	6541	12544	6897	21006	20174	9380	+2839

Джерело: складено за даними [2]

Таблиця 3

Основні показники діяльності ПрАТ «КУА «АПФ «АПІНВЕСТ», тис грн

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р. від 2015 р. (+,-)
Активи	22245	23622	24007	19565	33913	18565	-3680
Власний капітал	21752	23354	23346	19024	18658	17270	-4482
Зобов'язання і забезпечення	493	268	661	541	15255	1295	+802
Витрати	27855	55189	42212	52484	54358	26730	-1125
Доходи	33516	56791	42238	48162	53992	25248	-8268
Чистий прибуток (збиток)	5661	1602	26	(4322)	(366)	(1482)	-7143

Джерело: складено за даними [4]

Обсяг чистого прибутку (збитку) компаній, тис грн

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р. від 2015 р. (+,-)
ПрАТ «КУА «Кінто»	(58)	(458)	(813)	615	1461	135	+77
ПрАТ «КУА «АПФ «АПІНВЕСТ»	5661	1602	26	(4322)	(366)	(1482)	-7143
ТзОВ «КУА «Інвестиційні партнери»	6541	12544	6897	21006	20174	9380	+2839

Джерело: складено за даними [2–4]

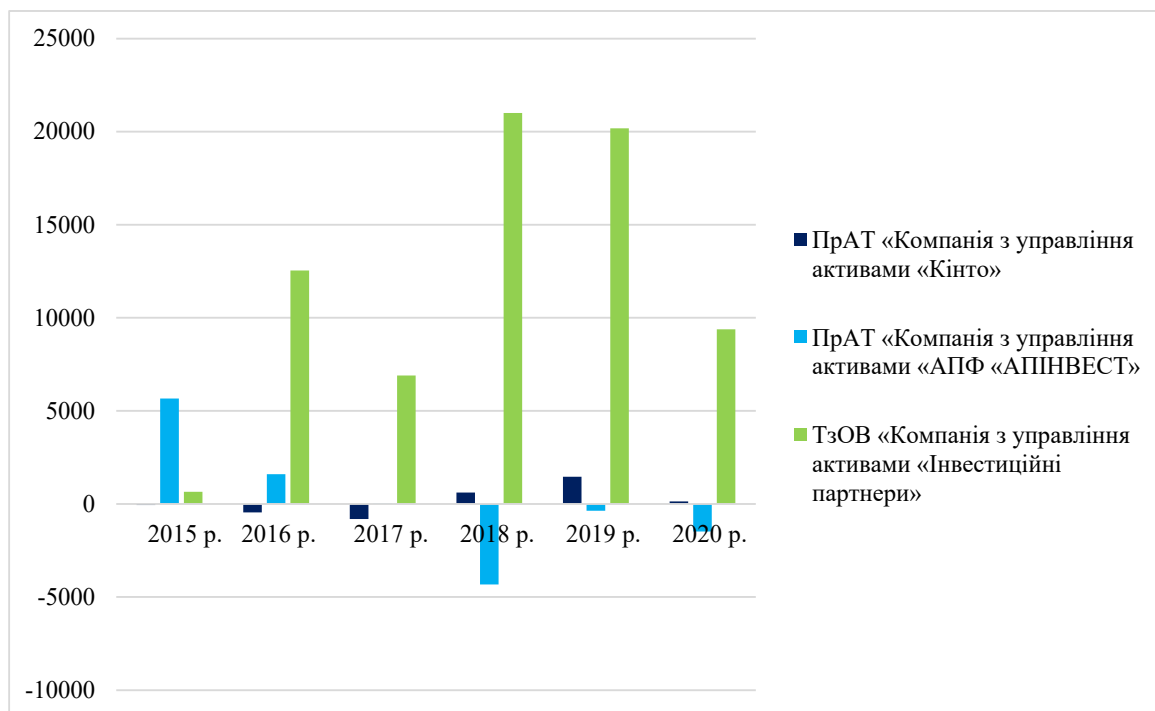

Рис. 1. Обсяг чистого прибутку (збитку) компаній за 2015–2020 рр.

Джерело: сформовано за даними табл. 4

тивного функціонування, а саме: в оцінці інвестиційної привабливості окремих проєктів, виборі джерел фінансування та плануванні діяльності фонду [10].

Рахунки бухгалтерського обліку акумулюють інформацію про витрати, понесені в ході здійснення венчурної інвестиційної діяльності, за місцями їх виникнення, центрами відповідальності та джерелами фінансування [10].

Висновки. Треба зауважити, що будь-яке підприємство не може ефективно функціонувати без чіткої орга-

нізації бухгалтерського обліку, а тому бухгалтерський облік венчурних інвестицій повинен бути інформаційною системою, тобто сукупністю взаємопов'язаних елементів, що характеризують способи і методи отримання та перетворення інформації про фінансовий стан та використання вкладень венчурних фондів, необхідної для прийняття ґрунтовних та ефективних управлінських рішень щодо шляхів використання та необхідності додаткового залучення венчурних вкладень.

Список літератури:

1. Бачевська І.П. Венчурні компанії та фонди в Україні. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2014. Вип. 2. С. 185–202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrzd_2014_2_26 (дата звернення: 10.09.2021).
2. Річна інформація емітента (ТОВ КУА «Інвестиційні партнери»). URL: <https://smida.gov.ua/db/emitent/report/year/xml/show/116856> (дата звернення: 06.10.2021).
3. Річна інформація емітента (ПрАТ КУА «Кінто»). URL: https://www.kinto.com/KINTO-AMC/annual_information (дата звернення: 06.10.2021).
4. Річна інформація емітента (ПрАТ КУА «АПФ «АПІНВЕСТ»). URL: <https://upinvest.ua/about> (дата звернення: 10.10.2021).
5. Семенова В.Г. Інноваційний розвиток підприємств в Україні: фінансовий аспект. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2017. № 1. С. 165–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirpr_2017_1_30 (дата звернення: 12.09.2021).

6. Усатенко О.В. Класифікація ризикових інноваційних проєктів для розвитку теоретико-методологічних аспектів бухгалтерського обліку венчурної діяльності. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка»*. 2015. Т. 20. Вип. 4. С. 255–258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_4_62 (дата звернення: 27.08.2021).
7. Фоміна О.В. Концептуальні основи обліку венчурної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 24. С. 12–16. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2017/4.pdf (дата звернення: 14.09.2021).
8. Хоменко Г.Ю., Захарчук Д.В. Основні особливості венчурної діяльності та відображення венчурних інвестицій у системі бухгалтерського обліку. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6293/1/145.pdf> (дата звернення: 10.09.2021).
9. Черкасова С.В. Про необхідність посилення інноваційної спрямованості діяльності венчурних фондів в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 10. С. 76–81. URL: <http://bses.in.ua/journals/2016/10-2016/17.pdf> (дата звернення: 11.09.2021).
10. Яковець Г.Ю. Методичні аспекти бухгалтерського обліку венчурної діяльності. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2011. № 4. С. 416–421. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/47560/43875> (дата звернення: 15.09.2021).

References:

1. Bachevska, I. (2014). Venchurni kompanii ta fondy v Ukraini [Venture capital companies and funds in Ukraine]. *Naukovi rozvidky z derzhavnoho ta munitsypalnoho upravlinnia*, vol. 2, pp. 185–202. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrzd_2014_2_26 (accessed 10 September 2021).
2. Richna informatsiia emitenta (TOV KUA «Investytsiini partnery») [Annual information of the issuer (AMC "Investment Partners" LLC)]. Available at: <https://smida.gov.ua/db/emitent/report/year/xml/show/116856> (accessed 06 October 2021).
3. Richna informatsiia emitenta (PrAT KUA «Kinto») [Annual information of the issuer (PJSC AMC "Kinto" LLC)]. Available at: https://www.kinto.com/KINTO-AMC/annual_information (accessed 06 October 2021).
4. Richna informatsiia emitenta (PrAT KUA «APINVEST») [Annual information of the issuer (PJSC AMC "APF APINVEST" LLC)]. Available at: <https://upinvest.ua/about> (accessed 10 October 2021).
5. Semenova, V. (2017). Innovatsiyni rozvytok pidpriemstv v Ukraini: finansovy aspekt [Innovative development of enterprises in Ukraine: financial aspects]. *Problems and Perspectives of Entrepreneurship Development*, no. 1, pp. 165–170. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2017_1_30 (accessed 12 September 2021).
6. Usatenko, O. (2015). Klasyfikatsiia ryzykovykh innovatsiynykh proektiv dlia rozvytku teoretyko-metodolohichnykh aspektiv bukhgalterskoho obliku venchurnoi diialnosti [Features revenue and expenses enterprise: problems and improvement]. *Odessa National University Herald. Economy*, vol. 20, no. 4, pp. 255–258. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_4_62 (accessed 27 August 2021).
7. Fomina, O. (2017). Kontseptualni osnovy obliku venchurnoi diialnosti [Conceptual bases of accounting of venture activities]. *Investytsiyni: praktyka ta dosvid*, no. 24, pp. 12–16. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2017/4.pdf (accessed 14 September 2021).
8. Khomenko, H., Zakharchuk, D. (2017). Osnovni osoblyvosti venchurnoi diialnosti ta vidobrazhennia venchurnykh investytsii u systemi bukhgalterskoho obliku [The main features of venture capital activity and the accounting for venture investments in the accounting system]. Available at: <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6293/1/145.pdf> (accessed 10 September 2021).
9. Cherkasova, S. (2016). Pro neobkhdnist posylennia innovatsiynoi spriamovanosti diialnosti venchurnykh fondiv v Ukraini [About the necessity of strengthening the innovation direction of the activity of venture capital funds in Ukraine]. *Black Sea Economic Studies*, vol. 10, pp. 76–81. Available at: <http://bses.in.ua/journals/2016/10-2016/17.pdf> (accessed 11 September 2021).
10. Yakovets, H. (2011). Metodichni aspekty bukhgalterskoho obliku venchurnoi diialnosti [Methodical aspects of accounting for venture capital activity]. *Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis*, no. 4, pp. 416–421. Available at: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/47560/43875> (accessed 15 September 2021).

ПЕРСПЕКТИВЫ УЧЕТА И АНАЛИЗА ВЕНЧУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье обосновано значение эффективной организации бухгалтерского учета венчурной деятельности предприятий, отражения на счетах бухгалтерского учета венчурных инвестиций и формирования финансовой отчетности с учетом таких вложений. Раскрыто экономическое значение основы венчурного бизнеса и особенностей вложения венчурного капитала. Отражены особенности деятельности компаний по управлению активами, их задачи и цели. Проанализированы деятельность трех крупнейших инвестиционных компаний на рынке венчурного капитала в Украине, состояние их собственного капитала, обязательств, объем чистой прибыли (убытка). Указаны основные перспективные направления учета и анализа венчурной деятельности предприятий в Украине, что позволит эффективно и быстро принимать управленческие решения по размещению венчурных инвестиций.

Ключевые слова: венчурная деятельность, бухгалтерский учет, контроль, финансовая отчетность, управление капиталом, анализ.

PROSPECTS OF ACCOUNTING AND ANALYSIS OF VENTURE ACTIVITIES OF ENTERPRISES

The article substantiates the importance of effective organization of accounting of venture activities of enterprises, reflection on the accounts of accounting of venture investments and the formation of financial statements taking into account such investments. The economic significance of the basis of venture business and features of venture capital investment are revealed. The main purpose of the venture business is to make a return on investment. Unlike simple investing, venture capital is the most risky form of capital investment. However, if the project is successful, venture capital is the most profitable. The subjects of venture activity are venture funds, venture enterprises and venture fund asset management companies. Venture capital enterprises are mainly not large enough enterprises engaged in applied research and development, the introduction of technical innovations in industries such as biochemistry, electronics, bioengineering, and others. They usually specialize in the areas of research, development, innovation, the organization of which is associated with increased risk. Venture capital is financed on the principles of equity participation, and the funds of venture capital firms function as share capital. The practice of venture funds has revealed a number of problems in their organization and ensuring the effective functioning, especially in assessing the investment attractiveness of individual projects and the choice of sources of funding and planning of the fund. The peculiarities of asset management companies, their tasks and goals are highlighted. Asset management companies are legal entities that carry out asset management activities on the basis of an appropriate license to conduct such activities. An asset management company is an independent company whose activities are related to the asset management of mutual investment institutions on a contractual basis. The activity of the three largest investment companies in the venture capital market in Ukraine, the state of their equity, liabilities, net profit (loss) are analyzed. The main perspective directions of accounting and analysis of venture activity of enterprises in Ukraine are indicated, which will allow to make effective and fast managerial decisions on placement of venture investments.

Key words: *venture capital, accounting, control, financial reporting, capital management, analysis.*

5. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-5-13>

УДК 338.24.01

Гудратханым Гулієва

магістр, МБА факультет,

Азербайджанский государственный экономический университет

Вусал Ибрагимов

магістр

Сара Садыгова

студентка,

Азербайджанский государственный экономический университет

Gudratkhanym Gulieva, Sara Sadygova

Azerbaijan State Economic University

Vusal Ibragimov

ПРИМЕНЕНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ К ИССЛЕДОВАНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗАДАЧ¹

Использование математических методов в экономическом анализе – важнейшее направление совершенствования систем управления. Математические методы ускоряют экономический анализ, повышают точность расчетов и более полно учитывают влияние факторов на производительность. Использование математических методов требует:

1) разработки математических моделей, отражающих количественные показатели системной деятельности сотрудников организации, процессов, протекающих в сложных системах типа предприятий;

2) системного подхода к изучению данного объекта с учетом его взаимоотношений и связей с другими объектами (предприятием, фирмой);

3) совершенствования информационной системы управления предприятием с помощью электронно-вычислительной машины.

Решение задач экономического анализа математическими методами возможно только при построении математических, т. е. реальных экономических отношений и зависимостей выражений с использованием математического анализа. Это вызывает необходимость разработки математических моделей. Математические методы играют важную роль в экономическом анализе, поскольку они могут обеспечить точные расчеты и полный учет влияния факторов с помощью краткосрочных методов прогнозирования и принятия управленческих решений на предприятии. В тезисе отражены результаты исследований и разработок в области анализа экономических процессов и систем на основе использования экономико-математических методов и инструментов. Разработан математический аппарат экономических исследований и предложено интегрировать прикладные методы и решения в инструменты повышения эффективности. Модельный подход, возникший в античных науках, постепенно превратился в универсальный метод научного познания. В настоящее время использование математических методов при анализе экономических процессов незаменимо как с точки зрения более серьезного обоснования теоретических концепций, так и способности количественно определять экономические отношения. Представленные в тезисе исследования будут полезны всем, кто интересуется теорией математических методов экономики. Некоторые из представленных методов и моделей могут быть использованы непосредственно практикующими специалистами в этой области.

Ключевые слова: экономика, математические методы, экономические исследования, математический анализ, экономико-математическое моделирование.

¹ Данная работа выполнена с помощью поддержки Фонда развития науки при Президенте Азербайджанской Республики – Grand номер EIF-GAT-5-2020-3(37)-3132.

Постановка проблемы. Использование математических методов в экономике – важнейшее направление совершенствования систем менеджмента. Математические методы ускоряют экономический анализ, помогают более полно учитывать влияние факторов на производительность и повышают точность расчетов. Использование математических методов требует:

- системного подхода к изучению конкретного объекта с учетом его взаимоотношений и связей с другими объектами (предприятиями, фирмами);
- разработки математических моделей, отражающих количественные показатели системной деятельности сотрудников организации, процессов, протекающих в сложных системах типа предприятий;
- совершенствования информационной системы управления предприятием с помощью электронно-вычислительной технологии.

Анализ последних исследований и публикаций.

Хотя использование математических методов в исследовании экономических проблем на самом деле является широко анализируемой темой, в данном исследовании был проведен новый модифицированный анализ этих методов. В исследовании процитированы такие научные источники: «Моделирование влияния целевого ориентира монетарной политики на экономический рост» (Ф.С. Картаев); «Имеет ли значение таргетирование инфляции для роста производства?» (А. Моллик, Р. Кабрал, Ф. Карнейро); «Снижает ли таргетирование инфляции и стимулирует рост?» (К. Эйрес, А.Р. Беласен, А.М. Кутан); «Применение математических методов в экономических расчетах» (Д.С. Богданова, В.А. Жукова, Н.И. Нестеренко); «Таргетирование инфляции в странах с развивающейся экономикой: что говорят данные?» (С.Е.С. Gonçalves, J.M. Salles); «Имеет ли значение таргетирование инфляции в развивающихся странах?» (S. Lin, H. Ye); «Трансферты и предотвращение конфликтов: за и против» (Ш. Вебер, П.А. Довер, Д.В. Давыдов); «О нелинейной взаимосвязи между инфляцией и экономическим ростом» (Дж. Эгго К., М. Хан); «Модели оценки энтропии в экономике» (Г.Л. Акимова, М.А. Максимова, О.Л. Королёв); «Модели принятия управленческих решений», «Возможности применения линейной оптимизации с неточными данными при теоретико-игровых моделях распределения ресурсов», «Модель механизма оценивания компонентов портфеля», «Энтропия в экономике» (О.Л. Королёв).

Постоянные количественные и качественные изменения как в производстве, так и в окружающей среде требуют разработки конкретных методов, которые облегчают обоснование и выбор управленческих решений по сложным техническим, организационным и экономическим проблемам в условиях неопределенности информации, используемой в управленческих решениях. Цель написания этой статьи – обеспечить развитие этих методов.

Формулирование целей статьи. Математические решения проблем экономического анализа

возможны, когда они сформулированы математически, т. е. реальные экономические отношения и зависимости выражаются с помощью математического анализа. Цель оперативного исследования – объединить взаимосвязанные элементы системы, обеспечивающей наилучшие экономические показатели.

Изложение основного материала. Для решения экономических задач в управленческой практике используются разные методы. Выбранные классификационные символы довольно произвольны. Например, при планировании и управлении сетями используются различные математические методы, и многие авторы интерпретируют разные значения термина «оперативное исследование».

Элементарные математические методы используются в традиционных экономических расчетах при обосновании потребности в ресурсах, подготовке планов, проектов и т. д.

Классические методы математического анализа используются независимо (дифференцирование и интегрирование) и в составе других методов (математическая статистика, математическое программирование).

Статистические методы являются основным инструментом изучения массовых повторяющихся событий. Используются, когда можно представить изменения анализируемых показателей как случайный процесс. Если взаимосвязь между анализируемыми признаками не детерминированная, а стохастическая, статистические и вероятностные методы становятся практически единственным инструментом исследования. Многие методы парного корреляционного анализа более известны в экономическом анализе [12, с. 118–123].

В то же время для изучения статистических агрегатов используются закон распределения, ряд вариаций и метод выборки. Корреляция, регрессия, дисперсия, ковариация, спектральный, компонентный и факторный анализ используются для очень изменчивых статистических групп. Экономические методы основаны на синтезе трех областей знаний: экономики, математики и статистики.

В основе эконометрики лежит экономическая модель, т. е. схематическое описание экономического явления или процесса, отражение их характеристик с использованием научной абстракции. Самый распространенный метод анализа экономики – «вход – выход». Метод основан на шаблоне шахматной доски и представляет собой матричные (балансовые) модели, наглядно демонстрирующие взаимосвязь между затратами и производственными результатами.

Методы математического программирования являются основным инструментом решения задач оптимизации производственно-хозяйственной деятельности. По сути, методы являются средством плановых расчетов, и они позволяют оценить интенсивность плановых работ, скудность результатов и выявить ограниченное количество групп сырья и оборудования.

Под исследованием операций понимается разработка методов целенаправленных действий (операций), количественная оценка решений и выбор лучшего из них.

Теория игр как часть операционных исследований представляет собой теорию математических моделей для принятия оптимальных решений в условиях неопределенности или конфликта между несколькими сторонами с разными интересами.

Теория последовательностей, основанная на теории вероятностей, исследует математические методы количественной оценки чередующихся процессов. Одна из особенностей всех обязанностей государственной службы состоит в том, что расследуемые события носят случайный характер. Временные интервалы между количеством запросов на обслуживание и их поступлением случайны, но в целом количественные исследования подчиняются статистическим законам, которые являются предметом теории очередей.

Экономическая кибернетика анализирует экономические события и процессы как сложные системы с точки зрения законов управления и потока информации в них. Методы моделирования и системного анализа являются наиболее продвинутыми в этой области.

Использование математических методов в экономическом анализе основано на методологии экономико-математического моделирования экономических процессов и научно обоснованной классификации методов и задач анализа. Все экономико-математические методы (задачи) делятся на две группы: оптимизационные решения по определенному критерию и неоптимизационные (решения без критериев оптимальности). По принципу получения точного решения все математические методы делятся на две части: точные (по критериям или уже получено единственное решение) и приближенные (на основе стохастических данных) [11, с. 312–318].

К методам оптимальной точности относятся методы теории оптимальных процессов, некоторые методы математического программирования и методы исследования операций, к оптимизации приближенных – математическое программирование, исследование операций, экономическая кибернетика, некоторые эвристические методы. К неоптимизированным точным методам относятся методы элементарной математики и классического математического анализа, экономические методы, к неоптимизированным приближенным методам – метод статистических испытаний и другие математико-статистические методы. Особенно часто используются математические модели очередей и управления запасами.

Теория очередей

Эта теория позволяет изучать системы, рассчитанные на массовый поток случайных запросов. И моменты возникновения требований, и время, потраченное на их обслуживание, могут быть случайными. Цель теоретических методов – найти разумную обслуживающую организацию, обеспечивающую задан-

ное качество, определить оптимальные (с точки зрения принятых критериев) стандарты работы службы, потребность в которой возникает незапланированно, нерегулярно.

Используя метод математического моделирования, например, оптимальное количество автоматов, которое может обслуживать один рабочий или группа рабочих и т. д., можно определить. Типичным примером объектов теории массового обслуживания могут быть АТС. АТС случайным образом принимает «запросы»: принимает звонки от абонентов и связывает «служебных» абонентов с другими абонентами, поддерживает связь во время разговора и т. д. Проблемы математически сформулированной теории обычно сводятся к изучению определенного типа случайных процессов.

На основе данных о вероятных характеристиках потока входящих вызовов и срока службы, а также с учетом схемы системы обслуживания теория определяет соответствующие характеристики качества обслуживания (вероятность отказа, среднее время ожидания). Математические модели многих технических и экономических задач также являются задачами линейного программирования. Линейное программирование – это дисциплина, посвященная теории и методам решения задач множественности множества линейных функций, определяемых системами линейных уравнений и неравенств.

Проблема планирования предприятия

Различные факторы производства для производства однородных продуктов: сырье, рабочая сила, машины, топливо, транспорт и т. д. требуются для управления. Обычно существует несколько апробированных технологических методов производства, и в этих методах затраты факторов производства на единицу времени для производства продукта различны. Количество затрачиваемых факторов производства и количество выпускаемой продукции зависят от того, как долго предприятие будет работать с тем или иным технологическим методом. Проблема заключается в рациональном распределении рабочего времени предприятия по разным технологическим приемам. Будет произведено максимальное количество продуктов с определенной ограниченной стоимостью каждого фактора производства [3, с. 135–144].

Операционные исследования также затрагивают многие важные вопросы, требующие специального решения, основанного на методе математического моделирования. Среди них:

1. Проблема надежности продукции.
2. Задача замены оборудования.
3. Теория планирования (теория расписаний).
4. Проблема распределения ресурсов.
5. Проблема оценки.
6. Теория сетевого планирования.

Проблема надежности продукта

Надежность изделий определяется рядом показателей. Есть рекомендации по выбору показателей надежности для каждого вида продукции. Для оценки

продуктов, которые могут быть в двух возможных ситуациях, используются следующие показатели для работы и отказа: среднее время отказа (среднее время до первого отказа), интенсивность отказов, параметр потока отказов, среднее время восстановления, t вероятность неудачной операции, коэффициент готовности.

Проблема распределения ресурсов

Вопрос распределения ресурсов – один из ключевых в процессе управления производством. Для решения этой проблемы направление операционных исследований использует статистическую модель.

Ценовая проблема

Вопрос ценообразования на продукцию играет важную роль для предприятия. От того, как ведутся цены на предприятии, зависит его прибыль. Кроме того, в нынешней рыночной экономике цена стала важным фактором конкуренции.

Теория сетевого планирования

Сеть – это система управленческого планирования для планирования и управления, развития крупных хозяйственных комплексов, проектно-технологической подготовки производства новых видов товаров, строительства и реконструкции, капитального ремонта основных средств с использованием сетевых графиков [10, с. 133–143].

Суть сетевого планирования и управления состоит в том, чтобы составить математическую модель объекта, которым управляют, в виде сетевой диаграммы или модели в памяти компьютера, которая отражает связь и продолжительность определенного набора работ. Сетевой график используется для оперативного управления после оптимизации с помощью прикладной математики и компьютерных технологий.

Решение экономических задач с помощью метода математического моделирования позволяет эффективно управлять отдельными производственными процессами на уровне прогнозирования и планирования экономических ситуаций, а также принятия управленческих решений на основе всего этого. В результате математическое моделирование как метод тесно связано с теорией принятия решений в управлении.

Этапы экономико-математического моделирования

Основные этапы процесса моделирования приобретают свои особенности в различных областях знаний, в том числе в экономике. Проанализируем последовательность и содержание этапов цикла экономико-математического моделирования.

1. Формирование экономической проблемы и ее качественный анализ. Главное здесь – четко сформулировать суть проблемы, сделанные предположения и вопросы, на которые необходимо ответить. Этот этап включает в себя выбор наиболее важных признаков и характеристик моделируемого объекта и абстрагирование от второстепенных; изучение основных зависимостей, объединяющих структуру и элементы объекта; формирование гипотез, объясняющих поведение и развитие объекта [9, с. 373–388].

2. Построение математической модели. Это этап формализации экономической проблемы, выражения ее в виде специальных математических зависимостей и соотношений (функций, уравнений, неравенств и т. д.). Обычно сначала определяется базовая структура (тип) математической модели, а затем определяются детали этой конструкции (специальный список переменных и параметров, форма перехода). Таким образом, построение модели разбито на несколько этапов.

Ошибочно думать о том, сколько фактов учитывает модель, насколько хорошо она работает. Формы математической зависимости, используемые в модели (линейная и нелинейная), учет факторов совпадения и неопределенности и др. следует принимать во внимание. Чрезвычайная сложность модели усложняет и исследовательский процесс. Необходимо не только учитывать реальные возможности данных и математического обеспечения, но и сравнивать стоимость моделирования с полученным эффектом (увеличение стоимости, влияние по мере увеличения сложности модели).

Одной из важных особенностей математических моделей является возможность их использования для решения задач различного качества. Следовательно, даже столкнувшись с новой экономической проблемой, нет необходимости прилагать усилия для «изобретения» модели; для начала нужно попробовать применить уже известные модели для решения этой проблемы.

При построении модели сравниваются две системы научных знаний: экономическая и математическая. Естественно попытаться получить модель для хорошо изученного класса математических задач. Часто это можно сделать, немного упростив исходные предположения модели, не искажая основных характеристик моделируемого объекта. Однако такая ситуация возможна, даже если формализация экономической проблемы приводит к неизвестной ранее математической структуре. Потребности экономической науки и практики середины XX века способствовали развитию математического программирования, теории игр, функционального анализа, вычислительной математики. Вероятно, что в будущем развитие экономики станет важным стимулом для появления новых областей математики [4].

3. Математический анализ модели. Цель этого шага – уточнить общие характеристики модели. Здесь используются чисто математические методы исследования. Наиболее важным моментом является доказательство существования решения в сформированной модели (теорема существования). Если можно доказать отсутствие решения математической задачи, то нет необходимости больше работать над исходной версией модели; необходимо корректировать либо формирование экономической задачи, либо способы ее математической формализации. При аналитическом исследовании модели, например, уточняется единственное решение, какие переменные (неизвестные) могут быть

включены в решение, каковы отношения между ними, в каких границах и в зависимости от начальных условий изменения, каковы тенденции изменений и т. д. Аналитическое исследование модели имеет то преимущество, что полученные результаты по сравнению с эмпирическими (численными) достоверны для различных конкретных значений внешних и внутренних параметров модели.

Знать общие характеристики модели настолько важно, что исследователи часто намеренно идеализируют исходную модель, чтобы доказать такие особенности. Опять же, очень сложно анализировать модели сложных экономических объектов. Если аналитические методы не позволяют изучить общие характеристики модели и упрощение модели приводит к неприемлемым результатам, они прибегают к численным методам исследования.

4. Подготовка справочной информации. Моделирование предъявляет серьезные требования к информационной системе. В то же время реальные возможности получения информации ограничивают выбор моделей для практического использования. При этом учитываются не только фундаментальные возможности подготовки данных (за определенный период времени), но и стоимость подготовки соответствующих массивов данных. Эти затраты не должны превышать влияние использования дополнительных данных [5, с. 85–86; 8, с. 11–12].

В процессе подготовки данных широко используются теория вероятностей, теоретические и математические статистические методы. Исходные данные, используемые в одних моделях системного экономико-математического моделирования, являются результатом работы других моделей.

5. Цифровое решение. Этот этап включает разработку алгоритмов численного решения задачи, разработку компьютерных программ и прямые вычисления. Трудности на этом этапе в первую очередь связаны с большим размером экономических проблем и необходимостью обработки значительного объема информации.

В целом расчеты, основанные на экономико-математических моделях, очень вариативны. Благодаря высокой скорости современных компьютеров можно проводить многочисленные «модельные» эксперименты, изучая «поведение» модели при различных изменениях в определенных условиях. Цифровые исследования могут существенно дополнить результаты аналитических исследований и являются единственно возможными для многих моделей. Класс экономических задач, которые могут быть решены цифровыми методами, шире, чем проблемы, существующие для аналитических исследований [9].

6. Анализ численных результатов и их применение. На этом последнем этапе периода возникает вопрос о точности и полноте результатов моделирования и степени их практического применения.

Математические методы проверки могут выявить ошибочные структуры модели и, таким образом,

сузить класс потенциально правильных моделей. Неформальный анализ теоретических результатов и численных результатов, полученных с помощью модели, сравнение с существующими знаниями и фактами реальности, экономической проблемы, построенной математической модели, ее данных и математического обеспечения.

Методика эконометрического моделирования последствий выбора режима монетарной политики

Панель имеет ряд преимуществ перед использованием моделей данных, пространственных лагов и временных рядов. С одной стороны, это позволяет отличить влияние перехода к новому режиму денежно-кредитной политики от других потрясений, с которыми сталкивается экономика страны во время перехода, а с другой стороны, принять во внимание и то, и другое, индивидуальные особенности каждой страны и межпериодические эффекты [1].

Обычно исследования в этой области анализируют результаты выбора только одной из возможных целей денежно-кредитной политики, тогда как другие альтернативы не рассматриваются. Как отмечается в диссертации Ф.С. Картаева [4], такая стратегия может привести к смещению из-за отсутствия ключевых переменных. Поясним это на простом примере. Представьте, что некоторые зависимые переменные определяются только выбором режима денежно-кредитной политики:

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 IT_i + \beta_2 ERT_i + \beta_3 MT_i + \varepsilon_i, \quad i = 1, 2, \dots, n,$$

где для случайных ошибок ε_i выполнены все предпосылки классической линейной модели множественной регрессии со стохастическими объясняющими переменными, а ERT_i, IT_i, MT_i – фиктивные переменные режимов фиксированного валютного курса, таргетирования инфляции и таргетирования денежной массы соответственно. Если все переменные одновременно равны нулю, страна следует режиму денежно-кредитной политики без открытого номинального якоря.

Представим, что истинное значение коэффициента $\beta_1 = 0$, то есть инфляционное таргетирование, не влияет на зависимую переменную. Представим также, что использование альтернативных режимов влияет на нее положительно: $\beta_2 > 0$ и $\beta_3 > 0$. Если в этом случае исследователь будет игнорировать все режимы, кроме инфляционного таргетирования, и оценит парную регрессию y_i по IT_i , то предел по вероятности для МНК-оценки коэффициента β_1 в этой регрессии будет равен:

$$\hat{\beta}_1 \xrightarrow{p} \frac{\beta_2 \text{cov}(ERT_i, IT_i) + \beta_3 \text{cov}(MT_i, IT_i)}{\text{var}(IT_i)} < 0.$$

Таким образом, в этом случае исследователь может прийти к неверному выводу (для нашего примера) о негативном влиянии инфляционного таргетирования на зависимую переменную. Чтобы преодолеть эту проблему, необходимо провести всесторонний анализ долгосрочного воздействия денежно-кредитной

политики на выбор номинального якоря (с учетом всех возможных альтернатив: обменный курс, денежная масса, инфляция или использование политики без открытых позиций) [5, с. 169–170].

Выводы. База данных исследования включает международные данные за 1999–2015 гг. Всего в выборку вошли данные из 188 стран. В то же время для некоторых стран эта информация недоступна за все рассматриваемые годы, поэтому количество наблюдений в эконометрических моделях не может быть больше количества стран [13].

Альтернативные цели (нацеливание на денежные агрегаты или стабилизация обменного курса) обеспечивают значительное увеличение ВВП по сравнению с дискреционной денежно-кредитной политикой только для определенных групп стран: для экономик с пере-

ходной экономикой и высоким уровнем разнообразия. В то же время количественная оценка масштаба этого воздействия все еще невысока по сравнению с целевым показателем инфляции. Тот факт, что данные режимы денежно-кредитной политики до сих пор используются рядом стран мира, можно объяснить только сравнительной технической простотой их реализации, а также недостаточным развитием финансовых рынков для перехода к таргетированию инфляции. Эта дискуссия поддерживается только их популярностью среди развивающихся стран. По мере развития финансовых рынков и совершенствования инструментов денежно-кредитной политики рекомендуется, чтобы такая экономика создавала предпосылки для перехода к таргетированию чистой или смешанной инфляции [10, с. 143].

Список литературы:

1. Акимова Г.Л., Максимова М.А., Королёв О.Л. Модели оценки энтропии в экономике. *Теория и практика современной науки*. 2016. № 5(11). С. 19–21.
2. Богданова Д.С., Жукова В.А., Нестеренко Н.И. Применение математических методов в экономических расчетах. *Международный студенческий научный вестник*. 2018. № 3–1.
3. Вебер Ш., Довер П.А., Давыдов Д.В. Трансферты и предотвращение конфликтов: «за» и «против». *Экономика и математические методы*. 2014. № 4. С. 135–144.
4. Картаев Ф.С. Моделирование влияния выбора целевого ориентира монетарной политики на экономический рост : дис. ... д.э.н. : 08.00.13. Москва : МГУ, 2017. URL: <https://istina.econ.msu.ru>.
5. Королёв О.Л., Чернопятенко Н.В. Модели принятия управленческих решений. *Теория и практика экономики и предпринимательства* : труды XIII Международной научно-практической конференции / Министерство науки и образования РФ ; ФГАОУ «ВО «Крымский федеральный университет им. В.И. Вернадского». 2016. С. 169–170.
6. Королёв О.Л., Сигал С.А. О возможности применения задач линейной оптимизации с неточными данными при теоретико-игровом моделировании распределения ресурсов. *Анализ, моделирование, управление, развитие экономических систем* : материалы научных трудов VIII Международной школы-симпозиума АМУР-2014. 2014. С. 162–167.
7. Королёв О.Л., Тарноручская А.Л. Модель механизма оценивания компонентов портфеля. *Теория и практика экономики и предпринимательства* : труды XIII Международной научно-практической конференции. 2016. С. 85–86.
8. Королёв О.Л., Гаврилюк В. Энтропия в экономике. *Теория и практика экономики и предпринимательства* : труды XIII Международной научно-практической конференции. 2016. С. 11–12.
9. Ayres K., Belasen A.R., Kutan A.M. Does inflation targeting lower inflation and spur growth? *Journal of Policy Modeling*. 2014. Vol. 2. № 36. P. 373–388. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jpolmod.2012.12.008>. URL: <https://eduherald.ru/article/view?id=18199> (дата обращения: 06.09.2021).
10. Eggoh J. C., Khan M. (2014). On the nonlinear relationship between inflation and economic growth. *Research in Economics*. Vol. 68. № 2. P. 133–143.
11. Gonçalves C.E.S., Salles J.M. Inflation Targeting in Emerging Economies: What Do the Data Say? *Journal of Development Economics*. 2008. Vol. 85. № 1–2. P. 312–318. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2006.07.002>.
12. Lin S., Ye H. Does Inflation Targeting Make a Difference in Developing Countries? *Journal of Development Economics*. 2009. Vol. 89. № 1. P. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2008.04.006>.
13. Mollick A., Cabral R., Carneiro F. Does inflation targeting matter for output growth? Evidence from industrial and emerging economies. *Journal of Policy Modeling*. 2011. Vol. 33. № 4. P. 537–551. DOI: [0.1016/j.jpolmod.2011.03.010](https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2011.03.010).

References:

1. Akimova G.L., Maksimova M.A., Korolev O.L. (2016) Modeli ocenki jentropii v jekonomike [Entropy estimation models in economics]. *Theory and practice of modern science*, no. 5 (11), pp. 19–21.
2. Bogdanova D.S., Zhukova V.A., Nesterenko N.I. (2018) Primenenie matematicheskikh metodov v jekonomicheskikh raschetah [Application of mathematical methods in economic calculations]. *International student scientific bulletin*, no. 3-1.
3. Veber Sh., Dover P.A., Davydov D.V. (2014) Transferty i predotvrashhenie konfliktov «za» i «protiv». [Transfers and prevention of pros and cons conflicts]. *Economics and Mathematical Methods*, no. 4, pp. 135–144.
4. Kartaev F.S. (2017) Modelirovanie vlijaniya vybora celevogo orientira monetarnoj politiki na jekonomicheskij rost [Modeling the impact of the choice of a monetary policy target on economic growth]. Dissertation for the degree of Doctor of Economics in the specialty 08.00.13. Moscow: MGU. Available at: <https://istina.econ.msu.ru> (accessed 10 September 2021).

5. Korolev O.L., Chernopyatenko NV. (2016) Modeli prinjatija upravlencheskih reshenij [Models of making managerial decisions]. In the collection: *Theory and practice of economics and entrepreneurship Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference*. Ministry of Science and Education of the Russian Federation; FGAOU VO "VI Vernadsky Crimean Federal University". Pp. 169–170.
6. Korolev O.L., Sigal S.A. (2014) O vozmozhnosti primenenija zadach linejnoj optimizacii s netochnymi dannymi pri teoretiko-igrovom modelirovanii raspredelenija resursov [On the Possibility of Using Linear Optimization Problems with Inaccurate Data in Game-Theoretic Modeling of Resource Allocation]. In the collection: *Analysis, modeling, management, development of economic systems Proceedings of the VIII International School-Symposium AMUR*. Pp. 162–167.
7. Korolev O.L., Tarnorutskaya A.L. (2016) Model' mehanizma ocenivaniya komponentov portfelja [Model of the mechanism for evaluating portfolio components]. In the collection: *Theory and practice of economics and entrepreneurship Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference*. Pp. 85–86.
8. Korolev O.L., Gavriljuk V. (2016) Jentropija v jekonomike [Entropy in economics]. In the collection: *Theory and practice of economics and entrepreneurship Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference*. Pp. 1–12.
9. Ayres K., Belasen A.R., Kutan A.M. (2014) Does inflation targeting lower inflation and spur growth? *Journal of Policy Modeling*, vol. 2, no. 36, pp. 373–388. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jpolmod.2012.12.008> URL: <https://eduherald.ru/ru/article/view?id=18199> (accessed 06 September 2021).
10. Eggoh J.C., Khan M. (2014) On the nonlinear relationship between inflation and economic growth. *Research in Economics*, vol. 68, no. 2, pp. 133–143.
11. Gonçaves C.E.S., Salles J.M. (2008) Inflation Targeting in Emerging Economies: What Do the Data Say? *Journal of Development Economics*, vol. 85, no. –2, pp. 312–318. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2006.07.002>.
12. Lin S., Ye H. (2009) Does Inflation Targeting Make a Difference in Developing Countries? *Journal of Development Economics*, vol. 89, no.1, pp. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2008.04.006>.
13. Mollick A., Cabral R., Carneiro F. (2011) Does inflation targeting matter for output growth? Evidence from industrial and emerging economies. *Journal of Policy Modeling*, vol. 33, no. 4, pp. 537–551. DOI: 0.1016/j.jpolmod.2011.03.010.

ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАВДАНЬ

Використання математичних методів в економічному аналізі – найважливіший напрям удосконалення систем управління. Математичні методи прискорюють економічний аналіз, підвищують точність розрахунків та повніше враховують вплив чинників на продуктивність.

Використання математичних методів потребує:

- 1) розроблення математичних моделей, що відбивають кількісні показники системної діяльності співробітників організації, процесів у складних системах типу підприємств;
- 2) системного підходу до вивчення даного об'єкта з урахуванням його взаємовідносин та зв'язків з іншими об'єктами (підприємством, фірмою);
- 3) удосконалення інформаційної системи управління підприємством за допомогою електронно-обчислювальної машини.

Вирішення завдань економічного аналізу математичними методами можливе лише за побудови математичних, тобто реальних економічних відносин та залежностей виразів із використанням математичного аналізу. Це викликає необхідність розроблення математичних моделей.

Математичні методи відіграють важливу роль в економічному аналізі, оскільки вони можуть забезпечити точні розрахунки та повний облік впливу чинників за допомогою короткострокових методів прогнозування та прийняття управлінських рішень на підприємстві.

У тезі висвітлено результати досліджень та розробок у галузі аналізу економічних процесів та систем на основі використання економіко-математичних методів та інструментів. Розроблено математичний апарат економічних досліджень і запропоновано інтегрувати прикладні методи та рішення до інструментів підвищення ефективності. Модельний підхід, що виник в античних науках, поступово перетворився на універсальний метод наукового пізнання. Важливість використання математичних методів під час аналізу економічних процесів є незамінною як із погляду більш серйозного обґрунтування теоретичних концепцій, так і здатності кількісно визначати економічні відносини.

Представлені в тезі дослідження будуть корисні для всіх, хто цікавиться теорією математичних методів економіки. Деякі з представлених методів та моделей можуть бути використані безпосередньо практикуючими фахівцями у цій галузі.

Ключові слова: економіка, математичні методи, економічні дослідження, математичний аналіз, економіко-математичне моделювання.

APPLICATION OF MATHEMATICAL METHODS TO THE STUDY OF ECONOMIC PROBLEMS

The use of mathematical methods in economic analysis is the most important direction for improving control systems. Mathematical methods speed up economic analysis, increase the accuracy of calculations, and more fully take into account the influence of factors on productivity.

Using mathematical methods requires the following:

- 1) development of mathematical models reflecting the quantitative indicators of the systemic activity of employees of the organization, processes occurring in complex systems such as enterprises;*
- 2) a systematic approach to the study of a given object, taking into account its relationships and connections with other objects (enterprise, firm);*
- 3) improvement of the enterprise management information system using an electronic computer.*

The solution of problems of economic analysis by mathematical methods is possible only when constructing mathematical ones, i.e. real economic relations and dependencies of expressions using mathematical analysis. This necessitates the development of mathematical models.

Mathematical methods play an important role in economic analysis, since they can provide accurate calculations and a complete account of the influence of factors using short-term forecasting methods and making management decisions at the enterprise.

The thesis reflects the results of research and development in the field of analysis of economic processes and systems based on the use of economic and mathematical methods and tools. The mathematical apparatus of economic research is being developed, and it is proposed to integrate applied methods and solutions into efficiency improvement tools. The model approach, which arose in ancient sciences in antiquity, gradually turned into a universal method of scientific knowledge. Currently, the importance of using mathematical methods in the analysis of economic processes is indispensable both from the point of view of a more serious substantiation of theoretical concepts, and the ability to quantify economic relations.

The research presented in the thesis will be useful to everyone who is interested in the theory of mathematical methods of economics. Some of the presented methods and models can be used directly by practitioners in this field.

Key words: *economics, mathematical methods, economic research, mathematical analysis, economic and mathematical modeling.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ареп'сва Олена Вікторівна – викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Височина Аліна Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, старший викладач кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування, Сумський державний університет

Гадомська-Ліла К. – професорка, Університет Щецинський, Польща

Гринів Наталія Теодозіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу і логістики, Національний університет «Львівська політехніка»

Гудратханым Гуліева – магістр, МБА факультет, Азербайджанський державний економічний університет

Демченко Тетяна Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Ібрагимов Вусал – магістр

Клименко Оксана Миколаївна – кандидат наук з державного управління, доцент, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Лишко Світлана Василівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри маркетингу, фінансів, банківської справи і страхування, Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова

Мала Світлана Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Михайлов Станіслав Вікторович – аспірант кафедри трудових ресурсів і підприємництва, Національний університет водного господарства та природокористування

Михайлова Єлизавета Вікторівна – кандидат філологічних наук, Національний університет водного господарства та природокористування

Москаленко Вікторія Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, Національний університет харчових технологій

Наконечна Таїсія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу і логістики, Національний університет «Львівська політехніка»

Новак Валентина Олексіївна – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств, Національний авіаційний університет

Новальська Надія Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри організації авіаційних робіт та послуг, Національний авіаційний університет

Путінцев Анатолій Васильович – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів та обліку, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Разумова Катерина Миколаївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри організації авіаційних робіт та послуг, Національний авіаційний університет

Садыгова Сара – студентка, Азербайджанський державний економічний університет

Самойленко Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, логістики та інновацій, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Самра Расулова – аспірантка кафедри фінансового менеджменту та аудиту, Ленкоранський державний університет

Семакіна Діана Едуардівна – студентка магістратури, Університет митної справи та фінансів

Слатвінський Максим Анатолійович – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Стороженко Наталія Олександрівна – аспірантка кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Сумський державний університет

Фесенко Валерія Валеріївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, аудиту, аналізу і оподаткування, Університет митної справи та фінансів

Шпаков Андрій Васильович – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Київський національний університет будівництва та архітектури

НОТАТКИ

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Економіка і управління

Том 32 (71). № 4, 2021

Коректура • *О. Скрипченко*

Комп'ютерна верстка • *Ю. Войтюк*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

м. Київ, вул. Івана Кудрі, 33

Телефон редакції: +38 (095) 430 01 12

Електронна пошта: editor@econ.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.econ.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 7,98. Ум. друк. арк. 9,3.

Підписано до друку 10.12.2021. Замов. № 1221/464. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.